

Vasile Mureșan Marcel Naste

TOADER POPOVICI ZUGRAVUL

Mulțumim pentru sprijinul acordat pentru documentare: Episcopiei de Alba Iulia, Episcopiei Sibiu, Protopopiatului Târgu-Mureș, Preoților din județele Mureș, Alba și Sibiu, Muzeului „Astra” Sibiu, Muzeul Județean Mureș, Muzeul Etnografic „Cluj-Napoca, Muzeului din Turda și Direcției Județene de Cultură Mureș.

Cartea s-a tipărit cu sprijinul profesorilor Maria și Viorel Anton, inginerului Alexandru David Luca și Mariei Mera, membră a Asociației Artiștilor Plastici Mureș, toți din municipiul Reghin.

Autorii

Dedic această carte iubitei mele soții Voichița, plecată prea devreme la cele veșnice.

Vasile Mureșan

VASILE MUREȘAN MARCEL NASTE

**TOADER POPOVICI
ZUGRAVUL**

EDITURA „VATRA VECHÉ” TÂRGU-MUREȘ
2015

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MUREȘAN, VASILE

Toader Popovici Zugravul / Vasile Mureșan, Marcel Naste ;
ed.: Băciuț Nicolae. - Târgu-Mureș : Vatra veche, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-606-93997-9-8

I. Naste, Marcel

II. Băciuț, Nicolae (ed.)

75(498) Popovici, T.

929 Popovici, T.

Fotografii și fotoreproduceri: Marcel Naste, Vasile Mureșan, Ilarie Gh. Opreș
Coperta: Vasile Mureșan, Marcel Naste

Editura Vatra veche
Târgu-Mureș, str. Ilie Munteanu nr. 29
Lector: Vasile Mureșan
Copyright@ Vasile Mureșan, 2015
Toate drepturile rezervate
Tehnoredactare: Marcel Naste

Tiparul executat la INTERMEDIA GROUP
Târgu-Mureș, str. Revoluției, nr 8, telefon: 0265-216666
ROMÂNIA

Argumentum

În urma cercetării bibliografiei la care am avut acces și a cercetării pe teren am ajuns la concluzia că pentru cel mai harnic și productiv zugrav din zona Mureșului este necesară alcătuirea unei monografii: Toader Popovici zugravu. De-a lungul timpului cercetători ca Atanasie Popa, Eugenia Greceanu, doctor Ioana Cristache Panait, doctor Marius Porumb, Ana Dumitran, Elena Daniela Cucu și mulți alții au abordat și cercetat arta zugravilor din Transilvania. S-au scris studii complexe despre iconari și iconărit dar până în prezent nu s-a elaborat o monografie restrânsă la un singur zugrav și la arta sa în zona Mureșului.

Am purces la cercetarea bibliografiei și la cercetarea operelor zugravului Toader Popovici cu icoana de la Băița reprezentând pe *Arhanghelul Mihail*. Această icoană, cea a *Maicii Domnului* și cea a *Sf. Nicolae* sunt tot ce a mai rămas din cele 4 icoane zugrăvite la Mănăstirea Băița de grupul de zugravi: Aron Pop, Toader Pop și Pavel Dumbrăveanu. Faptul că aceștia au zugrăvit la Mănăstirea Băița ne demonstrează încă o dată că mănăstirile erau centre de cultură de unde iradia credința și cultura în tot spațiul românesc.

Faptul că acești zugravi de factură populară au influențe postbrâncovenești ne demonstrează legătura românilor ardeleni cu frații lor de peste munți, Moldova și Țara Românească. Un alt motiv și poate cel mai serios care ne-a convins de necesitatea alcătuirii unei monografii ar fi acela că zugravul se exprimă prin desen și culoare și merită să facem cunoscută arta acestui zugrav prin imagini colorate cât mai aproape de realitate. Un alt motiv care ne-a convins de necesitatea alcătuirii acestei monografii este și confuzia făcută uneori când era vorba de zugravul Toader.

Se știe că pe cuprinsul județului Mureș și în zonele limitrofe au lucrat în perioada secolului XVIII și început de secol XIX nu mai puțin de 8 zugravi cu numele de Toader, Teodor sau Tudor. Am considerat de strictă necesitate să încercăm eliminarea acestor confuzii și să aducem în fața publicului opera zugravului Toader Popovici deoarece el reprezintă în zona noastră generația de zugravi formată în șantierele zugravilor de la Rășinari și Feisa, zugravi formați în sudul munților în manieră post brâncovenească.

Primul dintre zugravii cu numele de „Toader” este *Toader Șerban* care în 1713 pictează un prapor la Beica de Jos pe care apare inscripția publicată de Șematismul de la Blaj din 1900.

„Acest prapor l-a plătit Mustean Iuon să-i fie pomană jupanului Vasiu și Zamfira și la tot neamul lor, 1713 zugrav Toader Șerban”¹. Regretăm că nu suntem în posesia unei imagini acestui prapur. Ar fi fost necesară pentru a putea face comparație cu ceilalți zugravi.

„*Toader zugravul*” (Câmpiei Transilvane), pictor de icoane, activ între 1740–1755 în numeroase localități din Câmpia Transilvaniei și Valea Mureșului. Originar probabil din aceste părți, după cum arată și numele său, își începe bogata sa activitate de aproape două decenii în jurul anilor 1740, pregătirea sa artistică având tangențe cu pictorii de tradiție brâncovenească veniți de la sudul Carpaților. Este format într-o epocă în care Inochentie Micu imprima vieții culturale românești din Transilvania un nou fâgaș, moment de importanță majoră pentru evoluția ulterioară, când unul din deziderate îl constituia realizarea unor opere ce tindeau spre modelul ideal lansat la sud de Carpați de artiștii de școală brâncovenească, stil considerat ca o culme a artei românești din secolul XVIII. Pictura sa adoptă acest stil și îl prelucrează în spiritul personalității sale.

¹ *Șematism*, Blaj, 1900, p. 483.

Conștient de calitatea operei, pictorul își semnează și datează lucrările, în cele mai multe cazuri, uneori menționând în inscripții că au fost pictate în timpul „cinstului Vlădică Inochentie.”

Pictează în special icoane și uși împărătești, având un stil ușor de recunoscut, preponderent grafic, cu o cromatică echilibrată, cu numeroase elemente decorative din repertoriul brâncovenesc. Tratarea fețelor personajelor este caracteristică, bărbile rotunjite sunt adesea supradimensionate, ochii migdalați și mari subliniați de sprâncenele arcuite, nasul subțire și prelung, iar gura mică. Fondurile icoanelor sunt albastru-gri sau ocru iar nimburile de multe ori aurite și decorate cu incizii. Inscripțiile denominative sunt scrise cu litere mari albe. Panourile din lemn de rășinoase, cu rame simple aplicate au pictură de calitate, fiind în marea lor majoritate bine conservate.

Operele acestui pictor sunt răspândite în peste 20 de localități:

1. 1740-*Țiptelnic* (sat, com. Band, jud. Mureș), biserica de lemn, icoane Sfântul Nicolae, Maica cu pruncul, Arh. Mihail, cf. Ioana Cristache Panait și Marius Porumb;
2. 1742- *Cuștelnic* (sat, com. Gănești, jud. Mureș). Biserica de lemn Sf. Nicolae, Maria cu pruncul și cuvioasa Paraschiva, datate 1742, și Sf. Nicolae (fig. 1) și arhanghelul Mihail (fig. 2), cf. Marius Porumb - Dicționar de pictură veche românească din Transilvania sec XIII-XVIII, pag. 97;
3. 1743-*Rădești* (sat, com. Rădești, jud. Alba) biserica ortodoxă, icoane împărătești: Maica Domnului cu pruncul (fig. 3), Deisis (fig. 4) și arh. Mihail; uși împărătești - datate 1743 (fig. 5), prăznicare (fig. 6, 7), veșmântar pictat; (cf. Ioana Cristache Panait-Biserici de lemn „prima atestare a lui Toader Zugravul precedând cu un an activitatea de la Bărdești”);
4. 1743-*Șoimuș* (sat, com. Rădești, jud. Alba) biserica de lemn, uși împărătești datate, aduse cu biserica de la Rădești;
5. cca. 1743–1744 *Băgău* (sat, com. Lopadea Nouă, jud. Alba) icoane atribuite, nedatate, Sf. Teodor Tiron, Arh. Mihail, Sf. Nicolae și ușile împărătești;
6. 1744-*Bărdești* (sat, com. Sântana de Mureș, jud. Mureș) biserica ortodoxă, icoane: arh. Mihail (fig. 8) în prezent la muzeul Mănăstiresc Recea, datat, Maica Domnului, Sf. Nicolae semnat, în prezent se află în colecția protopopiatului din Târgu-Mureș;
7. 1744-*Batoș* (sat, com. Batoș, jud. Mureș) biserica ortodoxă, icoanele reprezentând pe Maica Domnului cu pruncul și Arh. Mihail, ce-a dea doua având inscripția „*aceste s(fin)te 2 icoane și crucea să se știe că le-au făcut toți sătenii din Batoșu în ... leat 1744*”; icoane ce în prezent se află în Colecția protopopiatului ortodox din Reghin;
8. 1744-*Porumbeni* (sat, com. Ceuașu de Câmpie, Jud. Mureș). Biserica de lemn, icoane împărătești Maria cu pruncul și Iisus Pantocrator, semnate, datate;
9. 1745- *Pănet* (sat, com. Pănet, jud. Mureș), biserica ortodoxă de lemn, icoana Sf. Teodor Tiron (fig. 9) cu inscripție „să se știe că această sfântă icoană au plătit Toader... din Hărțău. De Toader zugrav, leat 1745”;
10. cca 1745-*Berghia* (sat. com. Pănet, jud. Mureș), biserica ortodoxă, icoana Maicii Domnului cu pruncul pe tron, atribuire;
11. 1745-*Icland Mare* (sat, com. Iclânzul, jud. Mureș), icoane provenind de la o mai veche biserică de lemn-Arh. Mihail, Sf. Nicolae (fig. 10), Maria cu pruncul (fig. 11) și Deisis, ultima având următoarea inscripție: „să se știe că aceste icoane s-au făcut cu toată cheltuiala lui pătrupop Gavril din Icland și(i) a popii Simion, în zilele crăiasii Maria (Terezia) fiind cinstitul vlădică Inochentie. Leat 1745, zugravul Toader”;
12. cca 1745-*Cecălaca* (sat, com. Ațintiș, jud. Mureș), biserica ortodoxă icoane, atribuite;
13. cca. 1745-*Hopârta* (sat, com. Hopârta, jud. Alba) icoane atribuite, în prezent în Colecția Episcopiei Ortodoxe din Alba-Iulia; 1745-*Meșcreac* (sat, com. Rădești, jud. Alba) icoane împărătești, atribuite, în Colecția Episcopiei Ortodoxe Alba-Iulia;

14. 1747-*Reghin* (oraș, jud. Mureș), Biserica de lemn Arh. Mihail, icoana Deisis, având inscripția: „Să să știe că această (sfântă) icoană au plătit Iacov și cu Achim din Maghiar Reghin. 1747 Toader Zugravu”;
15. 1747-*Petea* (sat, com. Band, jud. Mureș), Biserica de lemn Sf. Petru și Pavel, icoane împărătești – *Maica Domnului cu Pruncul* (fig. 12), *Deisis* (fig. 13), având pe verso inscripția: „Să să știe că aceste icoane Hs și Precesta le-au plătit Pălădie, Onea, Horgoși...Buhuța Ioan...Văsălie, 1747 februarie 7 zile la Horgoș în casă”, icoana Sf. Arhanghel Mihail și Gavril (fig. 14), semnată în partea de jos: „Leat 1747, de Toader Zugrav” și icoana Sf. Nicolae (fig. 15), nesemnată, 1748-*Reghin* (oraș, jud. Mureș), Biserica de lemn Arh. Mihail, icoanele împărătești: *Deisis* (fig. 16), *Maica Domnului cu pruncul pe tron* (fig. 17), semnată și datată, conform inscripției: „Această s(fân)tă icoană este a grecului Gheorghie. Leat 1748 Toader Zugrav”;
16. 1749-*Porumbeni* (sat, com. Ceoașu de Câmpie, jud. Mureș), Biserica de lemn Sf. Ioan Botezătorul, *uși împărătești* (fig. 18), reprezentând *Bunavestire*, semnate și date;
17. 1749-*Crăciunești* (sat, com. Crăciunești, jud. Mureș), biserica ortodoxă, icoane date, atribuite, cf. I. Cristache Panait, cca 1749–1750;
18. 1750-*Hergheia* (sat, com. Ceaușu de Câmpie, jud. Mureș), biserica ortodoxă, icoane împărătești Iisus Pantocrator și Sf. Nicolae, nesemnate, nedatate;
19. 1750-*Păingeni* (sat, com. Glodeni, jud. Mureș) în acest sat a existat un vechi lăcaș de cult românesc, biserica de lemn Sfânta Treime, distrus în 1942 de un obuz. Din patrimoniu artistic al bisericii se păstrează în colecția Protopopiatului ortodox din Târgu-Mureș icoanele împărătești reprezentând pe, *Maica Domnului cu pruncul* (fig. 22), *Iisus Pantocrator* (fig. 23) și *arhanghelul Mihail*, lucrări date în 1750 și semnate de Toader Zugravul;
20. 1751- *Cuiejd* (sat, com. Pănet, jud. Mureș) biserică de lemn distrusă, icoane: *Maria cu pruncul pe tron* (fig. 24), *Iisus pe tron*, *Sf. Nicolae* (fig. 25) și *arh. Mihail*, atribuite, cf. Ioana Cristache Panait, în prezent în Muzeul Mănăstirii Recea;
21. 1751-*Sălcud* (sat, oraș Iernut, jud. Mureș), *Sfântul Nicolae* (fig. 26), *Arhanghelul Mihail* (fig. 27), *Maica Domnului* (fig. 28), în prezent în Muzeul Mănăstirii Recea;
22. 1753-*Iclandu Mare* (sat, com. Iclânzul, jud. Mureș), biserica ortodoxă, icoanele *Sf. Nicolae și Deisis*, cea de a doua având următoarea inscripție: „Să să știe că această sfântă icoană a lui Sti Nicolae s-au zugrăvit cu toată cheltuiala cinstiului protopop Gavril din Iclandu Mare împreună cu satul dumisale. (Anul) 1753 Toader Zugravul”;
23. 1753-*Hărțau* (sat, com. Pănet, jud. Mureș), biserica ortodoxă, icoane provenind de la biserica de lemn: *Maria cu Pruncul* (fig. 19), semnată și datată, *Iisus Pantocrator* (fig. 20), *Arhanghelul Mihail* (fig. 21), *Sf. Nicolae*;
24. 1755-*Murgești* (sat, com. Acățari, jud. Mureș), biserica ortodoxă, icoane date, aflate în prezent în Colecția Catedralei din Târgu-Mureș;
25. cca 1755-*Roteni* (sat, com. Acățari, jud. Mureș), icoane în colecția Protopopiatului din Târgu-Mureș, *Maica Domnului cu pruncul* (fig. 29), cf. I. Cristache Panait;
26. prima jumătate a secolului XVIII-lea-*Cerghizel* (sat, com. Ungheni, jud. Mureș), *uși împărătești* (fig. 30), atribuite de Vasile Mureșan, muzeograf și expert acreditat MCC;
27. prima jumătate a secolului al XVIII-lea - *Bernadea* (sat, com. Bahnea, jud. Mureș), Iisus Hristos învățător, *Maica Domnului îndrumătoare*, Sf. Nicolae².

² Eugenia Greceanu, *Tipologia bisericilor de lemn din zonacentrală a Transilvaniei*, în MI, II, 1969, p. 41, 43, 65; M. Porumb, *Zugravi și centre românești de pictură din Transilvania secolului al XVIII-lea*, în AIIAC, XIX, 1976, p. 109, 122; M. Porumb, N. Sabău, *Vechi inscripții românești din județul Mureș (sec. XV-XVIII)*, în MR, VIII,

Generațiile rășinărene

Prima generație de rășinăreni a fost *Popa Ivan* (fig. 400–409) și *Nistor Dascălul* (fig. 410–414) cel bătrân formați ca zugravi în centrele artistice din sudul munților. Pictează în manieră brâncovenească și post brâncovenească. Este posibil ca cei doi să-l fi întâlnit pe zugravul Hranite din Craiova, cunoscut pictor de școală brâncovenească, care provenea din școala de pe lângă mănăstirea de la Hurez.

Popa Ivan și Nistor Dascălul au avut o bogată activitate în județele Alba, Sibiu, Brașov. Ivan Zugravul semnează numeroase icoane la Cărpiniș și Certege, județul Alba, Poiana Mărului județul Brașov, Ocna Sibiului și Boarta județul Sibiu între anii 1718–1732. La 1723 pictează la Ocna Sibiului portretul lui *Mihai Viteazul* și a lui *Constantin Brâncoveanu* iar la 1724 semnează tabloul votiv din pronaosul mănăstirii Geoagiu de Sus, județul Alba înfățișându-l pe Mihai Viteazul. În perioada anilor 1724–1752 lucrează ca tipograf la Râmnic la invitația mitropolitului Daniil al Țării Românești. În anul 1752 se întoarce în Transilvania și își reia colaborarea cu zugravul Nistor Dascălul iar în 1758 pictează fațadele Bisericii *Cuvioasa Paraschiva* din Rășinari.

Cea de-a doua generație de zugravi rășinăreni formată în sudul munților din cei doi frați Stan (fig. 382) și Iacov (fig. 381) fii preotului Radu Man din Rășinari. Plecați la Râmnic la invitația episcopului Grigorie Socoteanu, prieten cu popa Radu Man, cei doi au întâlnit aici pe Grigore Ranite (fig. 44–56, 383) care le-a fost dascăl. Astfel pictura lor este profund influențată de arta brâncovenească și post brâncovenească din sudul munților. Deși nu avem dovezi scrise. Sub influența centrului de la Rășinari s-au format zugravi de înaltă clasă precum logofătul Matei Voileanu (arsul), pictor muralist și de icoane și copist de manuscrise, originar din satul Voila Făgărașului, județul Brașov cel care și-a făcut ucenicia la Bistrița olteană și apoi s-a întors la mănăstirea *Drăgușului* din Țara Făgărașului.

Operele lui le găsim la Pata, județul Cluj 1746 alături de Iacov de la Rășinari, la Sânpetrul de Câmpie 1752 alături de Irimie Săvăstreanu și Stan Munteanu, iar în 1753 la Pogăceaua, județul Mureș precum și în 1757 la Viișoara, județul Mureș. Toader zugravul Câmpiei Transilvane, cel care a zugrăvit în perioada 1740, 1755 în numeroase localități din Câmpia Transilvaniei și Valea Mureșului: Icelandul Mare „*Deisis*” 1745, Petea „*Maica Domnului*” 1747 (fig. 12), Bărdești „*Arhanghelul Mihail*” 1744, Păingeni, „*Maica Domnului cu pruncul*” 1750 (fig. 22), Hărțău „*Arhanghelul Mihail*” 1753 (fig. 21), „*Iisus Învățător*” 1755 (fig. 20); Roteni „*Maica Domnului cu pruncul*” (fig. 29), sec. XVIII, Iceland „*Sfântul Nicolae*” 1745 (fig. 10), „*Deisis*”, Reghin „*Maica Domnului cu pruncul*” 1748 (fig. 17), „*Deisis*” 1747 (fig. 16), Petea 1747, „*Maica Domnului cu pruncul*” (fig. 12) și „*Deisis*” (fig. 13), Sălcud „*Sfântul Nicolae*” mijlocul sec. al XVIII-lea (fig. 26), „*Maica Domnului cu pruncul*” (fig. 28), „*Arhanghelul Mihail*” 1751 (fig. 27), și multe alte icoane atribuite dar de certă valoare și școală post brâncovenească. Putem spune că Toader zugravul Câmpiei Transilvane a zugrăvit cel puțin un timp alături de Iacov de la Rășinari atunci când privim paralel icoanele *Maicii Domnului* din Șilea (fig. 60) și cea din Păingeni (fig. 22), prima zugrăvită de Iacov Zugravul de la Rășinari iar a doua de Toader zugravul Câmpiei

1978, p.114-117; E. Todea, *Din opera lui Toader Zugrav în județul Mureș*, în MR, IX, 1979, p. 151-154; Ioana Cristache-Panait, *Rolul zugravilor de la sud de Carpați în dezvoltarea picturii românești din Transilvania*, în SCIA, tom. 31, 1984, p. 81-82;(Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, sec XIII-XVIII*, p. 422.

Transilvane, vom observa că atât tipologia figurilor cât și tratarea în tonuri foarte fine și pe rotund a fețelor, gâtului și mâinilor ne duc cu gândul spre aceeași sursă de inspirație.

Dacă intrăm în detaliu observăm că atât cromatic (roșu-oranj), cât și desenul în linie repetată pe pată plată precum și motivul perlat care bordează maforioanele, sunt identice. Cu certitudine că Toader Zugravul s-a inspirat de la Iacov de la Rășinari și că cei doi s-au format probabil împreună sub influența unor zugravi de factură post brâncovenească din sudul Carpaților.

Îl numim astfel pentru al deosebi de alți Toaderi cum ar fi: Toader Șerban cel care a zugrăvit la 1713 un prapor, la Biserica de lemn de la Beica de Jos pe care se putea citi următoarea inscripție „ acest prapure l-a plătit Mustean Ioan să-i fie pomană jupanului Vasiu și Zamfira și la tot neamul lor. 1713 Zugrav Toader Șerban”³.

Grigore Ranite (fig. 44–56) împreună cu fiul lui Ioan din Țara Românească a fost profesor lui Stan și Iacov din Rășinari fii preotului Radu Man din Rășinari care au studiat pictura la Mănăstirea Râmnicului în vremea episcopului Grigorie Socoteanu prieten cu popa Radu Man, la rândul lor au fost influențați de Hranite (fig. 38) zugrav din sudul munților din școala de la Hurez , tatăl lui Gheorghe (fig. 39–43) și Grigore Ranite zugravi de la Râmnic.

Am prezentat activitatea celor 3 Ranite zugravi din sudul munților în stil bizantin în manieră brâncovenească deoarece considerăm că Iacov de la Rășinari feciorul Popii Radu Man s-a format la mănăstirea Râmnic sub directa îndrumare a acelor 2 frați.

Prin studiu comparativ al lucrărilor acestor autori am vrea să demonstrăm filiația de stil al lui Toader zugravul Câmpiei Transilvane.

Prin aceasta demonstrăm că Toader zugravul Câmpiei Transilvane este altul decât Toader Popovici Zugravul.



Nistor Dascălul, Biserica Cuvioasa Paraschiva din Rășinari 1758. „Zugrav Pop Ivan și dascăl Nistor Stară”

³ Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche Românească din Transilvania, sec. XIII-XVIII*, editura Academiei Române , București, 1998, pag. 420.



Nistor Dascăluș, Biserica Cuvioasa Paraschiva din Rășinari, 1758

Imagini Toader (zugravul Câmpiei Transilvane)



Fig. 1. Sf. Nicolae, Biserica de lemn Sf. Nicolae Cuștelnic (sat, com. Gănești, jud. Mureș), 1742



Fig. 2. Arhanghelul Mihail, Biserica de lemn Sf. Nicolae Cuștelnic (sat, com. Gănești, jud. Mureș), 1742



Fig. 3. *Maica Domnului cu pruncul*, Rădești (sat, com. Rădești, jud. Alba), 1743 (în prezent sat Șoimuș, com. Coroi-Sânmărtin, jud. Mureș)



Fig. 4. *Deisis*, Rădești (sat, com. Rădești, jud. Alba), 1743 (în prezent sat Șoimuș, com. Coroi-Sânmărtin, jud. Mureș)



Fig. 5. *Uși împărătești*, Rădești (sat, com. Rădești, jud. Alba), 1744. (în prezent sat Șoimuș, com. Coroi-Sânmărtin, jud. Mureș)



Fig. 6. *Prăznicar: Înălțarea lui Hristos* Rădești (sat, com. Rădești, jud. Alba), 1743. (în prezent sat Șoimuș, com. Coroi-Sânmărtin, jud. Mureș)

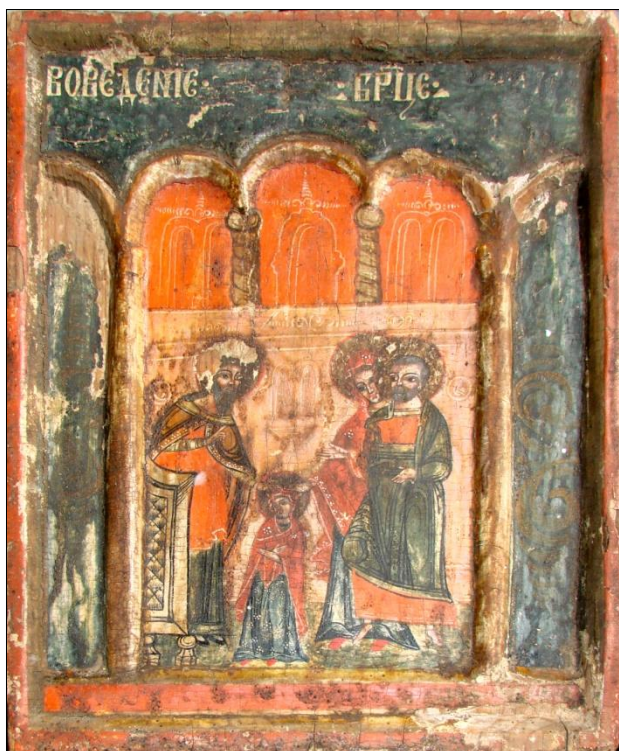
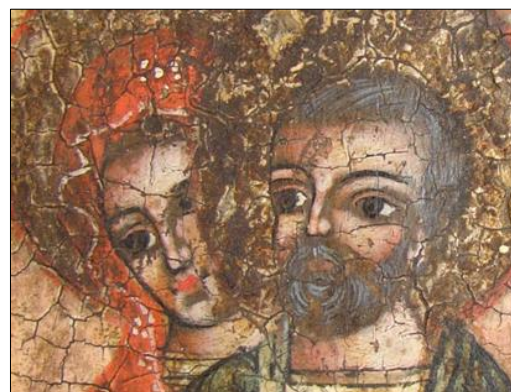


Fig. 7. Prăznicar: *Intrarea în biserica a Maicii Domnului*, Rădești (sat, com. Rădești, jud. Alba), 1743.



Detalii
(în prezent sat Șoimuș, com. Coroi-Sănmărtin, jud. Mureș)



Fig. 8. *Arhanghel Mihail*, Bârdești (sat, com. Sântana de Mureș, jud. Mureș), 1744.
(în prezent la Muzeul Mănăstirii Recea, jud. Mureș)



Fig. 9. *Sf. Teodor Tiron*, Pănet (sat, com. Pănet, jud. Mureș), 1744.
(în prezent la Muzeul Mănăstirii Recea, jud. Mureș)



Fig. 10. *Sfântul Nicolae*, Icelandu Mare (sat, com. Iclânzel, jud. Mureș), 1745



Fig. 11. *Maria cu pruncul*, Icelandu Mare (sat, com. Iclânzel, jud. Mureș), 1745



Fig. 12. *Maica Domnului cu pruncul*, Petea (sat, com. Band, jud. Mureș), 1747



Fig. 13. *Deisis*, Petea (sat, com. Band, jud. Mureș), 1747



Fig. 14. Arhanghelii Mihail și Gavril, Petea (sat, com. Band, jud. Mureș), 1747

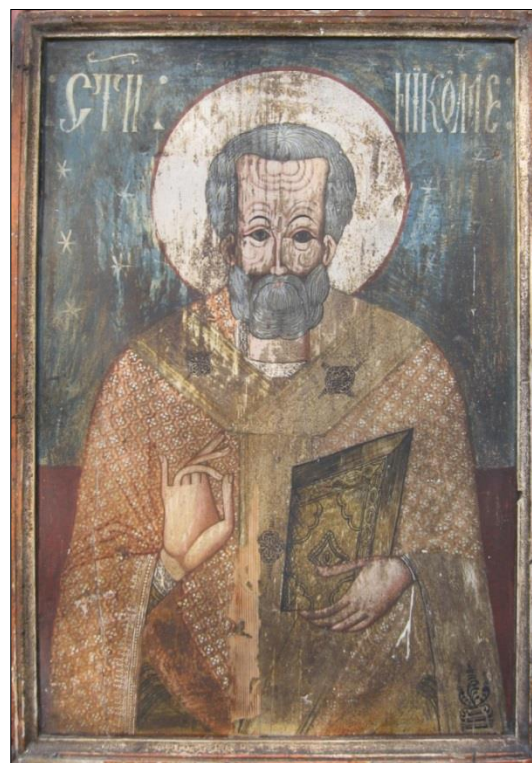


Fig. 15. Sfântul Nicolae, Petea (sat, com. Band, jud. Mureș), 1747

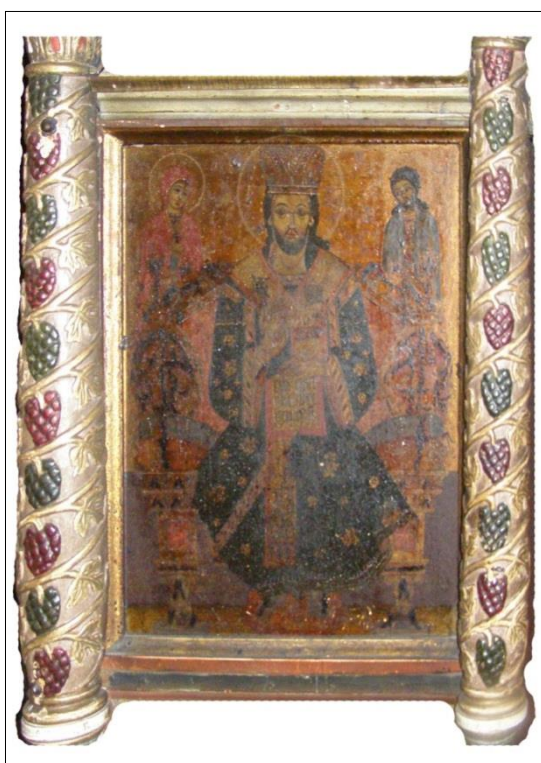


Fig. 16. Deisis (icoană împărătească), Reghin (oraș, jud. Mureș), 1747



Fig. 17. Maica Domnului cu pruncul pe tron (icoană împărătească), Reghin (oraș, jud. Mureș), 1748, „Această s(fân)tă icoană este a grecului Gheorghie, leat 1748 Toader Zugravu”, Biserica Petru Maior



Fig. 18. Uși împărătești, Porumbeni (sat, com. Ceaușu de Câmpie, jud. Mureș), 1749



Fig. 19. Maria cu Pruncul, Hărtău (sat, com. Pănet, jud. Mureș), 1753 (în prezent la Muzeul Mănăstirii Recea, jud. Mureș)

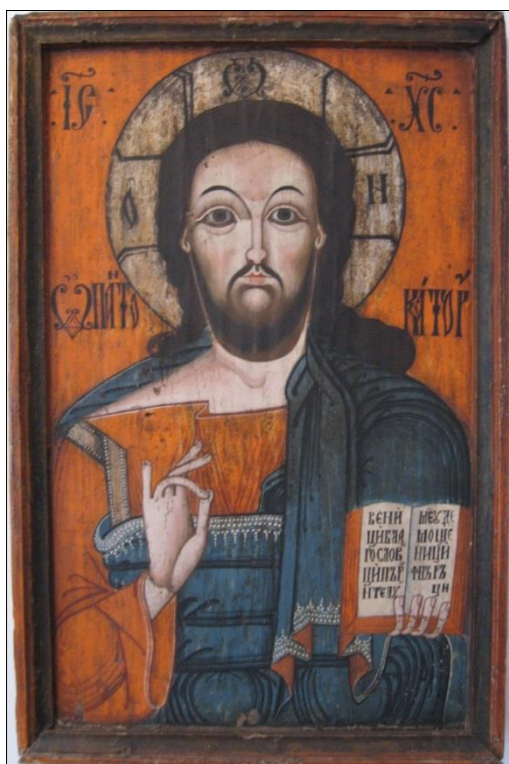


Fig. 20. Iisus Pantocrator, Hărtău (sat, com. Pănet, jud. Mureș), 1757. (în prezent la Muzeul Mănăstirii Recea, jud. Mureș)



Fig. 21. Arhanghel Mihail, Hărtău (sat, com. Pănet, jud. Mureș), 1753. (în prezent la Muzeul Mănăstirii Recea, jud. Mureș)



Fig. 22. *Maica Domnului cu pruncul*, Păingeni (sat, com. Glodeni, jud. Mureș), 1750?



Fig. 23. *Iisus Pantocrator*, Păingeni (sat, com. Glodeni, jud. Mureș), 1750?



Fig. 24. *Maica Domnului pe tron*, Cuiejd (sat, com. Pănet, jud. Mureș), 1751. (în prezent la Muzeul Mănăstirii Recea, jud. Mureș)



Fig. 25. *Sfântul Nicolae*, Cuiejd (sat, com. Pănet, jud. Mureș), 1751. (în prezent la Muzeul Mănăstirii Recea, jud. Mureș)



Fig. 26. *Sfântul Nicolae*, Sălcud (sat, oraș Iernut, jud. Mureș), mij. sec. XVIII (în prezent la Muzeul Mănăstirii Recea, jud. Mureș)



Fig. 27. *Arhanghel Mihail*, Sălcud (sat, oraș Iernut, jud. Mureș), mij. sec. XVIII. (în prezent la Muzeul Mănăstirii Recea, jud. Mureș)



Fig. 28. *Maica Domnului cu pruncul*, Sălcud (sat, oraș Iernut, jud. Mureș), mij. sec. XVIII. (în prezent la Muzeul Mănăstirii Recea, jud. Mureș)



Fig. 29. *Maica Domnului cu pruncul*, Roteni (sat, com. Acățari, jud. Mureș), mij. sec. XVIII. (în prezent la Muzeul Mănăstirii Recea, jud. Mureș)



Fig. 30. Uși împărătești, Cerghizel (sat, com. Ungheni, jud. Mureș), mij. sec. XVIII. (în prezent la Muzeul Mănăstirii Recea, jud. Mureș)



Detaliu

Despre același zugrav, regretatul profesor Vasile Drăguț scria: „Dar dintre toți meșterii zugravi mureșeni din secolul al XVIII-lea, acela care se cuvine a fi așezat pe treapta cea mai înaltă a prețurii artistice este Toader zugravul (Câmpiei Transilvane) iconar cu prodigioasă activitate prezent prin lucrările sale în numeroase biserici de lemnToader este un excelent desenator conducându-și linia cu exigența unui caligraf care nu iubește înfloriturile, colorist rafinat, cu specială preferință pentru armoniile calme și învăluite, Toader Zugravul impresionează prin densa viață care răzbate din privirile ochilor largi și întrebători ai personajelor sale. Cine a poposit măcar o dată în fața icoanelor împărătești de la Porumbeni, Bernadea, Icelandul Mare nu poate uita intensitatea de sentiment care le învăluie, nici starea de muzicalitate pe care le-o creează.” Este vorba aici de al doilea zugrav cu numele de Toader, cel pe care noi îl numim, Toader zugravul Câmpiei Transilvane.

Este posibil ca zugravul să se fi format în șantierele artiștilor rășinăreni școliți la Râmnic. Amintim aici pe: Nistor Dascăluș din Rășinari stară (bătrânul) pictor muralist și de icoane, și pe Ivan zugravul din Rășinari, activi în prima jumătate al secolului al XVIII-lea în munții Apuseni, Valea Mureșului și părțile sudice ale Transilvaniei, sau cu cel de al doilea grup de iconari rășinăreni Stan Manovici (Sin Popii Radu Man) și fratele lui Iacov Man școliți în sudul munților alături de Grigore și Gheorghe Ranite fii vestitului zugrav de la Hurez, Hranite.

Al treilea dintre zugravi fiind Toader Pop, este cel care semnează pe dosul icoanei Arhangelul Mihail de la Băița: „Să se știe cine au plătit aceste 4 icoane (fig. 31, 32, 33, 34), eu ieromonahul Isaia sa-mi fie pomană pentru suflet. Fiind zugravi Aron Pop și Toader Pop și Pavel Dumbrăvi(an). Anul 1779 sept(emvrie) 13 Mănăstirea Băița⁴.”

⁴ M.Porumb, N. Sabău, *Vechi inscripții românești din județul Mureș (sec. XV-XVIII)* în MR, VIII 1978, p. 114.

Imagini Toader Pop, Aron Pop și Pavel Dumbrăveanu



Fig. 31. Arhanghel Mihail, Băița (sat, com. Lunca, jud. Mureș), 5 septembrie 1779.



Fig. 32. Dosul icoanei Arhanghelul Mihail, Băița (sat, com. Lunca, jud. Mureș)

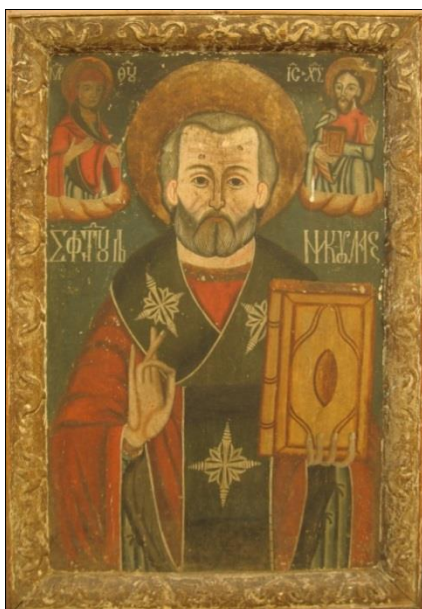


Fig. 33. Sfântul Nicolae, Băița (sat, com. Lunca, jud. Mureș), 1779

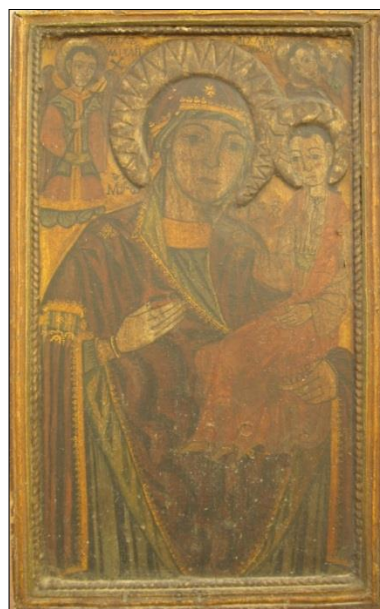


Fig. 34.. Maica Domnului cu pruncul, Băița (sat, com. Lunca, jud. Mureș), 1779

„Șă se știe cine au plătit aceste 4 icoane, eu ieromonahul Isaia să-mi fie pomană pentru suflet, fiind zugravi Aron Pop și Toader Pop și Pavel Dumbrăveanu, anul 1779 sept. 13 Mănăstirea Băița.”

Al patrulea zugrav cu numele de *Toader este Teodor Zugravu* care la 1791 zugrăvește, semnează și datează icoana *Maicii Domnului*, (de la Vișoara, jud. Cluj) care se află la Muzeul din Turda. Din grupul de icoane pictate pentru biserica de lemn din Vișoara, mai fac parte *icoanele împărătești, Iisus pe tron și Sf. Nicolae*. Pictor activ la sfârșitul secolului al XVIII-lea în zona centrală a Transilvaniei. Pictura sa deși folosește vechi scheme iconografice, resimte influența barocului, manifestată în unele elemente de decor, tratarea valorată a fețelor, încercând redarea umbrei și a luminii. Pictorul folosește fonduri de aur și nimburi în relief⁵.

Al cincilea zugrav ar fi *Tudor Gherleanu, Todor Gherleanu, zugrav Toader*, zugravu Todor Boeru. Pictor activ între anii 1778–1804 în Țara Năsăudului. Originar din părțile Năsăudului, născut probabil la *Tiha Bârgăului* (sat, com. Tiha Bârgăului, jud. Bistrița-Năsăud).

Activitatea o desfășoară la diferite biserici de lemn din valea Someșului Mare pictând icoane pe lemn, iconostase sau epitafe, acestea din urmă fiind pictate pe pânză prinsă pe șasiuri. Folosirea tehnicii de pictură în ulei ca și utilizarea suporturilor de pânză, îl apropie de pictura de șevalet. De altfel, stilistic și iconografic pictura sa folosește frecvent modele occidentale, preluate probabil din gravurile epocii. Numele său (Gherleanu) cu care obișnuiește să se semneze frecvent este legat de un mediu orășănesc în care activitatea artistică se desfășura pe coordonate baroc și care desigur și-a pus amprenta în formarea sa ca pictor. În orașul Gherla a luat ființă în anul 1777 prima breaslă a pictorilor români.

În prezent sunt cunoscute picturi realizate de artist în următoarele localități:

- 1778, *Ilva Mare* (sat, com. Ilva Mare, jud. Bistrița-Năsăud), biserica de lemn Sf. Dumitru (mutată cu întreg inventarul la *Petriș* (com. Cetate, jud. Bistrița-Năsăud), *icoane din iconostas, uși împărătești* datate 1778;

- 1783 Sângeorz Băi (jud. Bistrița-Năsăud), biserica de lemn, epitaful „*punerea în mormânt*”, semnat și datat: „1783 meșta în 24 martie”;

- 1804 *Mureșenii Bârgăului* (sat, com. Tiha Bârgăului, jud. Bistrița-Năsăud), biserica ortodoxă, icoane reprezentând *încoronarea Fecioarei* având pe spate următoarea inscripție: „1804 mar(tie) 2 z(i)l(e). Fireru Ioan Lupșai de la Iluoa Mare cu soțul său Nastasie, fata lui Gheorghie Sărățan din Tiha au plătit astă s(fântă) icoană. Zugravu Todoru Boieru ficioru a Todorii care o fost fata Bozghi din Tiha”⁶.

Următorul ar fi *Teodor Ciungariu, Teodor Zugraf, Ciungar Toader* sau *Teodor Zugraf Ciungar sin Ioan*. Pictor muralist activ în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și începutul sec. XIX-lea în Munții Apuseni și Banat. Colaborează la începutul activității sale cu Gheorghe fiul lui Iacov din Rășinari. Zugrăvește la *Valea Largă* (sat, com. Sălciua de Jos, jud. Alba) pictură murală 1782, *Sartăș* (sat, com. Baia de Arieș, jud. Alba) pictură murală 1780, *Brăzești* (sat, com. Baia de Arieș, jud. Alba) pictură murală din absida altarului și naos datată prin inscripție la proscomidie: „*acest sfânt oltariu (l-au zugrăvit Teodor Zugrav Ciungar sin Ioan)*”, 1784, *Ponor* (sat, com. Ponor, jud. Alba) biserica ortodoxă, pictura murală din absida altarului, realizată în colaborare cu fii săi: „*zugrăvitu-s-au acest sfânt oltar de smeriții între zugravi Teodor și fii săi Nicolae și Iacov la anul 1809, 20 august*”.

⁵ Marius Porumb, *Contribuții la cunoașterea unor zugravi din veacul al XVIII-lea din Transilvania*, în AMN, VIII, 1971, p. 609; Marius Porumb-Zugravi și centre românești de pictură din Transilvania sec al XVIII-lea, în AIIAC, XIX, 1976, p. 122.

⁶ N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelenesi maramureșene*, II, București, 1906, p. 134; V. Brătulescu, *Biserici din Transilvania și Bucovina*, în BCMI, XXVIII, 1935, p. 81; M. Porumb, *Zugravi și centre românești de pictură din Transilvania secolului al XVIII-lea*, în AIIAC, XIX, 1976, p. 122; M. Porumb, *Breasla pictorilor români fondată la Gherla în anul 1777*, în AMN, XXII-XXIII, 1985-1986, p. 616-617.

Ar mai fi de amintit *Teodor Tecariu*, zugrav din Nicula, care a zugrăvit la Dileul Vechi și în Bihor, precum și *Teodor Tocaciu* din Gherla care a zugrăvit la Vaidei.

Al optulea zugrav cu numele de Toader este *Toader Popovici* care la 1781 semnează pe spatele *ușilor împărătești* (fig. 36, 37) de la *Sărmășel Gară* „*Pictor muralist și de icoane, activ în ultimele decenii ale secolului XVIII-lea în Câmpia Transilvaniei și în părțile Reghinului*⁷”.

Toader Popovici este zugravul local (posibil chiar din zona văii Beicii) de factură populară influențat de zugravii școlii de la Feisa. Numărul mare de Biserici și icoane zugrăvite, vin să ne arate obști românești puternice și în principal creștin ortodoxe sau greco-catolice. Sunt în prezent locuri unde doar icoanele și bisericile mai amintesc de obștea românească existentă cândva aici. Iată deci că pe lângă valoarea ca obiect de cult și obiect de artă pictura zugravului are și valoare de document istoric.

Ne-am propus o paralelă între arta acestui zugrav și arta zugravilor de la Feisa contemporani lui și chiar tovarăși de șantier în câteva cazuri.

Prezentând asemănările și deosebirile prin imagini concrete vom încerca să arătăm că fenomenul iconăritului nu este unul singular și izolat și dimpotrivă are tradiție și continuitate și strânse legături stilistice și nu numai cu alte centre din țară. Ilustrând cu lucrări ale celorlalți zugravi cu numele de Toader sau Teodor vom încerca să arătăm că fiecare dintre aceștia au particularități stilistice diferite de ale zugravului Toader Popovici.

Ioana Cristache Panait arată în cartea sa *Biserici de lemn din episcopia Alba Iulia „să se știe că în 1761 zugravii rășinăreni formați în Țara Românească: Stan, Iacov împreună cu Filip pe atunci ucenic au lucrat la biserica Mănăstirii din Curtea de Argeș*⁸. După întoarcerea în Ardeal ei au desfășurat o bogată activitate peregrinând din loc în loc în funcție de comenzi.

În cazul picturilor murale maestrul forma un șantier împreună cu ucenicii săi. Este posibil ca Toader Popovici să fi luat contact și să fi zugrăvit împreună cu zugravii din Rășinari și mai apoi cu cei din Feisa. După cum este probabil să fi învățat pictură murală de la Iacov din Rășinari sau de la Iacov din Feisa ori de la un alt zugrav format în sudul munților.

Respingem cu fermitate ca total nefondată ideea de a trece drept Toader Popovici alți zugravi cu numele de Toader, Teodor sau Tudor.

Studiul comparativ și stilistic, tipologia figurilor, cromatologia, programul iconografic, perioada și locul creației ne îndreptătesc să afirmăm că se diferențează ca autori. Astfel Teodor Șerban, Toader Zugravu Câmpiei Transilvane, Toader Pop semnatarul icoanei de la Băița, Toader Popovici, Teodor Gherleanu, Teodor Ciungariu, Teodor Tecariu nu puteau fi unul și același Toader.

⁷ Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania sec XIII-XVIII*, pag. 308-309. Iată deci 8 zugravi cu nume asemănătoare care au putut da naștere la confuzii.

⁸ Conform I. Panturescu, *Biserica episcopiei din Argeș*, București 1906, pag. 76-77.

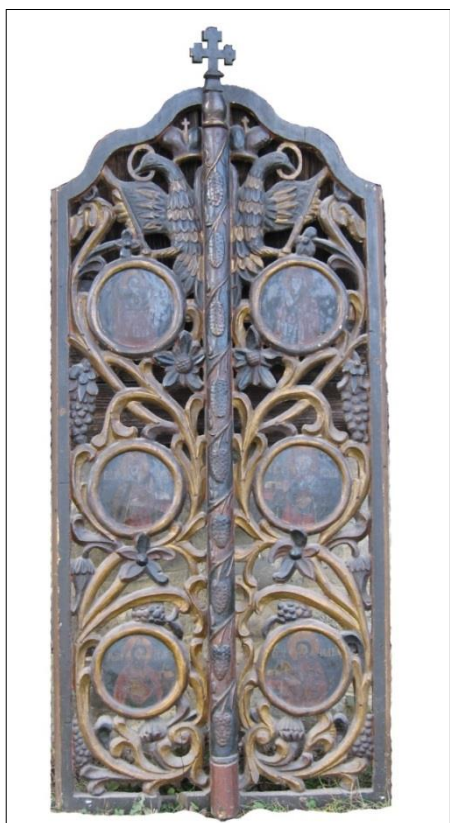


Fig. 36. Uși împărătești, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), 1781



Fig. 37. Dosul ușilor împărătești, detaliu Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), 1781

„Semnat în anul 1781 Popovici Toader Zugravul, august, Butuzan Grigorie și Maria”

Toader Popovici

Localitatea de baștină nu se știe cu certitudine dar dacă ne raportăm la activitatea creativă cât și la nume, putem presupune că ar fi din zona Văii Beicii, Mureșului sau a Gurghiului. Activitatea intensă desfășurându-se la Urisiu de Sus, Urisiu de Jos, Căcuci, Mura Mare, Mura Mică etc. confirmă cele spuse mai sus.

Genealogia zugrăvirii la Toader Popovici are legătură directă cu 2 școli de zugravi:

Prima școală, cea de la *Hurez* din care provine *Hranite* (fig. 38) zugrav din Craiova care a avut 2 fii:

- *Gheorghe Ranite* (fig. 39–43) care zugrăvește la 1738 în Scheii Brașovului

- *Grigore Ranite* (fig. 43–56) care zugrăvește Biserica Cuvioasa Paraschiva din Rășinari, 1760 pictura exterioară, 1762 icoanele împărătești, la Blaj (icoanele din capela episcopală), la Triteni (Cluj) 1764, lucrări care se găsesc în colecția arhiepiscopală din Cluj.



Fig. 38. Hranite, *Adormirea Maicii Domnului*, Govora, prima jum. sec. al XVIII-lea



Fig. 39. Grigore Ranite, *Deisis*, Șcheii Brașovului, Brașov, 1738



Detaliu, *Adormirea Maicii Domnului*



Detaliu, *Adormirea Maicii Domnului*



Fig. 40. Grigore Ranite, *Uși împărățești*, Șcheii Brașovului, Brașov, 23 august 1738



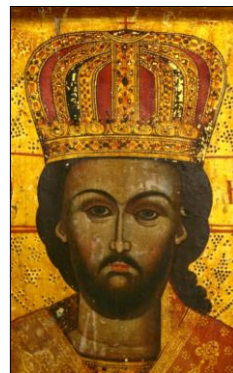
Detaliu, *Uși împărățești*, Șcheii Brașovului, Brașov, 1738



Fig. 41. Grigore Ranite, *Friza cu prăznicare*, Șcheii Brașovului, Brașov, 1738



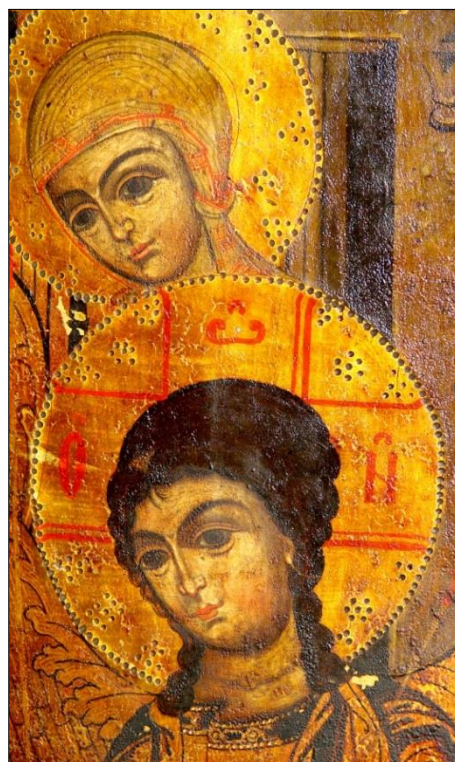
Fig. 42. Grigore Ranite, *Deisis*, Blaj, jud. Alba, 1764



Detalii *Deisis*, Blaj, jud. Alba, 1764



Fig. 43. Grigore Ranite, *Sfânta treime*, Blaj, jud. Alba, 1764

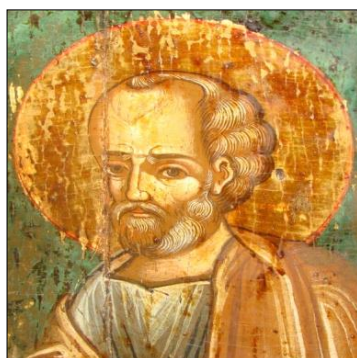


Detalii, *Sfânta treime*, Blaj, jud. Alba, 1764

Grigore Ranite are un fiu, Ioan Zugravu și doi elevi: Iacov (fig. 56-61) și Stan din Rășinari.



Fig. 44. Grigore Ranite, *Apostol*, Blaj, jud. Alba, 1764



Detalii



Fig. 45. Grigore Ranite, *Apostol*, Blaj, jud. Alba, 1764



Fig. 46. Grigore Ranite, *Învierea lui Lazăr*, prăznicar, Rășinari, (oraș, jud. Sibiu), 1762



Pisania de pe verso cu donatorii, datare și semnătură.



Fig. 47, 48. Grigore Ranite, *Sfântul Nicolae, icoane împărătești*, Rășinari, (oraș, jud. Sibiu), 1762



Fig. 49. Grigore Ranite, *Maica Domnului pe tron, icoană împărătească*, Rășinari, (oraș, jud. Sibiu), 1762

Detalii



Fig. 50. Grigore Ranite, *Buna Vestire*, frescă, Rășinari, (oraș, jud. Sibiu), 1760



Fig. 51. Grigore Ranite, *Mucenici*, frescă, Rășinari, (oraș, jud. Sibiu), 1760



Fig. 52. Grigore Ranite, *Intrarea în Ierusalim*, Rășinari, (oraș, jud. Sibiu), 1760



Fig. 53. Grigore Ranite, *Sf. evangelist Luca*, frescă Rășinari, (oraș, jud. Sibiu), 1760



Fig. 54. Grigore Ranite, *Mucenici*, frescă Rășinari, (oraș, jud. Sibiu), 1760

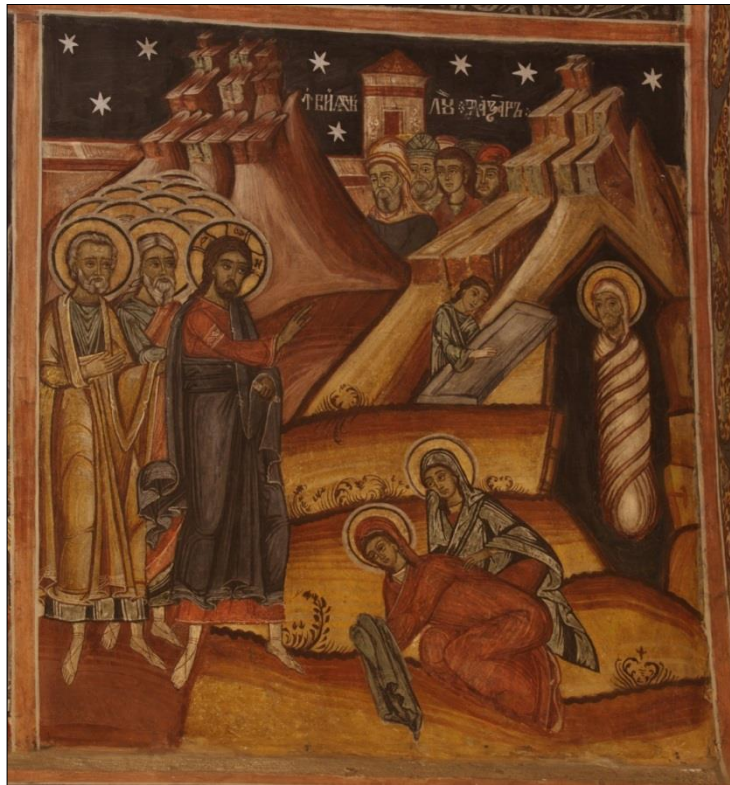


Fig. 55 Grigore Ranite, *Învierea lui Lazăr*, frescă, Rășinari, (oraș, jud. Sibiu), 1760



Fig. 56. Grigore Ranite, *Mucenici*, frescă, Rășinari, (oraș, jud. Sibiu), 1760

Pe Iacov de la Rășinari îl regăsim pictând la Pata, județul Cluj, 1746 împreună cu Matei Voileanu (arsul) (fig. 62), icoanele împărătești. Tot în 1746 pictează iconostasul bisericii mănăstirești de la Ciunga, sat Uioara de Jos, jud. Alba, (*Deisis, Adormirea Maicii Domnului, Sfântul Nicolae, Arhangelul Mihail, Maria cu Pruncul pe Tron*). Icoana „*Deisis*” este semnată pe piciorul tronului iar icoana Sfântul Nicolae este semnată și datată. Mai pictează și icoanele din Fărău 1758, la 1745 cât și 1746 Șilea județul Alba, 1760 Alecuș (Alba) și 1742 Turda icoana „*Deisis*”.

Ar fi bine de menționat faptul că Iacov și Stan de la Rășinari erau fii popii Man din Rășinari, nepoții Popii Ilu (Ilea) și strănepoții popii Iacov tot din Rășinari.

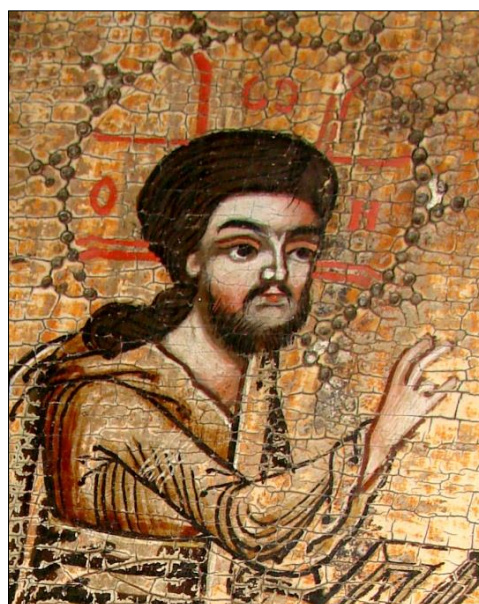
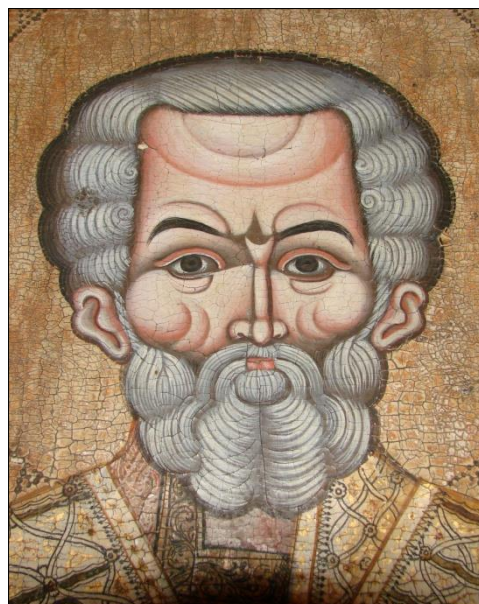


Fig. 57. Iacov de la Rășinari, *Sf. Nicolae*, Turda (oraș, jud. Cluj), 1742

Detalii



Fig. 58. Iacov de la Rășinari, Sf. Nicolae, Șilea, (sat, com. Fărău, jud. Alba), 1745

Detalii



Fig. 59. Iacov de la Rășinari, Arhanghel Mihail, Șilea, (sat, com. Fărău, jud. Alba), 1739

Detalii

„Această sfântă icoană au făcut-o Popa Dimitrie din Șilea pentru pomană. Erei Dimitrie, Ereița Ana 1739”



Fig. 60. Iacov de la Rășinari, *Maica Domnului pe tron*, Șilea, (sat, com. Fărău, jud. Alba), 1746⁹

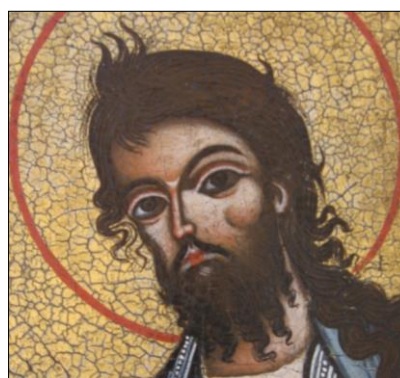
„Pomeni G(ospod)i Iacov Zugrafi i Maria Ego 1776” (Pomeneste Doamne pe Iacov Zugrav și Maria lui 1776) Pisanie cu culoare roșie pe piciorul tronului.



Detalii



Fig. 61. Iacov de la Rășinari, *Iisus Hristos Arhiereu*, Șilea, (sat, com. Fărău, jud. Alba), 1746



Detalii. Semnătura „Iacov Zugraf” pe mantie cu culoare neagră

⁹ Datată „1776” de Ioana Cristache Panait și „1746” de Ana Dumitran și Elena Daniela Cucui.



Fig. 62. Matei Voileanu (arsul), *Sf. Nicolae*, Pogăceaua (com., jud. Mureș), prima jumătate a sec. XVIII (1753?)

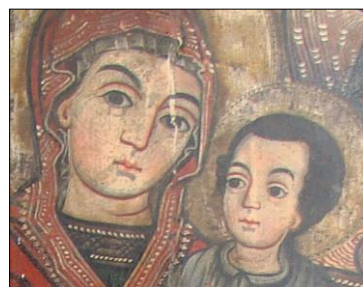


Detaliu
(colecția Muzeul Recea)

Doua școală, cea de la Feisa. Elevul lui Iacov de la Rășinari (sau de la Feisa?) este Toader Zugravu Câmpiei Transilvane care semnează icoana Maica Domnului cu Pruncul (fig. 63), mijlocul secolului al XVIII-lea de la Sânpetru de Câmpie, jud. Mureș.



Fig. 63. Toader zugravul Câmpiei Transilvane, *Maica Domnului cu Pruncul*, Sânpetru de Câmpie, (comună, jud. Mureș), prima jumătate a sec. XVIII



Detalii
(Iacov și Toader ca și zugravi)

Toader Popovici zugrăvește Biserica din Lunca la 1781 septembrie 5 zile și semnat în pronaus conform lui Atanasie Popa „Iacov, Toader și Lica”. Toader și Lica mai semnează lucrarea cu *Maica Domnului și pruncul* (fig. 64) de la Tușin (sat, com. Sănpetru de Câmpie, jud. Mureș) care în prezent se află în colecția Protopopiatului Târgu-Mureș. Să fie oare Lica același zugrav cu Vasile Zugrav cel care a zugrăvit icoanele de la Iobăgeni Valea la sfârșitul de secol al XVIII-lea?

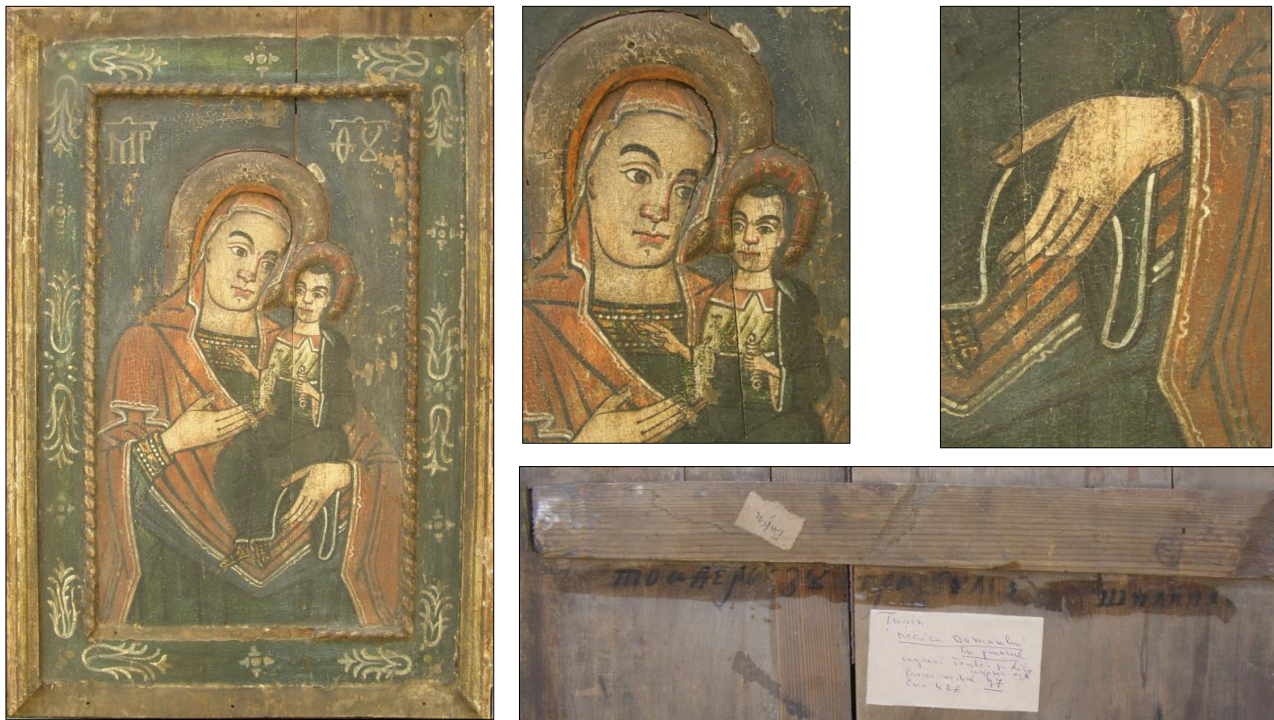


Fig. 64. Toader și Lica, *Maica Domnului cu pruncul*, Tușin (sat, com. Sănpetru de Câmpie, jud. Mureș) Pisanie pe spatele panoului în chirilică -Toader Zugravul și Lica, 1781

Detalii

Pictor muralist și de icoane, activ în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea în Câmpia Transilvaniei și mai ales în părțile Reghinului. Presupunerea că pregătirea sa artistică și-a câștigat-o într-un atelier de tradiție post brâncovenească este confirmată de colaborarea în 1783 cu Iacov de la Rășinari cunoscut și apreciat pictor în Țara Românească. Activitatea sa bogată cunoscută în prezent doar lacunar cuprinde icoane dar și pictura murală a unor biserici de lemn, colaborând uneori și cu Lica Zugravu. Pictura realizată de acest pictor este plată fără valorății pentru redarea volumelor cu o cromatică echilibrată subliniată de tușă de culoare închisă având un pronunțat caracter decorativ acordând atenție detaliilor. Figurile din icoane cu privire heratică au proporții și gestică uneori nefirești trădând un artist de factură populară.

Fondurile de aur sunt adesea în relief cu motive decorative arhaice. Pictorul a activat în următoarele localități:

Lunca (sat, com. Lunca jud Mureș), 1781

Biserica de lemn cu hramul *Sfinții Arhangheli*, demolată în perioada interbelică, are pictură murală în altar, naos și pronaos, datată conform inscripției din pronaos: „*anu 1781 s-au zugrăvit această biserică prin osteneala satului și fiind zugravi Toader și Lica septembrie 5 zile*” iar în naos era inscripția „*Toader Zugravu*”. Ne întrebăm dacă și Iacov a zugrăvit împreună cu cei doi.

Din patrimoniul iconografic al bisericii pierdute a mai rămas la Lunca doar icoana *Maicii Domnului cu pruncul* zugrăvită de Toader Popovici în maniera icoanelor din ultima parte a vieții când personajele zugrăvite au început să fie și ele prezentate ca persoane vârstnice spre deosebire de cele de la Urisie, Mura Mică și Sărmășel Gară. Pe fond auriu de foiță Maica Domnului este prezentată bust flancată de arhangheli. În ce privește portretul este a unei persoane mai în vârstă cu fața căzută cu maxilarul proeminent, bărbia ascuțită și cu sprânceana dreaptă ridicată și cea stângă căzută. Între cele două sprâncene acolo unde se pune vârful compasului pentru trasarea măsurilor feței și a aureolei este foarte evident marcat cu un punct de culoare mai închisă care provine probabil chiar de la acul compasului care a străbătut stratul pictural și preparația. Amintește această icoană de suratele ei de la Suseni, Țiptelnic și chiar de unele personaje zugrăvite la Mura Mică și Urisie. Evoluția fețelor de la ovalul perfect spre o formă aproape pătrată se produce odată cu înaintarea în vârstă a zugravului astfel la Căcuci, Urisie, Mura Mică și Sărmășel Gară ovalul feței este într-o continuă transformare păstrându-și totuși caracteristicile specifice ale detaliilor: nas ochi, gură cât și zugrăvirea pe pată plată. La fel evoluează și desenul în linie neagră repetitivă care devine din ce în ce mai îngroșat, mai ferm și pornește întotdeauna de la un punct apăsat. Au rămas aproape neschimbate șirurile de perle care bordează tunică și maforionul.

Pentru o mai bună ilustrare prezentăm mai jos câteva imagini care demonstrează schimbarea în timp a tipologiei figurii de la tânăr spre vârstnic:



1. *Paraschiva*, Urisiu de Sus
(sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



2. *Maica Domnului cu pruncul*, Căcuciu
(sat, com. Beica de Jos, jud. Mureș)



3. *Maica Domnului cu pruncul*, Lăpușna
(sat, com. Ibănești, jud. Mureș)



4. *Muceniță*, Urisiu de jos,
(sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



5. *Muceniță*, Mura Mică
(sat, com. Gornești, jud. Mureș)



6. *Maica Domnului cu pruncul*, Sânpetru de Câmpie
(sat, com. Sânpetru de câmpie, jud. Mureș),
sfârșitul sec. al XVIII-lea



7. *Maica Domnului cu pruncul*, Urisiu de Sus
(sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



8. *Maica Domnului cu pruncul*, Frunzeni
(sat, com. Lunca, jud. Mureș), 1783



9. Detaliu *Maica Domnului* din scena Buna Vestire,
Sărmășel Gară, (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș),
1781



10. *Maica Domnului cu pruncul*, Țiptelnic
(sat, com. Band, jud. Mureș), 1787



11. *Maica Domnului cu pruncul*, Lunca
(sat, com. Lunca, jud. Mureș),
5 septembrie 1781?



12. *Maica Domnului cu pruncul*, Suseni
(sat, com. Suseni, jud. Mureș),
sfârșitul sec. al XVIII-lea

Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), 1781

are pictură murală ce poate fi atribuită prin analogie, iar *ușile împărătești* (fig. 65) sunt semnate în spatele panoului. Biserica de lemn a fost construită inițial în satul Dâmbu (com. Sâmpetru de Câmpie, jud. Mureș) și adusă aici în perioada interbelică. În interiorul bisericii se păstrează fragmente valoroase de pictură murală ce pot fi atribuite lui Toader Zugravu, pictor activ la sfârșitul sec. al XVIII-lea în părțile mureșene. Pe spatele ușilor împărătești ce înfățișează *Buna Vestire* și cei 4 *evangheliști* se află următoarea inscripție: „în anul 1781, Popovici Toader Zugravu august, Butuzan Grigore și Maria”, stilistic pictura murală este identică cu pictura ușilor împărătești. În absida altarului pe pereți se păstrează fragmente din friza *sfinților părinți bisericești* (fig. 66). În naos pe bolta semicilindrică, în ax apar medalioane cu *Pantocrator* (fig. 67), *Maica Domnului cu pruncul* (fig. 68), *Arh. Mihail* (fig. 69), *Iisus Emanuel* (fig. 70), *Sf. Duh* (fig. 71) iar pe poalele bolții scene din *ciclul patimilor* în timp ce pe pereți sunt reprezentați *mucenici* și *mucenițe*. Iconostasul bisericii este datorat unui pictor anonim de factură populară de la sf. sec. XVIII începutul sec. XIX pictor deosebit de activ, activ în Câmpia Transilvaniei al cărui nume nu a fost identificat până în prezent¹⁰.

¹⁰ Marius Porumb, Apud Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească sec XIII-XVIII în editura academiei române*, București 1998, pag. 355.

„Suprafața pereților verticali ai pronaosului cât și a naosului este împărțită în două registre, pe cel de sus fiind zugrăviți *mucenițe și mucenici* (fig. 72–77), iar pe cel de jos motivul decorativ al draperiei. Bolta pronaosului este dominată de *Maria platitera* (fig. 78), *Sfântul Ilie cu carul de foc* (fig. 79), *ospățul lui Irod* (fig. 80).

Pe fâșiile de vest zugravul a redat: *Pilda Evangheliei cu cele zece fecioare* (fig. 81)(acestea fiind grupate, în plan superior aflându-se o biserică), *Buna vestire* (fig. 82), *Simion stâlpnicul* (fig. 83) și *Alimpie stâlpnicul* (fig. 84). Timpanul peretelui despărțitor este ocupat de reprezentarea *celeia de a doua veniri*, sau „*tronul hetimasiei*” (fig. 85)¹¹.

Pictura bolții naosului a suferit ca și cea a altarului un avansat proces de degradare. Ea este delimitată prin chenare în trei registre: În centrul bolții medalioanele ce cuprindeau imaginile lui *Iisus Hristos, tatăl Savaot, Sfântul Duh în chip de porumbel, sfinți între arcade; scene din viața lui Hristos*, registrul având, la capete tema evangheliștilor. Starea mai bună de conservare, a reprezentărilor: *luarea de pe cruce* (fig. 94) (pe sud), *cina cea de taină* (fig. 91) (pe nord), *rugăciunea în Grădina Ghetsimani* (fig. 86) și *judicata la Ana* (fig. 87)(de vest), îngăduie meritele laude pentru strădaniile zugravului Toader. Pictura altarului cuprinde în afară de teoria Sfințiilor părinți: *cete îngerești* (fig. 88), *Sf. Troiță; Maria cu pruncul, străjuită de arh. Mihail și Gavril* (fig. 78)¹².

Arătăm că deasupra registrelor decorative al draperiei și a celui cu *mucenițe și mucenici* zugrăvite pe peretele vertical avem în partea de sud la intrarea în naos un registru care începe cu *evanghelistul Luca* (fig. 89), *sărutul lui Iuda* (fig. 90), *cina cea de taină* (fig. 91) și se încheie spre altar cu *evanghelistul Matei* (fig. 92). În partea de sud registrul începe cu *evanghelistul Marcu* (fig. 93) continuă cu *coborârea de pe cruce* (fig. 94) avem apoi scena *învierii* (fig. 95) și se încheie spre altar cu *evanghelistul Ioan* (fig. 96).

¹¹ *Șematism*, Blaj 1900, pag. 213, Eugenia Greceanu, *Tipologia Bisericilor de lemn din zona centrală a Transilvaniei*, în MI. III 1969 pag. 35, 36, 59.

¹² Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn, monumente istorice din episcopia Alba-Iulia*, Alba Iulia 1987, pag. 277.

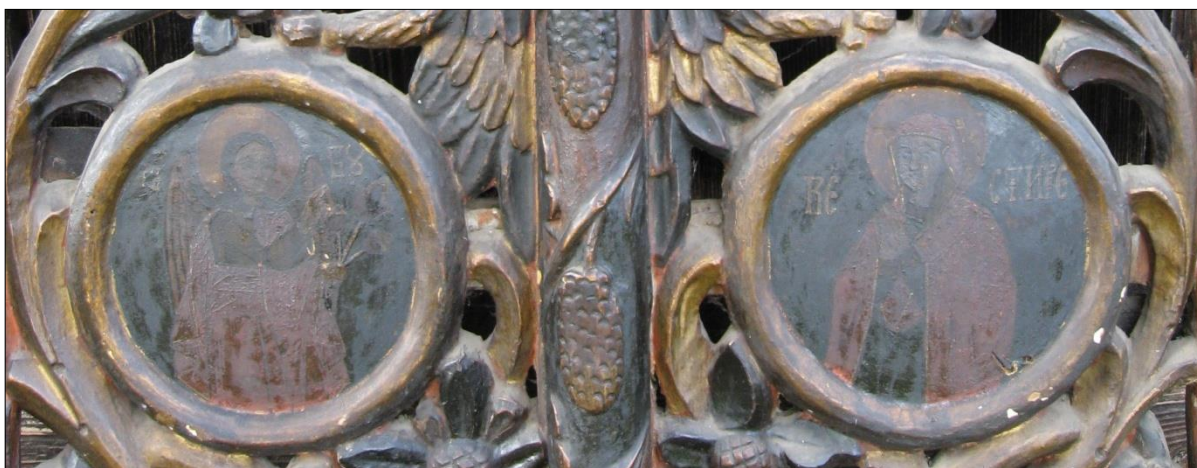
„În anul 1781 Toader Zugravul august”,
„Butuzan Grigorie și Maria”



Fig. 65. Uși împărățești, Sărmășel Gară
(sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), august 1781



Detalii cu semnătura de pe dosul ușilor împărățești,
Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș)



Detaliu uși împărățești, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș)



Fig. 66. *Sfinți părinți ai bisericii (altar)*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 67. Medalion, *Iisus Pantocrator*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 68. Medalion, *Maica Domnului cu pruncul*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 69. Medalion, *Arhanghel Mihail*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 70. Medalion, *Iisus Emanuil*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), 1781?



Fig. 71. Medalion, *Sfântul Duh*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș)

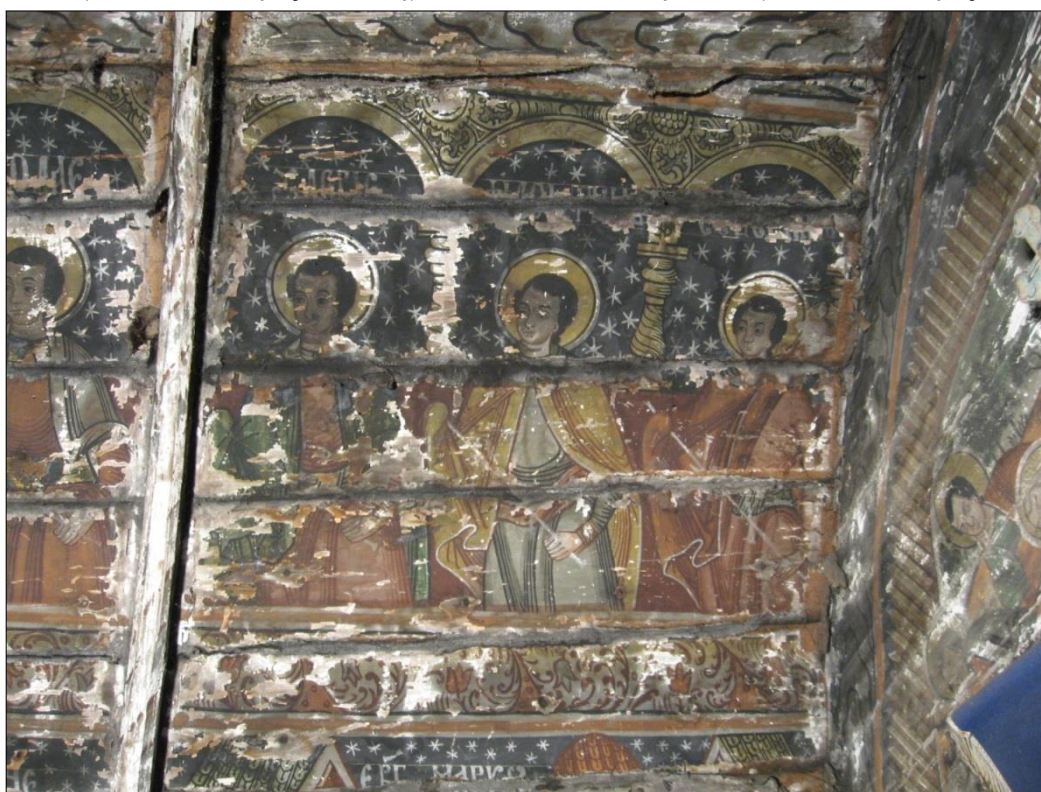


Fig. 72. *Mucenici în arcade și colonete*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 73. *Mucenici în arcade și colonete*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 74. *Mucenici în arcade și colonete*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 75. *Mucenici și mucenițe*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 76. *Mucenici*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 77. *Mucenițe și mucenici*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea

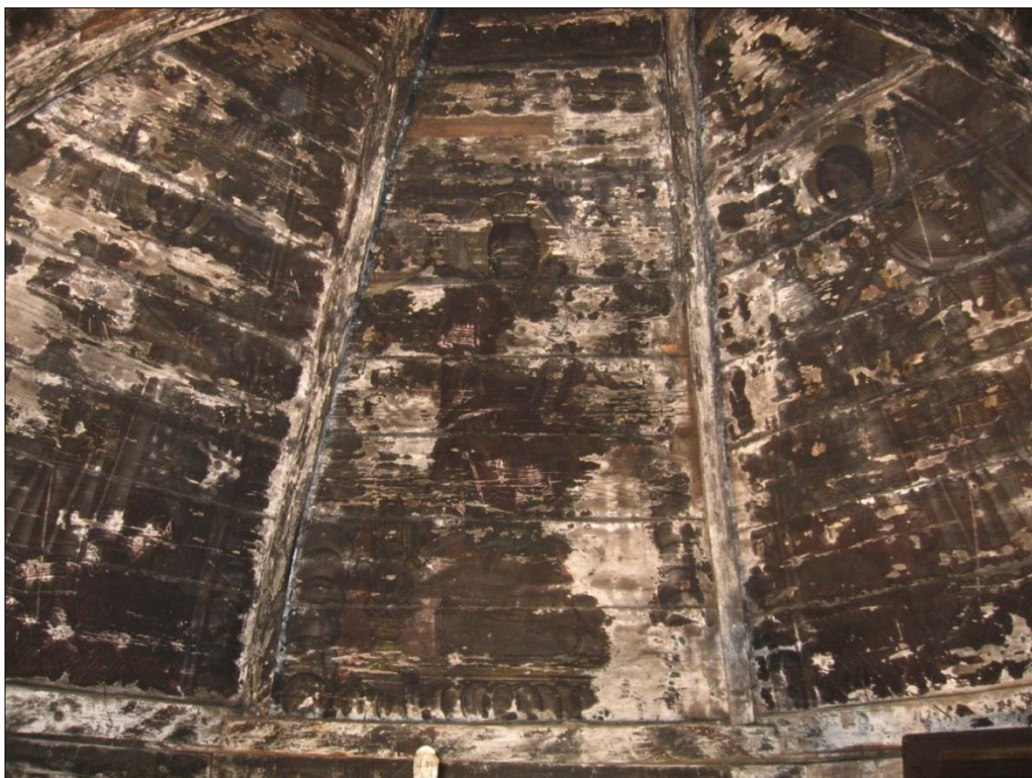


Fig. 78. *Maria Platitera*, altar, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 79. *Sfântul Ilie cu carul de foc*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 80. *Ospățul lui Irod*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 81. *Pilda celor zece fecioare*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 82. *Buna Vestire*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 83. *Simion Stâlplnicul*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș)



Fig. 84. *Alimpie Stâlplnicul*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 85. *Tronul Hetimasiei*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș)



Fig. 86. *Rugăciunea în Grădina Ghetsimani*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 87. *Judecata la Ana și Caiafa*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș)



Fig. 88. *Cete îngerești*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 89. *Evangelistul Luca*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș)



Fig. 90. *Sărutul lui Iuda*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 91. *Cina cea de taină*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș)



Fig. 92. *Evanghelistul Matei*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 93. *Evangelistul Marcu*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș)



Fig. 94. *Coborârea de pe cruce*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea



Fig. 95. *Învieerea*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș)



Fig. 96. *Evanghelistul Ioan*, pictură murală, Sărmășel Gară (sat, com. Sărmașu, jud. Mureș), sfârșitul sec. al XVIII-lea

Frunzeni (sat, com. Lunca jud. Mureș), 1783

De la o veche biserică de lemn ridicată în secolul XVIII se păstrează în prezent în colecția episcopiei ortodoxe române de Alba Iulia mai multe icoane pictate pe lemn, ce provin din vechiul iconostas pictat în 1783 de Iacov din Rășinari, împreună cu doi din elevii săi, Toader Zugravu (de la Feisa?) și Lica (Vasilie Zugravu?).

Se păstrează următoarele icoane *Pogorârea Duhului Sfânt* (fig. 97), *Maica Domnului cu pruncul* (fig. 98) și *Arh. Mihail* (fig. 99), prima dintre ele fiind datată în 1783 și semnată pe spatele panoului „Iacov Zugraf și Toader și Lica”¹³.



Fig. 97. *Pogorârea Duhului Sfânt*, Frunzeni, (sat, com. Lunca jud. Mureș), 1783. Semnată și datată pe spatele panoului: Iacov (de la Feisa)? Toader și Lica (Vasilie Zugravu)?



Detaliu



Detaliu

¹³ Marius Porumb, *Zugravi și centre Românești de pictură din Transilvania sec. XVIII*, în AIIAC: XIX 1976 pag. 605.



Fig. 98. *Maica Domnului cu pruncul*, Iacov (de la Feisa)?
Frunzeni (sat, com. Lunca jud. Mureș)



Detaliu



Fig. 99. *Arhanghel Mihail*, Frunzeni
(sat, com. Lunca jud. Mureș), 1783.
Iacov (de la Feisa) Toader și Lica (Vasilie Zugravu?)



Detaliu

*Lica să fie oare Vasilie Popovici Zugravu de la sfârșitul
secolului XVIII în Transilvania, care a zugrăvit la 1789
Biserica din Valea, (sat, com. Vărgata, jud. Mureș).*

Țiptelnic (sat, com. Band, jud. Mureș), 1787

Biserica de lemn *Sfinții Arhangheli* datează din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea dar a suferit importante renovări și transformări. Zestrea sa artistică este bogată și variată, picturile aparținând mai multor perioade și autoiri. Un grup de icone datează din anul 1740 aparținând lui Toader Zugravu: *Sf. Nicolae* datată (fig. 100, 101), *Maria cu pruncul* (fig. 102) semnată pe spatele panoului „Toader Zugraf” și *Arh. Mihail* (fig. 103). O icoană Re prezentând pe *Arhanghelul Mihail* datează din anul 1742 și este semnată de Oprea Zugravul.

Lucrarea este valoroasă nu numai prin calitatea artistică deosebită și prin faptul că transmite unele elemente arhaice de decor, iar inscripția este combinată, textul fiind româno-slav. Un al treilea pictor ce activează la această biserică este Toader Popovici, care semnează icoana *Pantocratorului* în anul 1787. Probabil aceluiași zugrav i se datorează și numeroasele icone prăznicare. În interiorul monumentului se păstrează și unele fragmente de pictură murală, în special în absida altarului¹⁴.



Fig. 100. *Sfântul Nicolae*, Țiptelnic (sat, com. Band jud. Mureș), 1787



Fig. 101. *Sfântul Nicolae*, Țiptelnic (sat, com. Band jud. Mureș), 1787



Detaliu cu semnătura la icoana *Sfântul Nicolae*, fig. 100



Detaliu cu semnătura la icoana *Sfântul Nicolae*, fig. 101

¹⁴ Marius Poirumb, N Sabău, *Vechi inscripții românești din județul Mureș*, în MR, VIII, 1978, pag. 115; Ioana Cristache-Panait, *Rolul zugravilor de la sud de Carpați în dezvoltarea picturii românești din Transilvania*, în SCIA, tom. 31, 1984, pag. 81; Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn, monumente istorice din episcopia Alba Iulia*, Alba Iulia, 1987, pag. 169-170.



Fig. 102. *Maica Domnului cu pruncul*, Țiptelnic (sat, com. Band, jud. Mureș), 1787



Fig. 103. *Arhanghel Mihail*, Țiptelnic (sat, com. Band, jud. Mureș), 1787



Detaliu cu semnătura la icoana *Maica Domnului cu pruncul*, Țiptelnic, fig. 102



Detaliu cu semnătura la icoana *Arhanghel Mihail*, Țiptelnic, fig. 103

Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1792-1793

Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” (fig. 104) a fost construită pe locul unui mai vechi edificiu de cult în anul 1747. Din ansamblul picturii murale, partea cea mai însemnată se datorează zugravului Toader Popovici.

După mențiunile aflate pe icoanele pictate de el, se poate stabili și vremea împodobirii pereților. În 1795 este realizată icoana „Deisis” (fig.105) (prin grija „*popii Irimie Ile și tot neamul lor*”); Badea Crăciun cu soțul său Ioan plătește, în același an, icoana „Sf. Nicolae” (fig. 106), semnată de Popovici zugrav. Pe icoana „Arhanghelului Mihail” (fig. 107) artistul a notat „*Ioan, Ghiorghie preuții satului, am plătit această icoana anii D. 1796 luna lui iulie 23 zile, Popovici Toader zugrav*”.

Din acea serie face parte și icoana „Mariei cu pruncul” (fig. 108). În pictura murală zugravul a realizat un program iconografic intensiv, grupând, pe bolta naosului mai multe reprezentări ale subiectului, fastuoase prin decorul arhitectonic și pline de viață, prin verva și expresivitatea personajelor. Din pictura pronaosului, se păstrează: mucenițe (fig. 109, 110), scene din geneze,

„când au intrat Is. H.s în casa fariseului Simon” (fig. 111), în duminica mironosițelor (fig. 112), așternută pe peretele despărțitor, zugravul contopește 3 din cele 11 vosresenii, și anume *Învierea lui Hristos*, *Îngerul rostind mironosițelor și Învierea*, aducând în prim plan o construcție cu turle, aidoma cele din icoana Sfintei vineri, de la Urisiul de Sus.

Pictura bolții navei cuprinde: 7 cercuri, în axul central, în care sunt zugrăviți, Iisus Emanuel (fig. 113), pantocratorul (fig. 114), porumbelul (fig. 115), Sf. Ioan (fig. 116), Maria orantă (fig. 117), Arh. Mihail (fig. 118), Arh. Gavril (fig. 119), pe fond pe cer cu stele și serafimi; pentru registrul de mucenici în arcade florale și colonete vânoase, zugravul menține fondul cerului înstelat. Registrul de la nașterea bolții încadrat de redarea evangheliștilor (fig.120–123), este împărțit în 4 cadre mari, în care teme din ciclul hristologic, sunt dispuse două câte două fără intenția separării.

Dintre izbutitele realizări artistice, pentru care zugravul nu și-a cruțat odihna, remarcăm ampla desfășurare a Răstignirii între tâlhari (fig. 124); grupajul de imagini cu subiectul Iuda (fig. 127): când au dat punga cu bani (fig. 128), când sau spânzurat (fig. 129), Olariul (fig. 130), de pe latura de nord a traveei de vest ca și cele de pe aceeași latură a traveei de est, spre absidă: unde l-au pironit pe cruce (fig. 131–132), au întărit mormântul pecetluindu-l cu peceți (fig. 133), învierea lui Hristos cea de a treia zi (fig. 134).

De pe latura de sud am ales, spre menționare, din aceleași considerente artistice, panoul din traveea de est compus din: evanghelistul Ioan (fig. 136), Iuda unul din numărul celor 12 au grăit (fig. 137), la spălatul picioarelor (fig. 138), cina cea de taină (fig. 139), iar dintre cele 4 reprezentări ale panoului următor pe acea însoțită de legenda „*mironosițele muieri au turnat mir pe capul lui Hristos*” (fig. 141).

Pe pereții verticali sunt zugrăviți Sf. Mucenici (fig.145–146), cuprinși în arcade, cu decor floral și de franjuri. Subiectele figurate în absidă sunt: Is. Hs. „pâinea vieții” (fig. 147) și arhieriei (fig. 148) pe suprafețele pereților verticali iar pe boltă: Sf. Troiță (fig. 149), soboarele îngerești (fig. 150), buna vestire (fig. 151), jertfa lui Avram (fig. 153).

Extraordinara haină picturală, cea care a precedat consolidarea pereților, aduce la Urisiu de Jos, pe Petru Maior, în 26 februarie 1797, data putând fi considerată ca moment al săvârșirii tuturor celor înalte prilej cu care, luminatul cărturar, întărește pe filele cărților, actele de dăruire. Pe penticostalul de Blaj 1768, Zapisul pentru dania lui Badea Crăciun, este încheiat astfel: „*scri-am eu protopop Petru Maior al Gurghiului, anul 1797, 26 februarie*”. ... peste câțiva ani meșteșugul artistic îl readuce la Urisiul de Jos pe zugravul Toader Popovici, opera doveditoare fiind, icoana „Deisis” (fig. 154) cu busturile apostolilor a cărui decor sculptat a urmat modelul din veacul al XVI-lea, icoană pe care „*o au plătit Suciul Paraschiv cu soțul său Baciul Vasilica din Urisiu, să le fie vecinică pomenire la tot neamul, la anul 1808 luna februarie 14, zugrav Toader*”¹⁵.



Fig.104. *Sfinții Arhangheli*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)

¹⁵ Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn, monumente istorice din episcopia Alba Iulia*, Alba Iulia 1987, pag. 195.

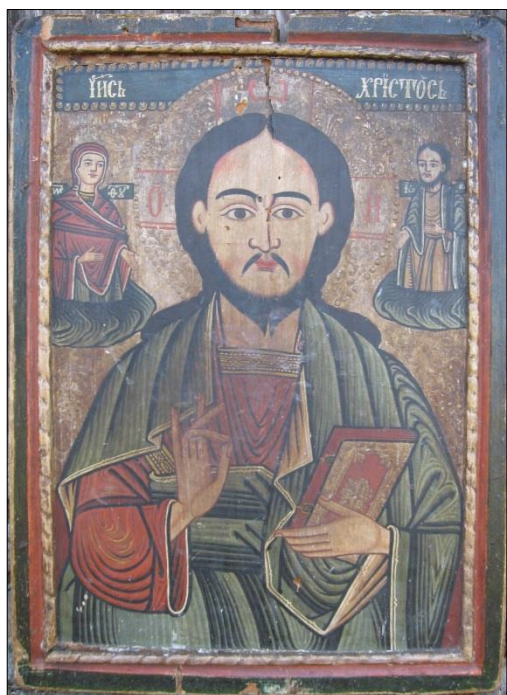


Fig. 105. Deisis, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795.
„Prin grija Popii Irimie Ilie și tot neamul lor”

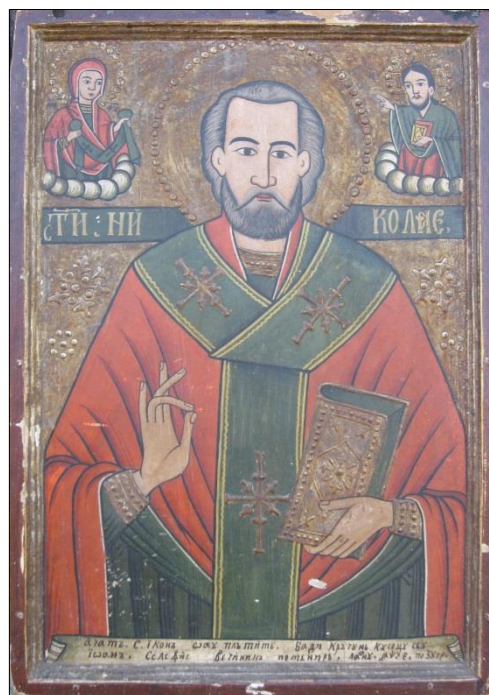


Fig. 106. Toader Popovici Zugravu, Sfântul Nicolae, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1797



Detaliu semnătură de pe icoana Sfântul Nicolae, fig. 106
Ace (s)ă s. ico(a)nă oau plătit badi(a) Crăciun cu so oau plătit badi(a) Crăciun cu soțu seu Ioană. Ce le fie Becini(n)că pomenire. La anul 1797 Popovici Zugrav



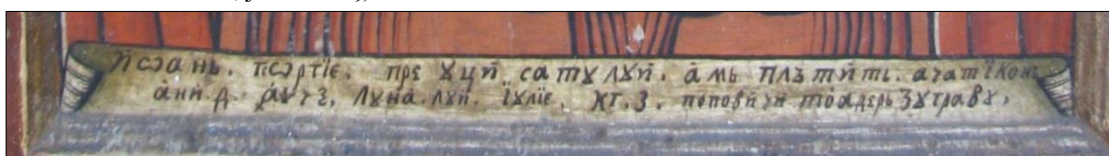
Detaliu icoană Deisis, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 107. Toader Popovici Zugravu, *Arhanghelul Mihail*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 23 iulie 1797



Fig. 108. *Maria cu pruncu*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Semnătura de pe icoana Arhanghelului Mihail din fig. 107

„Ioan, Gheorghie preuții satului. Am plătit această icoană ani(i) D(omnului) 1797 luna lui iulie 23 Popovici Toader zugravu”



Detaliu de pe icoana *Arhanghel Mihail* din fig. 107, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 109. *Mucenițe*, Urisiu de Jos
(sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 110. *Mucenițe*, Urisiu de Jos
(sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 111. „Când au intrat Iisus în casa fariseului Simon”, Urșiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 112. *Duminica mironosiștilor*, Urșiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Detaliu, icoana „*Duminica mironosiștilor*”, Urșiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 113. *Iesus Emanuel*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 114. *Iesus Pantocrator*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 115. Porumbelul (Sfântul Duh), Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795.
Medalion de pe bolta naosului



Fig. 116. Sfântul Ioan Botezătorul, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795.
Medalion de pe bolta naosului



Fig. 117. *Maria Orantă*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795.
Medalion de pe bolta naosului



Fig. 118. *Sfântul Arhanghel Mihail*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795.
Medalion de pe bolta naosului



Fig. 119. Arhanghelul Gavril, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795.
Medalion de pe bolta naosului



Fig. 120. Evanghelistul Luca, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 121. Evanghelistul Matei, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 122. *Evangelistul Ioan*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 123. *Evangelistul Marcu*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795

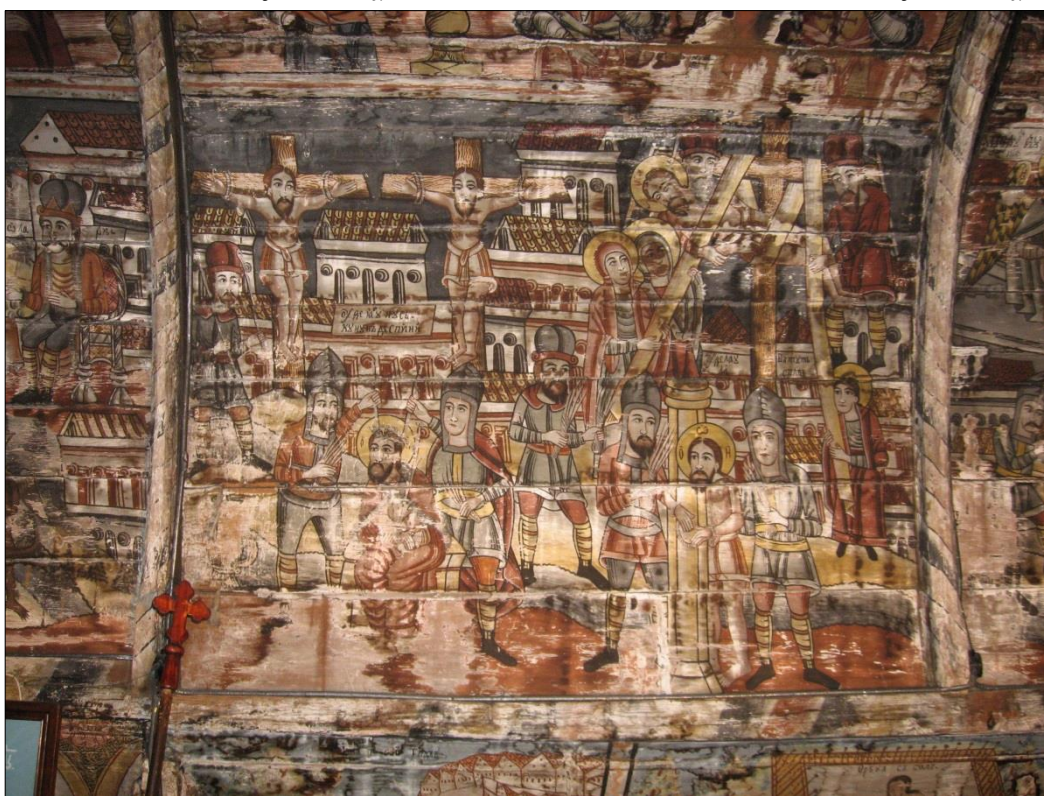


Fig. 124. *Tablou de ansamblu*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 125. „Când l-au bătut la stâlp”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 126. „Când au pus cumuna cu spini”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 127. *Tablou de ansamblu*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 128. „*Când au dat punga cu bani*”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 129. „Când sau spânzurat Iuda”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 130. „Olariul”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 131. Tablou de ansamblu, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 132. „Când l-au pironit pe cruce”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 133. „Când au întărit mormântul pecetuindul cu peceți”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 134. „Înviearea lui Hristos cea de a treia zi”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 135. *Tablou de ansamblu*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 136. *Evanghelistul Ioan*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 137. „Iuda, unul din numărul celor doisprezece au grăit”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 138. „La spălatul picioarelor”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 139. „Cina cea de taină”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 140. Tablou de ansamblu, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 141. „Mironosițele muieri au turnat mir pe capul lui Hristos”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795,



Fig. 142. „Când au sărutat Iuda pe Iisus”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 143. „Când sa încălzit Petru la foc”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 144. „Când sau rugat Iisus în grădină”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 1795



Fig. 145. *Sfinți mucenici* cuprinși în arcade și decor floral,
Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 146. *Sfinți mucenici* cuprinși în arcade și decor floral,
Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 147. *Iisus Hristos „pâinea vieții”*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 148. *Arhiepiscopii*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Arhiepiscopii, detaliu din fig. 148, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Arhiepiscopii, detaliu din fig. 148, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 149. *Sfânta Troiță*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 150. *Sobor îngeresc*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 151. Buna vestire, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 152. Jertfa lui Avraam, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 153. Detaliu, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 154. *Deisis*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 14 februarie 1808



Detalii cu semnătură din icoana din fig. 154. Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Detalii din icoana *Deisis*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 155. *Adam și Eva*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 156. *Sfântul proroc Ilie*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 157. *Tablou de ansamblu*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 158. „Lepădarea lui Petru”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Detaliu la fig. 159, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 160. „Când lau prins pe Iisus și lau dus la Ana Arhiereu”, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 161. *Prorocul Isaia*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 162. *Prorocii vechiului testament*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 163. *Friza apostolilor*, iconostas, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 164. *Friza apostolilor*, iconostas, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 165. Friza apostolilor, iconostas, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 166. Iisus Hristos Arhiereu, iconostas, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Detaliu cu semnătură în icoana din fig. 166, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Detaliu în icoana din fig. 166, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 167. Friza apostolilor, iconostas, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 168. *Friza apostolilor*, iconostas, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 169. *Friza apostolilor*, iconostas, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)

Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)

Biserica de lemn *Sfânta Treime* (fig. 170) „pictura bolților și a pereților verticali a fost realizată, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, de Toader Popovici zugravu. Îi aparțin: icoana cu tema „*Deisis*” (fig. 171), ca și aceea cu reprezentarea „*Cuvioasei Paraschiva, a Sfintei vineri și Is Hs*” (fig. 172) având în dreapta, în prim plan, templul cu 3 turle, din *duminica mironosițelor*, de la Urisiu de Jos; *Arhanghelul Mihail* (fig. 173); frizele tâmplii și icoanele împărătești, printre care se află reprezentările rar întâlnite, ale lui „*Ioan Crestitel*” (fig. 174), cu propriul cap pe tîpsie și a lui „*Ioan Hrysostomos*”. Mai restrânsă, ca spațiu, bolta navei nu a permis desfășurarea iconografică de la Urisiu de Jos. Aici în registrul de la nașterea bolții, sunt delimitate, pe nord și sud, șase scene din ciclul hristologic încadrate prin pozițiile evangheliștilor în decor arhitectonic. Pe boltă la intrarea în naos este reprezentat în medalion *arh. Mihail* (fig. 175), al doilea medalion reprezintă pe *Maica Domnului a semnului* (fig. 176) urmat de *Sf. Duh* (fig. 177), al patrulea medalion este *Iisus Pantocrator* (fig. 178) urmat de *Iisus Emanuel* (fig. 179), spre iconostas. În al doilea registru spre nord și spre sud sunt reprezentați *mucenicii* în decorul arhitectonic cu arcade.

Următorul registru este cel cu *evangheliștii* (fig. 182–186) care încadrează următoarele scene: spre nord *Sfântul evanghelist Marcu* (fig. 187), *Sărutul lui Iuda* (fig. 188), *Încununarea cu spini* (fig. 189), *Învierea* (fig. 190) și *Sfântul evanghelist Ioan* (fig. 191); în partea de sud *Sfântul evanghelist Luca* (fig. 192), *Iisus la Ana și Caiafa* (fig. 193), *Bătaia la stâlp* (fig. 194), *Cina cea de taină* (fig. 195) și *Sfântul evanghelistul Matei* (fig. 196). În partea de jos după scenele pictate de Popa Gheorghe din Șerbeni pe suprafața oblică, urmează pe suprafața verticală friza *mucenițelor* (fig. 197–200) zugrăvită de Toader Popovici zugravu. În altar scenele se desfășoară în felul următor: pe boltă după iconostas se află *Sfânta treime* (fig. 201) în stânga și dreapta ei *cetele îngerești* (fig. 202–203) urmate de temele pictate de Popa Gheorghe din Șerbeni. Pe calota emisferică în partea centrală avem *Buna vestire* (fig. 204) în stânga și dreapta *Jertfa lui Avraam* (fig. 205) și *cei trei martiri arși* (fig. 206)¹.

Pentru a înțelege arta zugravului Toader Popovici vom încerca să descriem câteva teme de pe bolta acestei biserici. *Învierea* temă compusă simetric având în centru pe Iisus plutind deasupra mormântului în nori de slavă și având în stânga steagul de biruință de culoare albă împodobit cu cruci, mantia lui Iisus este de culoare verde-crom modelată volumetric cu linii negre. Corpul are proporția 6/1 poate și datorită racursiului provocat de calota semicilindrică a bolții. Soldații romani un grup masiv au fost așezați în două grupe egale în stânga și dreapta mormântului, coifurile înalte decorate cu motivul frunzei și sulitele alcătuind un semicerc creează densitate mare în jurul personajului principal. Mantiile roșii ale soldaților și tunicile verzi sunt pictate în pată plată și modelate cu ajutorul liniilor repetitive de grosimi diferite. Modelaj tipic zugravului Toader Popovici. Ca o caracteristică generală a lucrărilor lui Toader fețele personajelor se încadrează într-un oval rotunjit iar desenul detaliilor este realizat cel mai adesea dintr-o linie. Apare o singură umbră sub buza inferioară în rest pată plată ocră înviorată în obraji cu puțin roz. Toată scena se înscrie pe un fond ultramarin închis. Norii împurpurați amintesc de elementele decorative care încadrează adesea scenele iconografice.

Ca o caracteristică generală a picturii zugravului Toader este aceea că numărul personajelor este întotdeauna mare și în majoritatea cazurilor se profilează pe un decor arhitectonic cu biserici și palate și pe un cer ultramarin înstelat cu alb. Fiecare scenă este încadrată de motive decorative vegetale tratate geometric și simetric sau cu norișori pictați în gri și alb care încadrează la rândul lor scenele. Motivele decorative care bordează gulerul veștmintelor, tunicile sau fața de masă se

¹ Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn, monumente istorice din episcopia Alba Iulia*, Alba Iulia 1987, pag. 196.

repetă în mai toate bisericile pictate de el. Cele amintite mai sus pot constitui puncte de identificare a artei zugravului.

Între icoanele *Maica domnului* (fig. 207) cu pruncul de la Urisiu de Sus și icoanele omonime de la Frunzeni (fig. 208) și Sanpetru de Câmpie (fig. 209) există mare asemănare stilistică nu numai în ansamblu ci și în detalii. A se vedea forma ovală a capului, forma ochilor a nasului și sprânceana dreaptă ridicată, toate identice la cele trei icoane precum și asemănarea frapantă a pruncului Iisus din toate cele trei icoane. Maforionul roșu cald cu bordurile perlate cu alb la două rânduri și desenul cu linie neagră pe pată plată precum și forma liniei specifică acestui desen sunt caracteristice lui Toader Popovici zugrav atât în aceste icoane cât și în alte icoane semnate. Ceea ce dovedește fără nici un dubiu că autorul icoanei de la Urisiu de Sus este unul și același cu cel de la Urisiu de Jos, Frunzeni, Sănpetru de Câmpie, Țiptelnic și Suseni. Având în vedere că Toader Popovici a zugrăvit în acest fel alături de Iacov, presupunem asemenea doamnei Ioana Cristache Panait că este vorba de Iacov de la Feisa și nicidecum de Iacov de la Rășinari. Deoarece între cei doi, Toader Popovici și Iacov de la Rășinari, nu există atât de mari afinități stilistice. În aceeași notă caracteristică se înscrie și icoana *Deisis* de la Urisiu de Sus. Icoane prototip a căror caracteristici le vom regăsi în toate operele lui Toader Popovici zugravu din multele localități unde a zugrăvit. În sprijinul celor afirmate de noi vine și icoana *Maicii Domnului* de la Sănpetru de Câmpie care are pe filacterul din partea de jos a icoanei notat în partea stângă în chirilică cu slove negre pe fond alb „*Popovici Toader zugrav*”.



Fig. 170. Biserica cu hramul „Sfânta Treime”, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 171. *Deisis*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), sf. sec. XVIII



Fig. 172. *Cuvioasa Paraschiva, a sfintei vineri și Iisus Hristos*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), sf. sec. XVIII



Fig. 173. *Arhanghel Mihail*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), sf. sec. XVIII



Fig. 174. „*Ioan Crestitel*” (Ioan Botezătorul), Urisiu de Sus, (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), sf. sec. XVIII



Fig. 175. Arhanghel Mihail, medalion de pe bolta naosului, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 176. Maica Domnului a semnului, medalion de pe bolta naosului, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 177. *Sfântul Duh*, medalion de pe bolta naosului, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 178. *Iisus Pantocrator*, medalion de pe bolta naosului, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 179. *Isus Emanuel*, Medalion de pe bolta naosului, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 180. *Mucenici* în decor arhitectural cu arcade, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 181. *Mucenici* în decor arhitectural cu arcade, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)

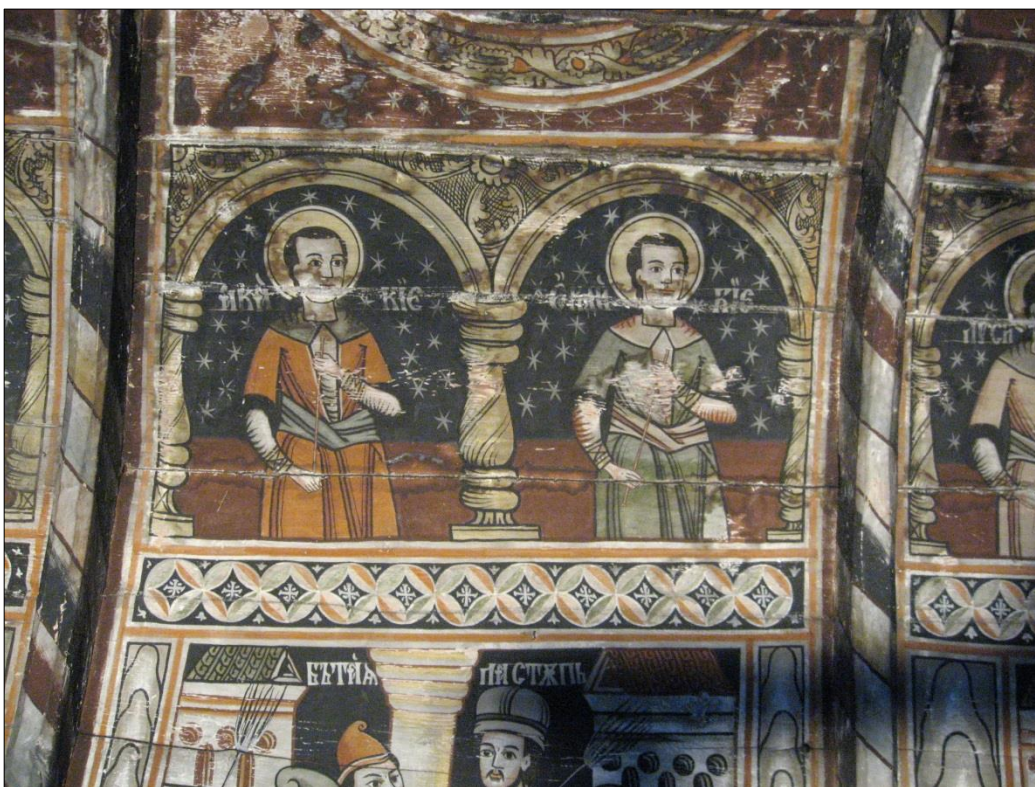


Fig. 182. *Mucenici* în decor arhitectural cu arcade, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 183. *Mucenici* în decor arhitectural cu arcade, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 184. *Mucenici* în decor arhitectural cu arcade, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 185. Mucenici în decor arhitectural cu arcade, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 186. Mucenici în decor arhitectural cu arcade, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 187. *Sfântul evanghelist Marcu*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 188. *Sărutul lui Iuda*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 189. *Încununarea cu spini*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 190. *Învierea*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 191. *Sfântul evanghelist Ioan*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 192. *Sfântul evanghelist Luca*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 193. *Iisus la Ana și Caiafa*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 194. *Bătaia la stâlp*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 195. *Cina cea de taină*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 196. *Sfântul evanghelist Matei*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 197. *Mucenițe*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 198. *Mucenițe*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 199. Detaliu *Mucenițe*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 200. *Mucenițe*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 201. *Sfânta Treime*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 202. *Cete îngerești*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 203. *Cete îngerești*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 204. *Buna vestire*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 205. *Jertfa lui Avraam*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)

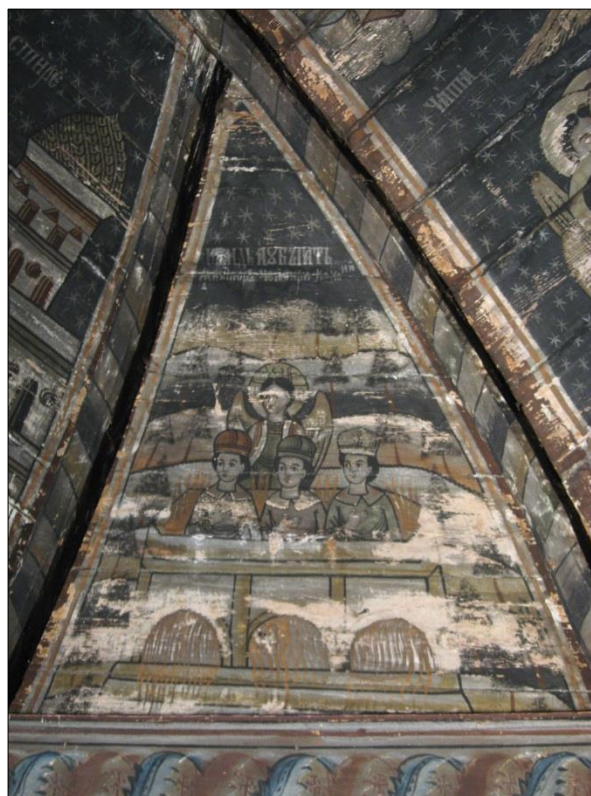


Fig. 206. *Cei trei martiri arși*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș)



Fig. 207. *Maica Domnului cu pruncul*, Urisiu de Sus (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), sf. sec. XVIII



Fig. 208. *Maica Domnului cu pruncul*, Frunzeni (sat, com. Lunca, jud. Mureș), 1783



Fig. 209. *Maica Domnului cu pruncul*, Sânpetru de Câmpie (com. Sânpetru de Câmpie, jud. Mureș), a doua jum. al sec. al XVIII-lea



Detalii cu semnătură în icoana din fig. 209 „Popovici Toader Zugrav”

Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)

Biserica de lemn *Sfinții Arhangheli* (fig. 210–211). Pisania referitoare la decorația pictată, al cărui conținut a fost din fericire transmis a dispărut odată cu partea superioară a fruntariului pe care era așternută. Ea consemna realizarea acesteia de Toader Zugravul în zilele preotului Constantin Vecian (între 1802–1815). Din tâmplă a supraviețuit numai *friza Apostolilor* (fig. 212), realizată de autorul picturii murale. Începem prezentarea iconografiei cu încăperea naosului, din considerentul că aceasta aparține cu siguranță numitului zugrav, fără alte intervenții. Pe boltă, pe un fond înstelat, sunt zugrăvite medalioane cu: *Iisus Emanuel* (fig. 213), *Sf. Ioan* (fig. 214), *Porumbelul* (fig. 215), ca și friza mucenicilor din Sevastia. În registrul de la nașterea bolții, scenele nu sunt delimitate, artistul reluându-și modelul de la Urisiu. Reprezentări din viața lui Hristos, în bolta cu decor arhitectonic, sunt cuprinse între *figurile evangheliștilor*. Cităm, pentru împlinirea lor artistică, compozițiile: „*Când au sărutat Iuda pre Hristos*” (fig. 217), „*Cina cea de taină*” (fig. 218). Covoarele care acoperă pereții au împiedicat observarea decorației acestora. Pictura bolții absidei cu *Sf. Troiță* (fig. 219), *Blagoveștenia* (fig. 220), *cete îngerești* (fig. 221), nu a fost afectată de intervenții. Teoria *părinților bisericii* (fig. 222) a suferit retușuri. Mâna unui alt zugrav se distinge și în pictura pronaosului, fără a fi însă de calitate inferioară, impresionând, îndeosebi, prin cromatica vioaie (portocaliu, cărămiziu, gri-albastru, pe fond albăstrui). Pe sud, intrarea este străjuită de *închipuirea morții* (fig. 223) „*aceasta mănâncă pre toți oamenii*”, iar pe cealaltă parte *Sf. Cristofor*, în continuare rânduindu-se *mironosițele* (fig. 224–225). Pe parapetul rămas din peretele despărțitor sunt zugrăvite *mironosițe* (fig. 226), în medalioane, partea de jos înfrumusețând-o *cănila cu flori* (fig. 227). Pe montanții intrării sunt zugrăviți *Iisus Hristos* (fig. 228) și respectiv *Maica Domnului* (fig. 229). Mijlocului de veac al XVIII-lea aparține pictura, de bună școală, a *ușilor împărătești* (fig. 230), cu reprezentările: *David și Solomon* (fig. 231); *Blagoveștenia* (fig. 232) (cu decor arhitectonic), ca și a cea a icoanelor: *Deisis cu busturile apostolilor* (fig. 233); *Maria cu pruncul* (fig. 234) (arhangheli în registrul superior), ambele cu decor, în grund, de cruci și perle iar aureolele de frunze stilizate. Înclinăm a crede, prin analogie cu operele semnate, că autorul acestor prețioase obiecte de artă este popa Marcu. Din inventarul de carte veche amintim Cazania lui Varlaam¹⁵. Cunoscând bine opera zugravului Marcu, aceste două icoane nu pot fi atribuite lui

Ne vedem obligați a completa descrierea picturii bisericesti cu observația că cele două icoane mai sus amintite nu au nimic în comun, nici tipologic, nici cromatic și nici în caracterul scrisului cu opera lui Marcu Vlașcovici. Arătăm în continuare că pe culmea iconostasului *crucea cu lanțuri* (fig. 235) în decor de lalele precum și *Iisus Hristos răstignit* (fig. 236), *Maica domnului* (fig. 237) și *Sf. Ioan* (fig. 238) sunt opere a lui zugravul Toader Popovici precum *friza apostolilor* (fig. 212) și cele două icoane de pe iconostas: *Sfântul Nicolae* (fig. 239) și *Arhanghelul Mihail* (fig. 240). Celelalte două icoane *Maica Domnului cu pruncul* (fig. 234) și *Iisus învățător* (fig. 233) sunt cu certitudine opera unui alt zugrav sau probabil o rezugrăvire mai târzie. Motivăm aceasta arătând că respectivul zugrav a încercat să copieze tipologia figurilor din scena învierii și a *evanghelistului Matei* (fig. 246). Din punct de vedere cromatic este posibil ca cel care a rezugrăvit să fi folosit același tip de culori deoarece albul de plumb încorporat în culoarea albastră a transformat cerul într-un gri plumburiu. Îl recunoaștem pe Toader Popovici atât în tipologia figurilor cât și în conceperea compozițiilor care deși nu sunt împărțite de benzi decorative în tablouri tematice au un personaj principal, cuprind același teme și sunt la fel de dense prezentate pe fondul unui decor arhitectural cu biserici și castele. Ca într-un film friza patimilor mântuitorului începe pe peretele de nord cu *evanghelistul Ioan* (fig. 241), *Cina cea de taină* (fig. 218), *Sărutul*

¹⁵ Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn, monumente istorice din episcopia Alba Iulia*, Alba Iulia 1987, pag. 224–225.

lui Iuda (fig. 217), *Când iau pus cununa de spini* (fig. 242) și se continuă pe peretele de sud cu *Iisus la Ana și Caiafa* (fig. 244), *Răstignirea* (fig. 245), *Învierea* (fig. 246) și se termină cu figura *evanghelistului Matei* (fig. 246), totul pe fond architectural. Compozițiile sunt echilibrate, ritmate și monumentale. Ar mai fi de amintit aici prezența pe boltă a celui de-al patrulea medalion reprezentând pe *Maica Domnului a semnelui* (fig. 247), care s-a păstrat incomplet în partea dinspre pronaos. Ca în toate operele zugravului culorile utilizate sunt albastru ultramarin spre gri, albul-ocru grizat al fețelor și roșu englez. Desenul pe pată plată executat în linii negre care se repetă în diferite grosimi vine să modeleze arhitectura vestmintelor arătându-ne că este cu certitudine vorba de zugravul amintit în pisania pierdută. Pe boltă medalioanele sunt zugrăvite pe cer albastru înstelat cu alb și sunt mărginite de benzi duble de alb și roșu englez. În spațiile create între medalioane pe fond roșu englez înstelat au fost zugrăviți *îngeri* (fig. 248). Ca o ciudățenie arătăm că la această biserică zugravul Toader Popovici na mai respectat întrutotul învățăturile lui Iacov de la Feisa și nici influența acestei școli în redarea în cadre decorative a patimilor *Mântuitorului* și în decor cu arcade arhitecturale a *Mucenicilor* (fig. 249–250). Am putea zice că e prima oară când autorul renunță la aceste elemente decorative. Influența școlii de la Feisa asupra picturii lui Toader Popovici o regăsim atât în programul iconografic cât și în utilizarea elementelor decorative mai sus amintite și în puținătatea culorilor chiar dacă nu preia întru totul elementele decorative și picturale nu poate fi negată apartenența lui Toader Popovici școlii de la Feisa și nici influența lui Iacov de la Feisa asupra tipologiei figurilor.



Fig. 210. Biserica de lemn cu hramul *Sfinții arhangheli*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 211. Biserica de lemn cu hramul *Sfinții arhangheli*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 212. *Friza apostolilor*, iconostas, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Friza apostolilor, detaliu în icoana din fig. 212, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Friza apostolilor, detaliu în icoana din fig. 212, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Friza apostolilor, detaliu în icoana din fig. 212, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 213. Iisus Emanuel, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 214. *Sfântul Ioan Botezătorul*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 215. *Porumbelul* (Sfântul Duh), Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 216. *Tablou de ansamblu*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 217. „*Când au sărutat Iuda pre Hristos*”, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 218. *Cina cea de taină*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 219. *Sfânta Troiță*, Mura Mică, (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 220. *Blagoveštenia* (Buna vestire), Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 221. Cete îngerești, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 222. Părinții bisericii, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 223. *Încipuirea morții*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Detaliu în icoana din fig. 223, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 224. *Mucenițe*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 225. *Mucenițe*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 226. *Mironosițe în medalioane*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 227. *Căni cu flori*, Mura Mică
(sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Detaliu în imaginea din fig. 227, Mura Mică
(sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 228. *Iisus Hristos*, Mura Mică
(sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 229. *Maica Domnului*, Mura Mică
(sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 230. *Uși împărătești*, Mura Mică
(sat, com. Gornești, jud. Mureș),
1802-1851

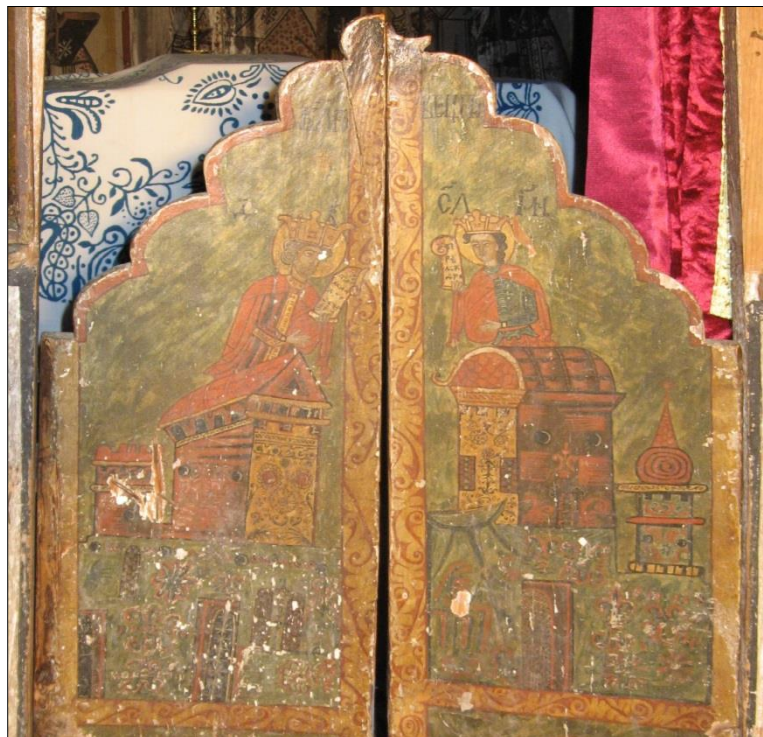


Fig. 231. *David și Solomon*, Mura Mică
(sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 232. *Blagoveștenia* (Buna vestire), Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 233. *Iisus învățător*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 234. *Maica Domnului cu pruncul*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 235. *Crucea cu lanțuri în decor de lalele*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 236. *Iisus Hristos răstignit*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 237. *Maica Domnului*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Detaliu în icoana din fig. 237



Fig. 238. *Sfântul Ioan*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș)



Fig. 239. *Sfântul Nicolae*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 240. *Arhanghelul Mihail*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 241. *Evanghelistul Ioan*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 242. „*Când i-au pus cununa de spini*”, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 243. *Tablou de ansamblu*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 244. *Iisus la Ana și Caiafa*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 245. Răstignirea, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 246. Învierea și evanghelistul Matei, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 247. *Maica Domnului a semnului*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 248. *Înger*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 249. *Mucenici*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815



Fig. 250. *Mucenici*, Mura Mică (sat, com. Gornești, jud. Mureș), 1802-1815

Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș)

„O biserică de lemn, căruia nu i se mai știa vechimea, atestată în secolul al XVIII-lea, a fost demolată după ridicarea, în 1923, a celei de zid. Nu avea prispă și nici clopotniță, aceasta din urmă, aflându-se într-o construcție separată”¹⁶.

Resturile acestei bisericuțe de lemn au fost aduse la Muzeul din Târgu-Mureș de către primul muzeograf român mureșean, Aurel Filimon, cel care a înființat primul muzeu românesc pe aceste meleaguri și prima bibliotecă românească¹⁷. Cercetând resturile acestei bisericuțe de lemn am putut descifra cu greu programul iconografic caracteristic lui Toader Popovici zugravu. Astfel pe axul bolții semicilindrice a naosului se află trei medalioane cu următoarele reprezentări: în medalionul de lângă altar se află *Iisus Emanuel* (fig. 251) urmat de *Sfântul Duh* (fig. 252), spre intrarea vestică *Sfântul Ioan Botezătorul* (fig. 253) iar pe bolta altarului pe aceeași linie se află *Sfânta Troiță* (fig. 254).

Sfinții au fost zugrăviți în pată plată fără a încerca să redea volumul cu tonuri și semitonuri, acesta era sugerat prin linii repetate de aceeași culoare dar mai închisă cu câteva tonuri, totul pe fondul unui cer de culoare albastru închis decorat cu stele albe. Între cele două cercuri concentrice, care învăluiau medalioanele sau sfinții, se află o bandă decorativă cu frunze și flori specifică școlii de la Feisa. Restul panoului este de asemenea decorat cu motive florale. În registrul următor *mucenicii* (fig. 255–259) sunt prezentați bust ca într-un pridvor cu arcade florale și colonete. Același fond de cer înstelat leagă cele două registre de mucenici de-a stânga și de-a dreapta medalioanelor. Registrele de la nașterea bolții reprezintă câte patru cadre mari în care sunt reprezentate teme din ciclul hristologic.

Amintim pe peretele nordic *încoronarea cu spini* (fig. 260), *olarul și coborârea de pe cruce* (fig. 261), *învierea* (fig. 262) iar pe peretele sudic *cina cea de taină* (fig. 263), *sărutul lui Iuda*, (fig. 264) *rugăciunea din grădină și lepădarea lui Petru* (fig. 265). Cele două registre se continuă în altar cu *cete îngerești* (fig. 266) și au la capătul estic *Buna vestire* (fig. 267). În registrul pe peretele vertical al altarului se regăsesc *Sfinții Părinți arhieriei* (fig. 268-269). Cam acestea sunt scenele care au supraviețuit din bisericuța de la Căcuci. Muzeul Județean din Târgu-Mureș mai deține *friza apostolilor* (fig. 270–273), *ușile împărătești* (fig. 274–276) și o parte din *icoanele împărătești* (fig. 277–280) și icoane cu *praznicele* (fig. 281–290) aparținând colecției Aurel Filimon.

Programul iconografic ne amintește de cel de la Mura Mică cât și cel de la Urisiu de Sus și Urisiu de Jos după cum și tipologia figurilor este identică cât și tehnica picturală este aceeași¹⁸.

¹⁶ Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn, monumente istorice din episcopia Alba Iulia*, Alba Iulia 1987, pag. 173.

¹⁷ Atanasie Popa, *Biserica de lemn din Lunca (jud. Mureș)* în ACMIT. 1932-1938 pag. 57-59. Marius Porumb, *Zugravi și centre Românești de pictură din Transilvania sec. XVIII*, în AIIAC: XIX 1976 pag. 122.

¹⁸ Apud, Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească sec XIII-XVIII*, în Editura Academiei Române, București 1998, pag. 308-309.



Fig. 251. *Iisus Emanuel*, naos cu medalion pe boltă, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 252. *Sfântul Duh*, naos cu medalion pe boltă, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 253. *Sfântul Ioan Botezătorul*, naos cu medalion pe boltă, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 254. *Sfânta Troiță*, naos cu medalion pe boltă, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 255. *Mucenici în arcade florale și colonete*, naos cu baza bolții semicilindrice, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 256. *Mucenici în arcade florale și colonete*, naos cu baza bolții semicilindrice, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 257. *Mucenici în arcade florale și colonete*, naos cu baza bolții semicilindrice, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 258. *Mucenici în arcade florale și colonete*, naos cu baza bolții semicilindrice, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 259. *Mucenici în arcade florale și colonete*, naos cu baza bolții semicilindrice, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 260. *Încoronarea cu spini*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 261. *Olarul și coborârea de pe cruce*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 262. *Învierea*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 263. *Cina cea de taină*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 264. *Sărutul lui Iuda*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 265. *Rugăciunea din grădină și lepădarea lui Petru*, bolta altarului, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 266. *Cete îngerești*, bolta altarului, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 267. *Buna vestire*, bolta altarului, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 268. *Sfinți părinți arhieriei*, pe pereții altarului, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 269. *Sfinți părinți arhieriei*, pe pereții altarului, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 270. *Friza apostolilor*, iconostas, pe pereții altarului, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea. Se păstrează la Muzeul Județean Mureș



Fig. 271. *Detaliu, friza apostolilor*, iconostas, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea. Se păstrează la Muzeul Județean Mureș



Fig. 272. *Detaliu, friza apostolilor*, iconostas, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea. Se păstrează la Muzeul Județean Mureș



Fig. 273. Detaliu, *friza apostolilor*, iconostas, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea. Se păstrează la Muzeul Județean Mureș



Fig. 274. *Uși împărătești*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea. Se păstrează la Muzeul Județean Mureș



Detaliu în fig. 274, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea. Se păstrează la Muzeul Județean Mureș



Fig. 275. Fragmente din ușile împărătești, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea. Se păstrează la Muzeul Județean Mureș



Detaliu în imaginea din fig. 276, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea. Se păstrează la Muzeul Județean Mureș



Fig. 276. Ușă împărătească, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea. Se păstrează la Muzeul Județean Mureș



Fig. 277. *Maica Domnului cu pruncul*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș

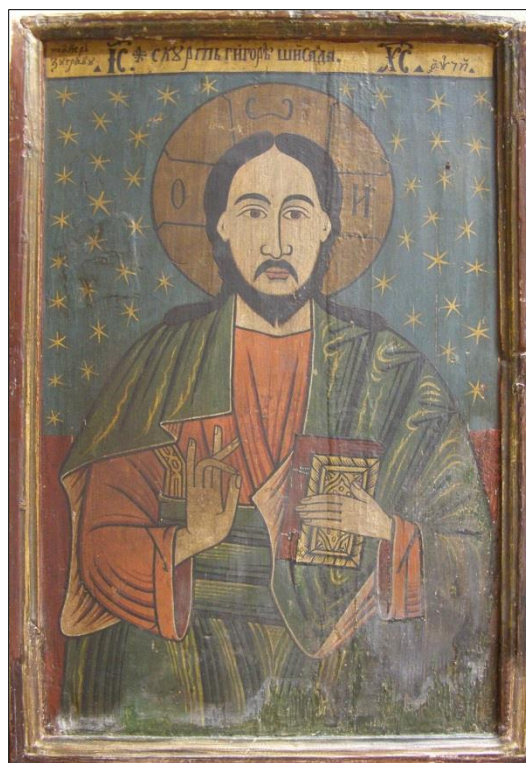


Fig. 278. *Iisus pantocrator*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș



Fig. 279. *Iisus Pantocrator*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș



Fig. 280. *Arhanghel Mihail*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș



Fig. 281. *Buna vestire*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș



Fig. 282. *Sfânta Treime*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș



Fig. 283. *Sfântul Dimitrie*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș



Fig. 284. *Înălțarea Domnului*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș



Fig. 285. *Adormirea Maicii Domnului*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș



Fig. 286. *Nașterea Maicii Domnului*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș



Fig. 287. *Arhanghel Mihail și Gavril*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș)



Fig. 288. *Petru și Pavel*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș)



Fig. 289. *Mahrama*, Căcuciu
(sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 290. *Prapure*, față, Arhanghel Mihail, Căcuciu
(sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Fig. 291. *Prapure*, spate, *Încoronarea Precisti*, Căcuciu (sat, com. Beica, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea

Sângeru de Pădure (sat, com. Dumbrăvioara, jud. Mureș)

La muzeul din Reghin se găsește o *friză a apostolilor* (fig. 292–297) provenind din biserica distrusă a satului Sângeru de Pădure.

Având în vedere asemănarea frapantă cu friza apostolilor de la Căcuci și cu icoana Maicii Domnului aflată la Muzeul din Târgu-Mureș, icoană semnată și datată, considerăm că avem suficiente motive pentru a atribui această friză zugravului Toader.



Fig. 292. *Friza apostolilor*, iconostas, Sângeru de Pădure (sat, com. Dumbrăvioara, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș



Fig. 293. *Friza apostolilor, detaliu, ap. Luca și ap. Matei*, iconostas, Sângeru de Pădure (sat, com. Dumbrăvioara, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș



Fig. 294 *Friza apostolilor, detaliu, ap. Iacov și ap. Petru, iconostas, Sânțeru de Pădure (sat, com. Dumbrăvioara, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș*



Fig. 295. *Friza apostolilor, detaliu, Iisus Hristos, iconostas, Sânțeru de Pădure (sat, com. Dumbrăvioara, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș*



Fig. 296. *Friza apostolilor, detaliu, iconostas, Sânțeru de Pădure* (sat, com. Dumbrăvioara, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș



Fig. 297. *Friza apostolilor, detaliu, iconostas, Sânțeru de Pădure* (sat, com. Dumbrăvioara, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea, colecția Muzeului Județean Mureș

Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș)

„Biserica de lemn *Sfântul Nicolae* (fig. 298, 299), monument istoric strămutat în această localitate în anul 1939, provine din satul Comori (com. Gurghiu, jud. Mureș)... monumentul este datat printr-o inscripție chirilică ce se află deasupra portalului de intrare pe latura de vest, consemnând anul 1779. Interiorul conservă în foarte bune condiții pictura murală parțial restaurată și consolidată cu ocazia mutării edificiului. Absida ne decroșată a altarului este decorată pe semicalotă cu imaginea *Sfintei Treimi* nou testamentară, iar în registrul următor apare *soborul îngerilor*. Pe pereți apar *sfînții părinți ai bisericii*, iar pe spatele iconostasului *sacrificiul lui Avraam*. În naos, în axul median al bolții semicilindrice sunt reprezentați în medalioane *Pantocratorul*, *Iisus Emanuel*, *Sf. Ioan Botezătorul*, *Maria cu pruncul* de tipul *Platitera*. Poalele bolții semicilindrice ale naosului prezintă două registre atât spre nord cât și spre sud, scenele aparținând ciclului patimilor, tematică ilustrată și de imagini în pronaos. Naosul prezintă pe pereți un șir de *sfînți martiri* prezentați în picioare, iar pronaosul *mucenițe*. Peretele dintre naos și pronaos este decorat cu *pilda celor zece fecioare*. Pictura murală a fost atribuită lui Toader Popovici, activ la sfârșitul secolului al XVIII-lea.”¹⁹

„Pictura murală plină de viață cu ample compoziții, în care se remarcă decorul arhitectural și fondul stelat, trădează mâna zugravului Toader Popovici. ... lucrează cu un tovarăș, sau ucenic, diferențele dintre realizările fiecăruia fiind ușor de constatat. Pictura a suferit desigur și unele intervenții cu prilejul restaurării monumentului.”²⁰

Arătăm că pe perețele de vest, cel corespunzător ușii de intrare: în registrul superior stânga avem zugrăvit *soarele* (fig. 300) apoi *lepădarea lui Petru* (fig. 301) urmată de *cântatul cocoșului la a treia lepădare* (fig. 302) și în partea dreaptă *luna* (fig. 303). În registrul mijlociu sunt zugrăviți *evangheliștii* (fig. 304–306) în patru tablouri. Registrul inferior începe în partea stângă cu *mucenițe și mucenici* (fig. 307-311) iar lângă ușă avem tabloul cu *Adam și Eva* (fig. 312). În partea cealaltă a ușii se continuă cu tabloul *Iona și chitul* (fig. 313) și se termină cu *mucenițe*. Pe perețele despărțitor dintre pronaos și naos pe partea dinspre intrare avem în partea stângă zugrăvit tabloul cu *Sf. Ilie proroc cu carul de foc* (fig. 314) iar în partea dreaptă *peisaj cu dealuri și brazi* (fig. 315) caracteristic școlii de la Feisa. În registrul superior se află zugrăvită în friză *pilda fecioarelor nebune și înțelepte* (fig. 316–321) având în mijloc zugrăvit *Iisus Hristos* care primește ofranda fecioarelor înțelepte. Pe axul bolții semicilindrice avem zugrăvite cinci medalioane după cum urmează: *Maica Domnului a semnelor* (fig. 322) urmată de *arhanghelul Mihail* (fig. 323) apoi medalionul cu *Ioan Botezătorul* (fig. 324), *Iisus Emanuel* (fig. 325), *Pantocrator* (fig. 326) și se continuă în altar cu *Sfântul Duh* (fig. 327) apoi se încheie cu *Sfânta Troiță* (fig. 328). În altar sunt zugrăvite următoarele scene: pe spatele iconostasului în partea superioară se află *Domnul Savaot* (fig. 329) iar în stânga și în dreapta *jertfa lui Avraam* (fig. 330–332). Pe boltă este zugrăvit *Sf. Duh* (fig. 327) iar în registrele imediat următoare spre nord și sud sunt zugrăviți *serafimi* (fig. 333) și urmați în registrul inferior de *cete îngerești* (fig. 334–335). Pe timpanul de est se găsește scena *Bunei vestiri* (fig. 336) flancată în stânga de *Sfântul Ioachim* (fig. 337), iar în dreapta de *sfânta Ana* (fig. 338). Registrul inferior, pe perețele vertical al altarului sunt zugrăviți *sfînții părinți ai bisericii* (fig. 339–340) iar în proscomidiar se găsește *Iisus copil* (fig. 341) iar pe perețele opus *Heruvimul* (fig. 342). În registrul superior al iconostasului, în semicerc se regăsesc rondouri cu *profeții vechiului testament* (fig. 343–346) în decor floral. Pe iconostas se mai regăsește *friza apostolilor*, *friza praznicelor*, *icoanele împărătești*, *ușile împărătești* și cele *diaconești* opere ale altor zugravi.

¹⁹ Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, sec XIII-XVIII*, pag. 201-202.

²⁰ Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn, monumente istorice din episcopia Alba Iulia*, pag. 229.

În primul registru în partea de nord a bolții avem zugrăvit în pronaos *Când au dus pre Iisus la Pilat* (fig. 347) pe același registru următoarea scenă se numește *Când au dus pre Iisus înaintea lui Pilat* (fig. 348) urmată în naos de tabloul *Când l-au dus pe Iisus la Irod împărat* (fig. 349). Al patrulea tablou este *când l-au încoronat cu spini pe Iisus* (fig. 350) și urmat de scena *când au dus crucea pe umeri* (fig. 351). Pe al doilea registru pornind de la pronaos pe peretele din nord este zugrăvită *punerea în mormânt* (fig. 352) apoi *pogorârea la iad* (fig. 353), *scena învierii* (fig. 354), *mironosițele la mormânt* (fig. 355), *când au șezut Iisus cu Luca și cu Cleopa în Emaos și l-au cunoscut* (fig. 356). Pe peretele vertical în registrul de jos se regăsesc zugrăviți *mucenici și mucenițe* (fig. 357–359) în medalioane înconjurate de decor floral.

Pe peretele de sud în primul registru din pronaos avem *înfățișarea la Ana arhiereu* (fig. 360), *când au sărutat Iuda pe Iisus* (fig. 361), *când s-au rugat Iisus Tatălui în grădină* (fig. 362) iar al patrulea tablou reprezintă pe *Iisus spălând picioarele ucenicilor* (fig. 363) urmat de scena *când au cinat Iisus cu ucenicii săi* (fig. 364). În al doilea registru în pronaos se află *pogorârea de pe cruce* (fig. 365), *când sau spânzurat Iuda pe pom* (fig. 366), *când au aruncat Iuda arginții în biserică* (fig. 367) urmat de tabloul cu *răstignirea domnului nostru Iisus Hristos* (fig. 368) și *când au pironit pre Iisus pre cruce* (fig. 369). În registrul de jos sunt reprezentați *mucenici și mucenițe* în medalioane înconjurate de același decor floral.

Cina cea de taină zugrăvită la Lăpușna este una cu totul deosebită amintind de icoanele pe sticlă din centrul Transilvaniei. Atât figurile personajelor așezate în semicerc cât și masa ne duc cu gândul la acele compoziții frontale utilizate în icoanele pe sticlă în Țara Oltului (Făgăraș). Chiar draperia din fundal ar putea să fie un element de identificare. În compoziție apar 14 apostoli este probabil ca unul dintre ei să fie Matia ultimul ales. La scena cu *spălarea picioarelor* ucenicilor de către Iisus se menține aceeași compoziție, aceeași draperie în fundal unde în stânga și dreapta mai apar două turnuri etajate. Interesant este gestică mâinilor apostolilor care înțeleg și reacționează în mod diferit la cele ce se întâmplă. În tabloul *rugăciunii din grădina Ghețimani* găsim elemente compoziționale asemănătoare cu scena de la Căcuci, doar cromatica și spațiul aerat dintre personaje diferă. Celelalte compoziții *sărutul lui Iuda și aducerea la Ana și Caiafa* ne duc cu gândul prin densitatea personajelor și chiverile soldaților la Toader Popovici iar în rest majoritatea figurilor și anatomia personajelor diferă destul de mult.

Dacă la Urisiul de Jos, Urisiul de Sus, Mura Mică, Sărmășel Gară programul iconografic este asemănător ca și realizare stilistică cu personaje solid construite și chiar uneori masive cu compoziții dense mai puțin aerate și întotdeauna profilate pe decor arhitectural, la Lăpușna compozițiile sunt mai aerate, personajele mai filiforme, peisajul arhitectural este mai rar sau chiar lipsește apărând în schimb dealurile înverzite cu elementul decorativ al bradului și ceruri înalte înstelate. În ce privește modelarea figurilor este total diferită față de bisericile mai sus amintite. Dacă portretele de la Lăpușna au nasul marcat de două puncte și o linie cum se întâmplă la icoanele *Arh. Mihail și Teodor Tiron* de la Sântandrei și praporul de la Muzeul Județean reprezentând pe o parte pe *arh. Mihail* iar pe cealaltă parte *încoronarea Maicii Domnului de către Sf. Treime*, doar chiverile soldaților construite cu motivul frunzei de acant și decorul floral care înconjoară medalioanele seamănă într-o oarecare măsură. Nu putem pune pe seama mutării și restaurării picturii murale diferența stilistică atât de mare precum și diferența compozițională și cromatică. La Lăpușna apar mai multe culori cum ar fi: orange, roșu englez, albastru deschis, verde deschis culori necaracteristice celorlalte picturi murale din bisericile menționate mai sus, care se mențin într-o gamă restrânsă: roșu englez, albastru ultramarin și gri-ocru.

În concluzie am putea afirma că autorul picturii murale de la Lăpușna nu este zugravul Toader Popovici chiar dacă uneori se mai simte influența acestui zugrav. Presupunem că zugravul vine din aceeași școală de la Feisa însă nu am reușit până în prezent să-l identificăm.

În ce privește pictura murală a bisericii de la Lăpușna constatăm că alături de Popovici Toader zugrav a mai lucrat cel puțin un ucenic dacă nu chiar doi, amintim aici pe Lica cel cu care a zugrăvit la Frunzeni, Tușin și probabil Mura Mică și este posibil ca alături de cei doi să fi făcut ucenicia și Popa Sandu din Ierņuteni deoarece tipologia figurilor o regăsim atât în icoana

Sf. Nicolae de la Răstolița cât și în pictura murală de la Lăpușna. O intervenție mai târzie este posibil să fi fost făcută de Ștențel Condrat din Țigău (de prin părțile bistrițene) a cărui icoane și tușă le regăsim atât la Ibănești Pădure cât și la Lăpușna. Pentru a demonstra cele de mai sus arătate vom prezenta detalii atât din icoana cu Sf. Nicolae pictată de Popa Sandu din Ierņuteni cât și din icoana cu Ioan Botezătorul de la Lăpușna și vom arăta că se regăsesc tipologic în pictura murală a acestei biserici.



Fig. 298. Biserica de lemn Sfântul Nicolae, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș)



Fig. 299. Biserica de lemn Sfântul Nicolae, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș)



Fig. 300. *Soarele*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 301. *Lepădarea lui Petru*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 302. *Cântatul cocoșului la a treia lepădare*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 303. *Luna*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 304. *Evangelist*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 305. *Evangelisti*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 306. *Evanghelist*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 307. *Mucenițe*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 308. *Mucenițe*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 309. *Mucenici*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 310. *Mucenici*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 311. *Muceniță*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea

Fig. 312. *Adam și Eva*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea

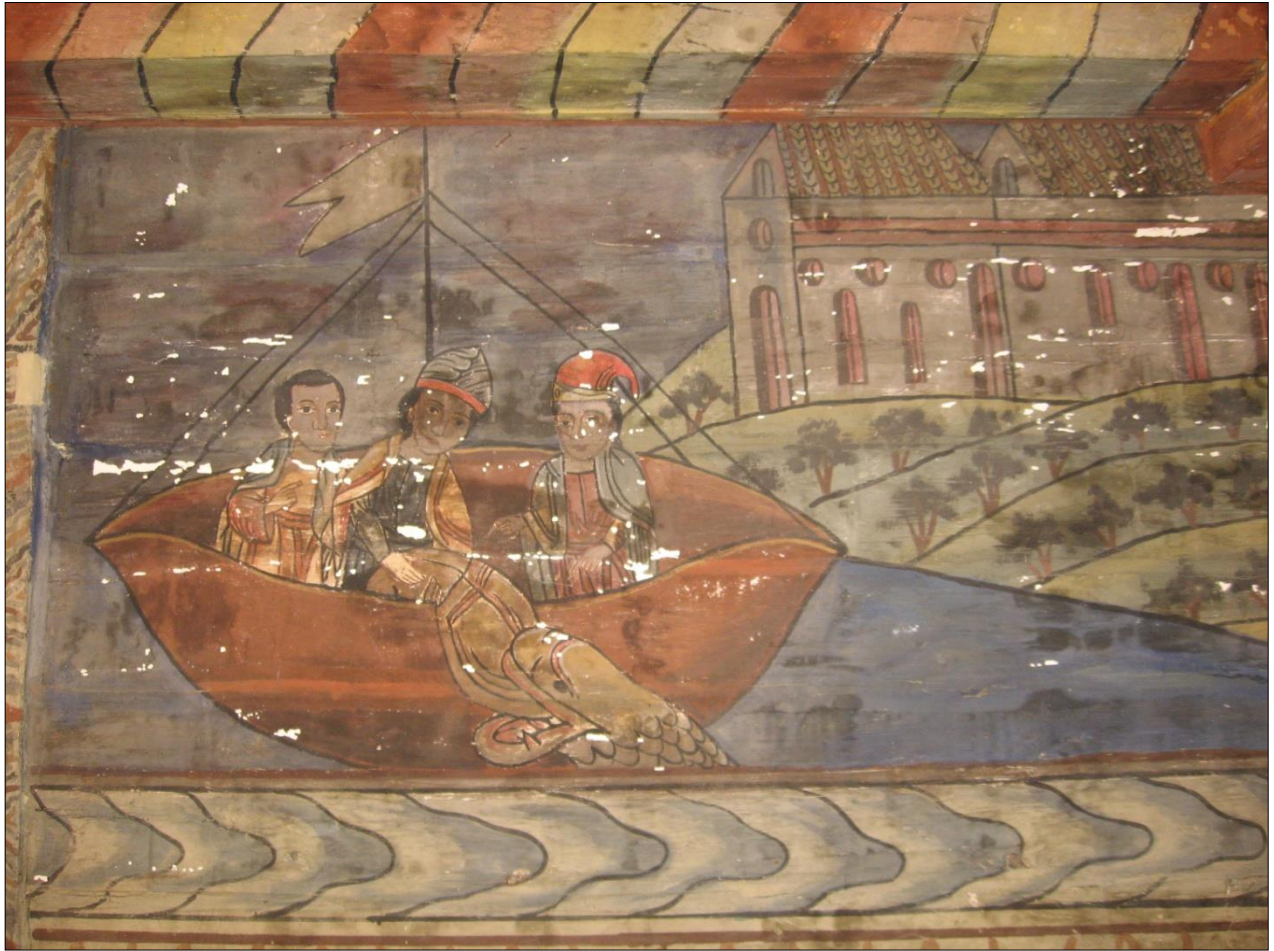


Fig. 313. *Iona și chitul*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 314. *Sfântul Ilie proroc cu carul de foc*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 315. *Peisaj cu brazi si dealuri*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 316. *Cele zece fecioare*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 317. *Cele zece fecioare, detaliu, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea*



Fig. 318. *Cele zece fecioare, detaliu, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea*



Fig. 319. *Cele zece fecioare, detaliu, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea*



Fig. 320. *Cele zece fecioare, detaliu*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 321. *Cele zece fecioare, detaliu*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 322. Medalion cu Maica Domnului a semnului, pictură murală. Medalion de pe bolta naosului, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 323. Medalion cu Arhanghel Mihail, pictură murală. Medalion de pe bolta naosului, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 324. Medalion cu Ioan Botezătorul, pictură murală. Medalion de pe bolta naosului, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 325. Medalion cu Emanuel, pictură murală. Medalion de pe bolta naosului, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



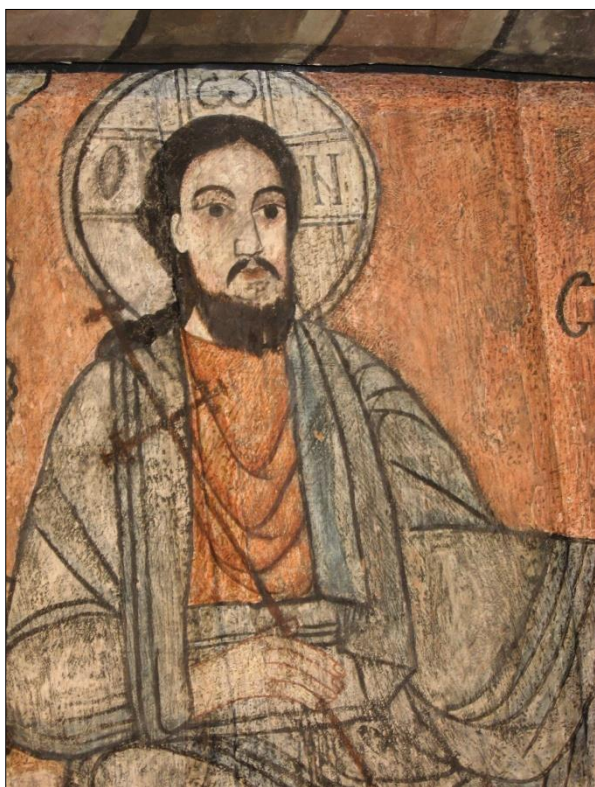
Fig. 326. Medalion cu Iisus Pantocrator, pictură murală. Medalion de pe bolta naosului, lângă altar. Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



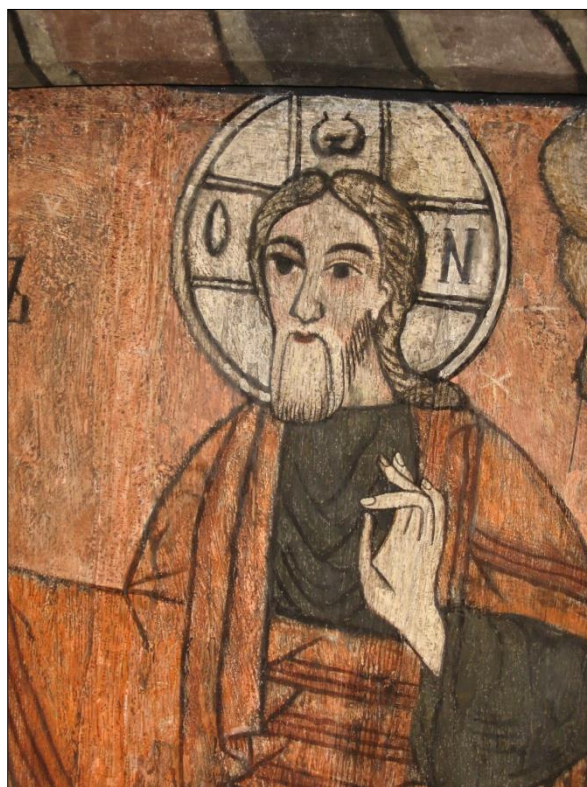
Fig. 327. Medalion cu Sfântul Duh, pictură murală. Medalion de pe bolta naosului, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 328. *Sfânta Troiță*, pictură murală, pe bolta altarului, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Sfânta Troiță, detaliu în icoana din fig. 328, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Sfânta Troiță, detaliu în icoana din fig. 328, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 329. *Domnul Savaot, Sfânta Troiță*, pictură murală, pe bolta altarului spre iconostas, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 330. *Jertfa lui Aveaam*, fragment, pictură murală, pe dosul iconostasului, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 331. *Jertfa lui Aveaam. Slugile lui Avraam*, fragment, pictură murală, pe dosul iconostasului, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 332. *Detaliu cu îngerul din scena Jertfa lui Aveaam*, pictură murală, pe dosul iconostasului, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 333. *Heruvim*, pictură murală, pe bolta altarului, registrul de sus, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 334. *Cete îngerești*, pictură murală, pe bolta altarului, registrul mijlociu, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 335. *Cete îngerești*, pictură murală pe bolta altarului, registrul de la nașterea bolții, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 336. *Buna vestire*, pictură murală pe bolta altarului, registrul de la nașterea bolții, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 337. *Sfântul Ioachim*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 338. *Sfânta Ana*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 339. *Sfinții părinți ai bisericii*, pictură murală, în altar, registrul inferior Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 340. *Sfinții părinți ai bisericii*, în altar, registrul inferior, sf. sec. al XVIII-lea



Sfinții părinți ai bisericii, detaliu în icoana din fig. 339, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș)



Sfinții părinți ai bisericii, detaliu în icoana din fig. 340, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș)



Fig. 341. *Iisus copil*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș)



Iisus copil, detaliu în icoana din fig. 341, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș)



Fig. 342. *Heruvim*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș)



Fig. 343. *Prorocii vechiului testament*, pictură murală. Friză semi rotundă de pe registrul superior-stânga al iconostasului, (Isaia, Iona, Solomon), Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 344. *Prorocii vechiului testament*, pictură murală. Friză semi rotundă de pe registrul superior al iconostasului (proorocul Solomon, Maica Domnului), Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 345. *Prorocii vechiului testament*, pictură murală. Friză semi rotundă de pe registrul superior dreapta al iconostasului, (proorocii David și Osia), Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 346. *Prorocii vechiului testament*, pictură murală. Friză semi rotundă de pe registrul superior-dreapta al iconostasului, (proorocul Iacov), Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 347. „*Când au dus pre Iisus la Pilat*”, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 348. „Când au dus pre Iisus înaintea lui Pilat”, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 349. „Când au dus pre Iisus la Irod”, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 350. „Când l-au încoronat cu spini”, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 351. „Când au dus crucea pe umeri” pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 352. *Punerea în mormânt*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 353. *Pogorârea la iad*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 354. *Scena învierii*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 355. *Mironosițele la mormânt*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 356. „Când au șezut Iisus cu Luca și cu Cleopa în Emaos și l-au cunoscut”, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 357. *Mucenici*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 358. *Mucenici*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 359. *Mucenici*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 360. *Înfățișarea la Ana arhiereu*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 361. „*Când au sărutat Iuda pe Iisus*”, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 362. „Când s-au rugat Iisus Tatălui în grădină”, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 363. *Iisus spălând picioarele ucenicilor*, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 364. „Când au cinat Iisus cu ucenicii săi”, pictură murală atribuită de dr. Ioana Cristache Panait lui Toader Popovici, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 365. Pogorârea de pe cruce, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 366. „Când sau spânzurat Iuda pe pom”, pictură murală atribuită de dr. Ioana Cristache Panait lui Toader Popovici, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 367. „Când au aruncat Iuda arginții în Biserică”, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 368. „Răstignirea domnului nostru Iisus Hristos”, pictură murală, atribuită de dr. Ioana Cristache Panait lui Toader Popovici, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea



Fig. 369. „Când au pironit pre Iisus pre cruce”, pictură murală, Lăpușna (sat, com. Ibănești, jud Mureș), sf. sec. al XVIII-lea

Toader zugravul Câmpiei Transilvane - comparații stilistice

Pentru a face lumină în ceea ce privește arta zugrăvitului a lui Toader zugravul Câmpiei Transilvaniei, trebuie să recurgem la originile artei lui, la cei care i-au fost dascăli în șantierele de pictură. Pentru aceasta vom face o paralelă între icoana *Arhanghelului Mihail*, zugrăvită de Iacov zugravul pentru biserica din *Șilea* (fig. 370), jud Alba, în anul 1745 și icoana *Arhanghelului Mihail* zugrăvită de Toader zugravul, *Sălcud* (fig. 371), județul Mureș, în anul 1751.

În ceea ce privește lucrarea zugravului rășinărean, observăm tratarea în manieră brâncovenească a icoanei. Personajul este monumental, respectă erminiile, ține sabia în mâna dreaptă sprijinită pe umărul drept. Este înveșmântat cu armură de zale cu întărituri metalice asemenea armurii bizantine. Detaliile cu frunză de acant și elemente decorative specifice perioadei post brâncovenești, decorează armura în zona umărului și a șoldului. Volumetria este redată prin blicuri albe repetitive de la gros spre subțire pe pată plată gri. Mantia un roșu portocaliu cade pe umărul stâng și este înnodată la nivelul pieptului. Mantia este bordată cu perle de culoare albă. În ceea ce privește tratarea picturală zugravul folosește pata plată, arareori cu tonalități din aceeași culoare și modelează anatomia corpului și a veșmintelor prin desen cu linie din aceeași culoare dar mai închisă cu câteva tonuri.

Volumetria veșmintelor este redată prin repetiția de linii succesive întotdeauna pe formă anatomică, la fel ca și la armură. Forma veșmintelor este redată și cu ajutorul blicurilor care sunt de culoare albă. În ce privește tipologia figurii, fața are un oval rotunjit, modelat, cu redarea volumelor în tonuri foarte apropiate și fine, dovedindu-se un foarte bun și rafinat cunoscător al picturii bizantine. Ochii sunt supradimensionați, migdalați, sprâncenele puternic arcuite, sprânceana dreaptă este mai ridicată decât cealaltă. Nasul subțire, nu foarte alungit, narinele mici. Gura foarte mică, adesea mai mică decât ochii, și de un roșu aprins, scoasă în evidență de blicurile trasate cu culoare albă și de umbra de sub buza inferioară, de un brun foarte închis, aproape decupat de pe suprafața feței. Bărbia rotundă, pupilele mari, rotunde, brune și urechile mici, părul rotund, cârlionțat atârând în bucle pe umeri, buclele fiind redată volumetric prin repetiție de linie, pe pată cel mai adesea plată.

Măinile care țin sabia și potirul au formă arcuită. Nu sunt neapărat anatomice. Sunt mai degrabă realizări artistice care caută forma și linia, prin sugestie. La fel, ca și în cazul feței și gâtului, anatomia este redată cu tonuri sensibile de la umbră spre lumină iar linia care desenează mâinile și degetele este de un rafinament și de o eleganță deosebită, ca și în cazul veșmintelor. Volumul antebrațelor este pus în valoare și de cămașa suflecăată care este minunat redată cu grafisme liniare prin repetiție pe alb. Aripile vin să scoată în evidență imaginea arhanghelului detașându-l oarecum de pe fondul de foiță de aur. Tratarea lor este uneori în volum, luminată de blicuri puternice albe. Fondul pe foiță de aur este realizat prin suprafețe mici dreptunghiulare, iar aureola este incizată cu diferite elemente romboidale. Inscripțiile nominative cu roșu, în partea superioară a icoanei, în limba chirilică, îl arată pe zugrav un deosebit caligraf.

În ceea ce privește imaginea arhanghelului, realizată de Toader zugravul Câmpiei Transilvaniei, constatăm că ucenicul și-a învățat bine lecția. Atât în ceea ce privește tipologia figurii cât și desenul mâinii, precum și realizarea veșmintelor a aripilor și a aureolei. Detaliile, cum ar fi, solzii armurii, ramforsarea metalică, precum și perlele care bordează mantia, precum și nodul de pe umărul stâng ne demonstrează o asemănare izbitoare cu profesorul său.

Și totuși lucrarea lui Toader se personalizează prin supradimensionarea capului, îndepărtarea ochilor de la baza nasului, sprâncene subțiate chiar dacă sunt arcuite la fel ca și la Iacob. Urechile sunt foarte mici, nasul este subțire și lung. Lobii nasului devin mult mai mici, reprezentați mai discret, pe o formă decorativă trilobată și gura este aplatizată cu buza superioară subțire iar sub buza inferioară o pată de aceeași factură ca la maestrul său. Prin modul de punere se detașează puternic de formele rafinate ale chipului. Volumele feței sunt redată cu tonuri rafinate de la deschis

spre închis, însă în imaginea de ansamblu lucrarea este mult mai luminoasă decât cea a profesorului său Iacov. Urechile foarte mici, radate prin forme decorative discrete iar gâtul nu este tratat în volum, însă apare o sugerare anatomică a mărului lui Adam (cartilagiul tiroid). Măinile sunt de aceeași factură ca și la Iacov, numai că sunt mai puțin umbrite. Aureola este în volum și este decorată cu triunghiuri, pansonată pe foiță de aur, până și forma părului și a aripilor sunt mult prea asemănătoare.

Fondul este realizat din foiță de aur iar scrisul este redat pe o bandă de culoare albastră în chirilică cu alb. Până și scrierea ne dovedește asemănarea dintre cei doi zugravi, chiar dacă în documentație nu apare legătura între cei doi zugravi.

Am făcut aceste comparații, cred suficiente pentru a demonstra legătura dintre cei doi autori, Iacob zugravul de la Rășinari și zugravul câmpiei Transilvane, Toader.

Toader Pop - comparații stilistice

Un alt zugrav cu numele de Toader din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea este Toader Pop cel care împreună cu Aron Pop și Pavel Dumbrăveanu au realizat în „1779 septembrie 5 zile”, cele patru icoane împărătești de la Băița (fig. 372, 374, 375), plătite de ieromonahul Isaia, să-i fie pomană pentru suflet. Acest zugrav a fost adesea confundat cu Toader Popovici, zugrav care a zugrăvit în aceeași perioadă și uneori chiar și cu Toader Zugravul câmpiei Transilvane care a zugrăvit cu câteva decenii mai înainte.

La o simplă privire de ansamblu se observă reala deosebire în modul de abordare și realizare a icoanei. Icoana *arhanghelului Mihail* (fig. 372) pictată de acest zugrav, iese din tipicurile picturii bizantine. Zugravul este influențat de pictura vestică și încearcă să redea prin umbră și lumini anatomia și expresivitatea figurilor. Forma ovală, fruntea foarte înaltă, părul despărțit în două şuvițe subțiri, urechile foarte mari, cu perciuni cârlionțați, precum și gâtul a cărui rotunjime este marcată de două umbre, ochii și gura de o dimensiune normală întipăresc pe față un zâmbet care nu este caracteristic icoanelor brâncovenești. Faldurile mantiei vișinii sunt adânci și moi marcate de umbre puternice maronii și blicuri albe. Dispare în totalitate decorativismul icoanei post brâncovenești atât în ceea ce privește tratarea veșmintelor, anatomiei feței și a mâinilor.

De remarcat este căutarea lui de a reda cu umbre volumetria aparentă a mâinilor, a veșmântului și a potirului. Chiar dacă modelul după care a fost pictat icoana este probabil una din sudul munților realizarea ne arată un pictor de factură populară, aproape naivă care nu poate fi confundat cu Iacob zugravul de la Rășinari (fig. 370), Toader zugravul Câmpiei Transilvane (fig. 371) sau Toader Popovici zugravul (fig. 376).

Chiar dacă inscripția de pe dosul icoanei, pisană, îl amintește pe Toader Pop, nouă ni se pare că realizarea acestui zugrav se apropie mai mult de cea a zugravului Popa Gheorghe din Șerbeni care zugrăvește la 1828 iconostasul și strana (fig. 373) de la Șerbeni. Nu putem ști dacă pictura icoanei este originală sau dacă este o repictare a acestui zugrav. Aceasta deoarece tot repictare sau intervenție ni se pare că ar exista și la icoana *Sf. Nicolae* (fig. 374), iar icoana *Maicii Domnului* (fig. 375) din aceeași generație este din același grup de icoane realizată la aceeași dată, conform pisaniei, dar este zugrăvită într-o manieră diferită, ceea ce vine să demonstreze că este posibil ca cele două icoane, înainte amintite, să nu fie opera lui Toader Pop ci opera lui Popa Gheorghe din Șerbeni, mai ales având în vedere tipologia figurii de pe strana din satul Șerbeni, jud Mureș care în prezent se află la protopopiatul din Târgu-Mureș.

Toader Popovici - comparații stilistice

Un alt zugrav cu numele de Toader este *Popovici Toader* zugravul, care și-a desfășurat activitatea în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea pe Valea Beicii, Mureșului și zonei Câmpiei Transilvaniei. Aducem spre comparație imaginea *arhanghelului Mihail* (fig. 376) aflată la biserica din Urisiu de Jos zugrăvită „...pentru Ioan Gheorghie, preuții satului în anul 1796, luna lui iulie 23 zile semnată și datată Popovici Toader – zugravul”. Având în vedere tipologia figurilor și realizarea pe pată plată, fără intenții de a reda volumul precum și desenul pe pata plată de un grafism decorativ sugerând volumele mari printr-o discretă repetiție liniară folosind diferențe cromatice la distanță de un ton. Adâncimea faldurilor este marcată cu linii negre, după cum cu linii negre sau siena arsă sunt desenați ochii sprâncenele, nasul, gura inclusiv linia bărbiei fără să apeleze la redarea volumelor anatomice ale feței prin umbrire. Forma capului este una alungită iar aureolele și fondul icoanei tratate pe foiță sau pe auriu sunt decorate cu perle în relief sau decorațiuni florale. Inscripția nominativă în chirilică scrisă în alb se află în partea superioară a icoanei pe o bandă albastră. Aripile sunt tratate în aceeași formă decorativă pe pată plată cu linii și hașuri care vin să marcheze volumele. În partea inferioară pe un cartuș alb ca un rotulus desfășurat apare pisania cu numele donatorilor, datarea și numele zugravului, ceea ce ne certifică autenticitatea icoanei.

În icoanele amintite s-au manifestat 4 zugravi cu personalități diferite, inconfundabile.

Prin comparația dintre Toader Popovici zugravul (fig. 376), Toader Pop (fig. 372), Toader zugravul Câmpiei Transilvaniei (fig. 371) și Iacob Zugravul (fig. 370) de la Rășinari am demonstrat lipsa de asemănare între acești zugravi, și că Toader Popovici zugravul nu poate fi ucenicul lui Iacov de la Rășinari. Presupunem după cum spunea și doamna Cristache Panait în cartea sa *Biserici de lemn monumente istorice din episcopia Alba Iuliei, mărturii de continuitate și creație românească*, editată la 1987, la pag. 245, reprezentând icoana *Pogorârea Sfântului Duh* (fig. 377), datată 1783 și semnată de grupul de zugravi Iacov, Toader și Lica, consideră că Toader întâlnit la Băița și Frunzeni nu este cel care a lucrat la Reghin după cum opina și Atanasie Popa iar Iacov nu este cel de la Rășinari ci este Iacov de la Feisa, ceea ce demonstrează că Toader Popovici l-a avut dascăl pe Iacov de la Feisa și nu pe Iacov de la Rășinari, doi autori cu identitate diferită.



Fig. 370. Iacov de la Rășinari, *Arhanghel Mihail*, Șilea (sat, com. Fărău, jud. Alba), 1745



Fig. 371. Toader zugravul, *Arhanghel Mihail*, Sălcud (sat, oraș Iernut, jud. Mureș), 1751



Fig. 372. Aron Pop, Toader Pop și Pavel Dumbrăvea, *Arhanghel Mihail*, Băița (sat, com. Lunca, jud. Mureș), 13 septembrie 1779



Popa Gheorghe din Șerbeni, *strană*, detaliu la fig. 373, Șerbeni (sat, com. Beica de Jos, jud. Mureș), 1828



Fig. 373. Popa Gheorghe din Șerbeni, *strană*, Șerbeni (sat, com. Beica de Jos, jud. Mureș), 1828

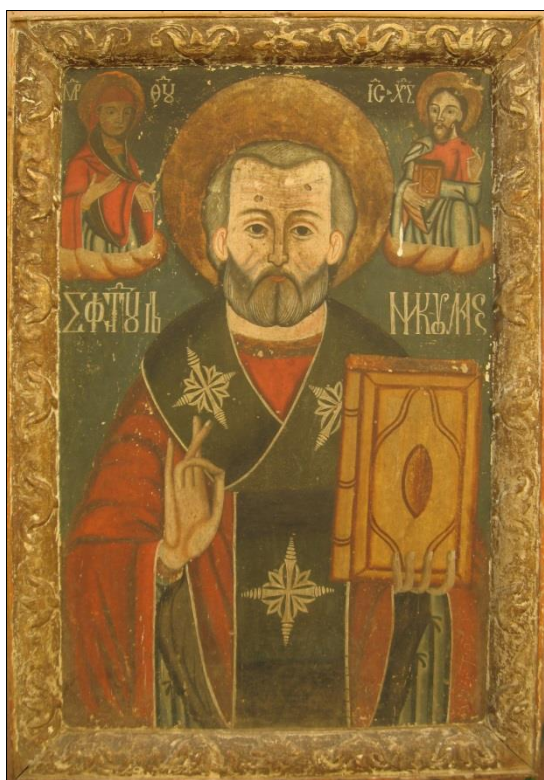


Fig. 374. Aron Pop, Toader Pop și Pavel Dumbrăvean
Sfântul Nicolae, Băița (sat, com. Lunca, jud. Mureș), 1779



Fig. 375. Pavel Dumbrăveanul, *Maica Domnului cu pruncul*, Băița (sat, com. Lunca, jud. Mureș), 1779



Fig. 376. Toader Popovici, *Arhanghel Mihail*, Urisiu de Jos (sat, com. Chieru de Jos, jud. Mureș), 23 iulie 1796



Fig. 377. Iacov, Toader și Lica, *Pogorârea Duhului Sfânt*, Frunzeni, (sat, com. Lunca jud. Mureș), 1783



Fig. 378. Iacov, Toader și Lica, *Maica Domnului cu pruncul*, Frunzeni, (sat, com. Lunca jud. Mureș), 1783

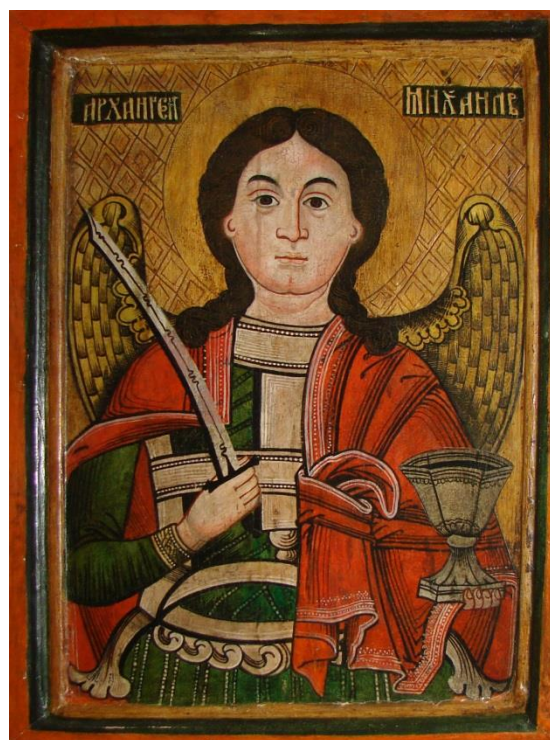


Fig. 379. Iacov, Toader și Lica, *Arhanghel Mihail*, Frunzeni, (sat, com. Lunca jud. Mureș), 1783



Fig. 380. *Maica Domnului cu pruncul*, Sânpetru de Câmpie (com. Sânpetru de Câmpie, jud. Mureș), a doua jum. a sec. al XVIII-lea



Detalii cu semnătură în icoana din fig. 380

Dacă privim comparativ icoanele *Sfântului Arhanghel Mihail* zugrăvite de Iacov de la Rășinari (fig. 370), Iacov de la Feisa (fig. 379), Toader Zugravul Câmpiei Transilvaniei (fig. 371), Toader Popovici Zugravul (fig. 376) și Toader Pop (fig. 372) vom constata că există diferențieri marcante care individualizează pe acești autori astfel Iacov de la Rășinari (Șilea, 1745) și Toader Zugravul Câmpiei Transilvaniei (Sălcud, 1751) sunt de factură post brâncovenească practicând o artă mult mai aproape de cea a zugravilor din sudul munților și cu calități artistice net superioare celorlalți doi Iacov de la Feisa (Frunzeni, 1783) și Toader Popovici (Urșiul de Jos, 1796) care au o factură mai aparte putând fi a treia generație de zugravi influențați de școala post brâncovenească din sudul munților. Icoana semnată de Aron Pop, Toader Pop și Pavel Dumbrăveanu (Băița, 1779) nu are nici o caracteristică comună cu icoanele și autorii mai sus amintiți. Ca atare legătura dintre Toader Pop și Toader Popovici nu poate fi demonstrată ceea ce ne îndreptățește să credem că Toader Popovici zugravul, de a cărui operă ne ocupăm, ar putea fi elevul lui Iacov de la Feisa atât în ce privește stilul cât și icoanele semnate împreună, cele de la Frunzeni, județ Mureș, „*Pogorârea Duhului Sfânt*”, 1783 (fig. 377), Iacov Toader și Lica, „*Maica Domnului Eleusa*” (fig. 378) și „*Arhanghelul Mihail*” (fig. 379); Sânpetru de Câmpie, Iacov și Toader ca și Zugrav „*Maica Domnului cu Pruncul*” cca. 1780 (fig. 380).

În gruparea de icoane prezentată încercăm să arătăm de la cine a învățat arta zugrăvitului Toader Popovici zugravul. Astfel am prezentat icoana *Maicii Domnului* din Frunzeni (fig. 378) zugrăvită de Iacov de la Feisa, Toader și Lica. Ar putea fi această colaborare una dintre primele imagini realizate de maestrul Iacov de la Feisa și ucenicii Toader și Lica. Menționăm că în opinia noastră Iacov de la Feisa este altul decât Iacov de la Rășinari.

Iacov de la Rășinari

Pe cazania din biserica Cuvioasa Paraschiva din Rășinari apare următoarea însemnare: „Această sfântă care iaste a popii Man din Rășinar, fecior(ul) popii Iilu, Vnucu, popii Iacov; și am scris eu Iacov diacu această deșartă slovă la anul de la zidirea lumii 7257 (=1748) iar de la H(risto)s 1748”.

„Precum să știe că în anul 1754, în luna lui noemvrie în 3 zile, într-o zi joi, m-am însurat și mi-am luat soție pre lege, și m-au cununat dascălu Grigorie Zugravul Ranite, într-o s(fân)ta mănăstire a Sărăcineștilor, fiind episcop Răm(nicului) chiriu chir Grigorie, iar în Ardeal Vl(ă)d(i)că fiind d(omnul) Pavel: într-o an au venit acest Vl(ă)d(i)că în Ardeal. Adică eu Iacov snă pop(ii) Man din Răș(inari) am luat fata popii Stan din Sad”²¹.

Iacov zugravul de la Rășinari a realizat icoana împărătească Iisus Hristos, pe care o datează și o semnează 1761 pentru biserica Sf. Arhangheli din Chinciuș²².

Comparații stilistice între lucrările lui Iacov de la Rășinari și ale lui Toader Zugravul Câmpiei Transilvane în încercarea de a demonstra apropierea dintre ei și diferența dintre Iacov de la Rășinari și Iacov de la Feisa.

În lucrarea *Maica Domnului cu pruncul* de la Șilea (fig. 381), comuna Fărău, zugravul prezintă o capodoperă a picturii de influență brâncovenească. Se văd în această lucrare influențele școlii de la Hurezu și Râmnic atât prin penelul înaintașilor săi zugravi din Rășinari, Filip și Stan (fig. 382) cât și prin penelul dascălului și maestrului său Grigore Ranite (Gheorghe?) (fig. 383, 384) și al tatălui lor Hranite, cunoscut zugrav craiovean cu activitate bogată la mănăstirea Hurezu. Afirmăm aceasta deoarece lucrarea are o somptuoșitate și o monumentalitate extraordinară. Așezată pe un tron arhitectural decorat pe foiță de aur în tehnica baițurilor, cu frunze de acant, *Maica Domnului* are pe cap o coroană împărătească tratată în același mod. Veșmintele celor doi *Arhangheli* așezați în dreapta și stânga tronului, dovedesc de asemenea o măiestrie, finețe și siguranță în abordarea acestei tehnici. Personajul principal *Maica Domnului* este tratat în pată plată, silueta degajând monumentalitate, iar desenul este tratat în linii de culoare roșu închis spre brun. Desenul este realizat în linie sigură și marchează prin repetiție trăsăturile corpului și volumele. Marginile veșmintelor și maforionului sunt bordate cu două șiruri paralele de perle albe și alte modele decorative perlate. Realizarea feței, gâtului și mâinilor abordează o tehnică rafinată, pornind de la proplasmă în nenumărate tonuri foarte fine de multe ori insesizabile obținând treceri și rotunjiri încântătoare. Atât desenul pe foiță în tușuri și baițuri cât și inciziile geometrice pe

²¹ Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania sec. XIII-XVIII*, ed. Academiei române București, 1998, pag. 169.

²² Marius Porumb- idem, pag. 155.

suprafața foiței sunt elementele esențiale care vin să îl deosebească net pe acest autor, Iacov de la Rășinari de elevul Toader zugravul Câmpiei Transilvane care după cum vedem în icoanele de la Roteni (fig. 385), Sălcud (fig. 386) și Reghin (fig. 387), icoane semnate, a învățat cu sârguință meseria de la înaintașul său, dar în același timp sunt inconfundabili. Aceasta demonstrează că între Iacov Zugravul de la Rășinari și Toader zugravul Câmpiei Transilvane ar fi putut exista o conlucrare sau o sursă comună de influență stilistică undeva din sudul munților (Râmnic, Hurez) sau Rășinari.

Am făcut această comparație pentru a elimina confuziile existente între zugravii: Iacov de la Rășinari și Iacov de la Feisa și între Toader Zugravul Câmpiei Transilvane și Toader Popovici Zugravul. Diferențe vizibile în tratarea icoanei atât ca stil cât și ca tipologie și tehnică de abordare.

Se presupune de către Ana Dumitran în cartea sa *Iacov Zugravul* editată la Alba Iulia, 2010, ed. ALTIP, că apropierea de către Feisa s-a produs în 1751 când vechea biserică a fost renovată și frumos pictată (îl citează pe Miron 2004, pag. 236).

Marius Porumb presupune că încă înainte de 1764 Iacov Zugravul de la Rășinari se stabilește la Feisa și că din acest moment s-ar fi numit Iacov zugravul de la Feisa. Sunt amintiți aici fiii lui Gheorghe Zugravul (fig. 389) de la Cetatea de Baltă și Popa Nicolae (fig. 392–398) din Feisa precum și elevii Vasile Ban și feciorii săi Porfirie și Leon din Feisa precum și frații Șarlea Ștefan și Matei din Feisa. Dacă luăm ca termeni de comparație icoana *Maicii Domnului* din Frunzeni (fig. 378) zugrăvită în anul 1783 cu icoana *Maicii Domnului cu pruncul* de la Sâmpetru de Câmpie (fig. 380), precum și cele zugrăvite la Ciunga 1746 (fig. 390), și cea a *Cuvioasei Paraschiva* din Brateiu (fig. 391) constatăm că au puncte comune atât în ceea ce privește compoziția cât și desenul cât și tipologia figurilor dar cu toate acestea când se pune problema pictării fețelor și ale mâinilor putem remarca faptul că lipsesc aproape cu desăvârșire tonurile fine pornind de la proplasmă, pentru redarea volumelor.

În lucrările mai sus menționate pictura este în cea mai mare proporție în pată plată și rolul principal îi revine desenului, liniei negre care marchează volumele anatomice și ale draperiei în geometrii repetate. Singurele asemănări sunt tronurile și coroanele baroce precum și bordurile maforioanelor cu două rânduri de perle și motiv floral. În cazul *Maicii Domnului* de la Frunzeni, 1783 (semnată și datată de Iacov de la Feisa), apare între sprâncene la rădăcina nasului un punct de compas care lipsește cu desăvârșire în cazul icoanelor pictate de Iacov zugravul de la Rășinari, dar la acesta din urmă acest punct este realizat cu o umbră proeminentă marcând zona de întâlnire dintre arcadele sprâncenoase.

Având în vedere măiestria icoanelor zugrăvite de Iacov de la Rășinari în stilul post brâncovenesc observăm că cele zugrăvite de presupusul Iacov de la Feisa sunt mai stângace și mai lipsite de rafinament, un motiv în plus să credem că existau cei doi zugravi cu numele de Iacov.



Fig. 381. Iacov de la Rășinari, Șilea
(sat, com. Fărău, jud. Alba), 1746



Fig. 382. Stan Zugravul, Gura Râului,
(comună, jud. Sibiu)



Fig. 383. Grigore Ranite, Rășinari,
(comună, jud. Sibiu)



Fig. 384. Gheorghe Ranite, Blaj, (jud. Alba)



Gheorghe Ranite, detaliu la fig. 384, Blaj, (jud. Alba)



Fig. 385. Toader zugravul Câmpiei Transilvaniei, Roteni (sat, com. Acățari, jud. Mureș)



Fig. 386. Toader zugravul Câmpiei Transilvaniei, Sălcud (sat, oraș Iernut, jud. Mureș)

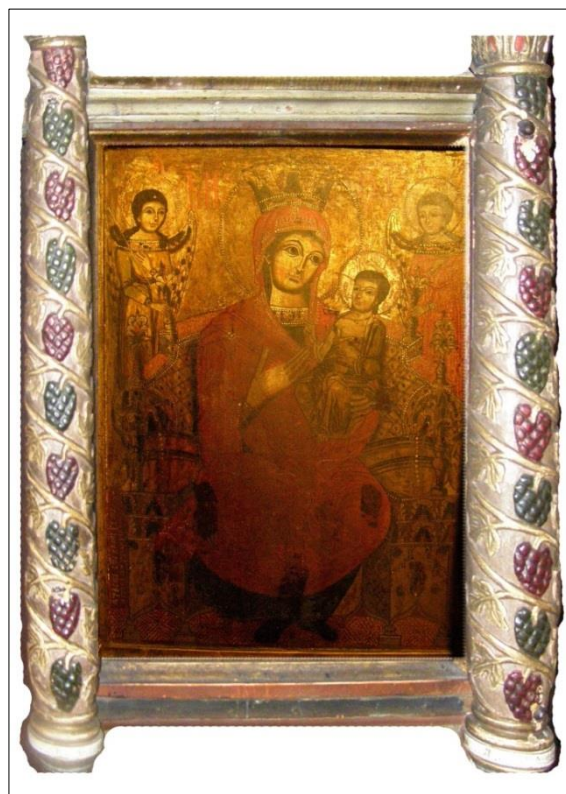


Fig. 387. Toader zugravul Câmpiei Transilvaniei, Reghin (oraș, jud. Mureș)



Fig. 389. Gheorghe zugravul, Blaj (jud. Alba)



Fig. 390. Iacov de la Feisa, Ciunga (sat, azi Uioara de Jos, com. Ocna Mureș, jud. Alba), 1746



Fig. 391. Iacov de la Feisa, Brateiu, (comună, jud. Sibiu)

Popa Nicolae de la Feisa

Deoarece nu avem nici o icoană semnată Iacov de la Feisa încercăm să facem o demonstrație pornind de la Fiul acestui-a Popa Nicolae din Feisa și fratele său Gheorghe.

Popa Nicolae la 1777 a zugrăvit icoanele împărătești de la Găbud (sat. Com. Noșlac, jud. Alba) (fig. 392-395), aici regăsim icoana „*Deisis*” (fig. 392) semnată și datată pe carte „ani 1777 zugrav Popa Nicolae sin Iacov”, *Maria cu Pruncul* (fig.393), *Sfântul Gheorghe*, datată 1777; Mucenița Paraschiva, 1784. a zugrăvit la 1769 la Chețani (sat, com. Chețani, jud. Mureș) pictură murală semnată și datată: „Popa Nicolae din Feisa 1769” (inscripție dispărută, semnalată de Ștefan Meteș).²³ Deag(sat, oraș Iernut, jud. Mureș), icoane împărătești semnate și dateate „Popa Nicolae din Feisa 1784”; Tăuni sat, com. Valea Lungă, jud. Alba: icoana *Deisis* semnată și datată „1790 Zugrav Popa Nicolae”. Șilea sat: uși împărătești 1794: Dâmbău (sat, com. Adămuș) icoana *Maicii Domnului* (fig. 399), pictură murală semnată și datată „1796 Popa Nicolae zugrav” icoana împărătească Maica Domnului cu Pruncul semnată și datată 1795 la Biserica de lemn din Târgu-Mureș, jud. Mureș, pictură murală și icoane împărătești(fig. 396-398), pisanie Zugrav Popa Nicolae și Ban Vasilie 1814.



Fig. 392. Popa Nicolae din Feisa, Găbud (sat, com Noșlac, jud. Alba), 1777



Fig. 393. Popa Nicolae din Feisa, Găbud (sat, com Noșlac, jud. Alba), 1777

²³ Marius Porumb, Dicționar..., pag. 260.



Fig. 394. Popa Nicolae din Feisa, Găbud (sat, com Noșlac, jud. Alba), 1777



Fig. 395. Popa Nicolae din Feisa, Găbud (sat, com Noșlac, jud. Alba), 1777



Fig. 396. Popa Nicolae din Feisa și Ban Vasilie din Feisa, Târgu-Mureș, 1814



Fig. 397. Popa Nicolae din Feisa și Ban Vasilie din Feisa, Târgu-Mureș, 1814



Fig. 398. Poca Nicolae din Feisa și Ban Vasilie din Feisa, Biserica de lemn din Târgu-Mureș, 1814



Fig. 399. Poca Nicolae din Feisa, Dâmbău (sat, com. Adămuș, jud. Mureș), 1795

Iacov de la Feisa

„Iacov de la Feisa: cu acest nume semnează în 1764 Pictorul Iacov de la Rășinari pe o tipăritură la Galda de Jos, jud. Alba.”²⁴

Ne întrebăm: Prima apariție a lui Iacov de la Feisa înseamnă și ultima apariție a lui Iacov de la Rășinari? Sau după 1764 Iacov semnează când Iacov de la Rășinari când Iacov de la Feisa? Oare este posibil să-și fi schimbat radical stilul și tehnica?

Ioana Cristache-Panait în a cartea sa *Biserici de lemn, monumente istorice din episcopia Alba Iulia*, 1987, la pag. 246, la nota bibliografică 35 consideră că icoana de la Frunzeni zugrăvită în 1783 de grupul de zugravi Iacov, Toader și Lica ar fi fost vorba de Iacov de la Feisa, ceea ce ne îndreptățește să credem că nu este vorba de Iacov de la Rășinari.

Făcând comparație între icoanele de la Șilea și cele de la Frunzeni constatăm că din toate punctele de vedere (tipologic, cromatic...) sunt doi zugravi diferiți, primul Iacov de la Rășinari influențat puternic de zugravii din sudul munților de la Hurez și Râmnic, Hranite și fii lui Gheorghe și Grigore Ranite pe când Iacov de la Feisa manifestă influențe post brâncovenești dar lucrările lui nu se ridică la același nivel artistic. Dacă în anul 1764 Iacov de la Feisa se semnează pe triodionul de la Galda de Jos, jud. Alba, în anii 1769 Iacov de la Rășinari, zugrăvește împreună cu fratele său Stan, icoanele de la Gura Râului, jud. Sibiu, Icoana Maicii Domnului cu pruncul semnată și datată: „Stan(rav) ibrat ego Iacov. D(u)mn(e)ze(u) să-i erte. 1769 ghen(arie) 10.” Este

²⁴ Marius Porumb, pag. 169, dicționar.

evidentă influența picturii brâncovenești în opera celor doi frați. Ceea ce ne îndreptățește să credem că autorul icoanelor de la Gura Râului, Șilea, Fărău și Curtea de Argeș este altul decât cel care a semnat pe triodionul de la Galda de Jos și pe icoanele de la Frunzeni.

Considerăm că sunt suficiente argumente care să demonstreze filiația zugrăviei lui Toader Popovici, de la Iacov din Feisa și nu de la Iacov din Rășinari.

Pentru a descoperi pe Iacov de la Feisa și al deosebi de Iacov de la Rășinari avem două posibilități: Prima ar fi comparația dintre lucrările presupuse a lui Iacov de la Feisa și lucrările datate și semnate a le lui Iacov de la Rășinari. A doua posibilitate ar fi o comparație între icoanele lui Iacov de la Feisa și icoanele ale lui Popa Nicolae (fig. 392–399) fiul lui Iacov din Feisa. Astfel s-ar putea găsi asemănări între operele tatălui și fiului și deosebiri importante față de operele zugravilor rășinari.

Prima generație de rășinari a fost Popa Ivan și Nistor Dascălușul cel bătrân formați ca zugravi în centrele artistice din sudul munților. Pictează în manieră brâncovenească și post brâncovenească.

Este posibil ca cei doi să-l fi întâlnit pe zugravul Hranite din Craiova, cunoscut pictor de școală brâncovenească, care provenea din școala de pe lângă mănăstirea de la Hurez.

Popa Ivan (fig. 400-409) și Nistor Dascălușul (fig. 414) au avut o bogată activitate în județele Alba, Sibiu, Brașov.

Ivan Zugravul semnează numeroase icoane la Cărpiniș și Certege, județul Alba, Poiana Mărului, județul Brașov, Ocna Sibiului și Boarta, județul Sibiu între anii 1718-1732. La 1723 pictează la Ocna Sibiului portretul lui Mihai Viteazul și a lui Constantin Brâncoveanu iar la 1724 semnează tabloul votiv din pronaosul mănăstirii Geoagiu de Sus, județul Alba înfățișându-l pe Mihai Viteazul. În perioada anilor 1724-1752 lucrează ca tipograf la Râmnic la invitația mitropolitului Daniil al Țării Românești. În anul 1752 se întoarce în Transilvania și își reia colaborarea cu zugravul Nistor Dascălușul iar în 1758 pictează fațadele Bisericii Cuvioasa Paraschiva din Rășinari.



Fig. 400. Popa Ivan, Ususău
(sat, com. Dorgoș, jud. Alba)



Fig. 401. Popa Ivan, Blaj, jud. Alba, 1732



Fig. 402. Popa Ivan, Certege (sat ce aparține administrativ de orașul Câmpeni, jud. Alba), 1720

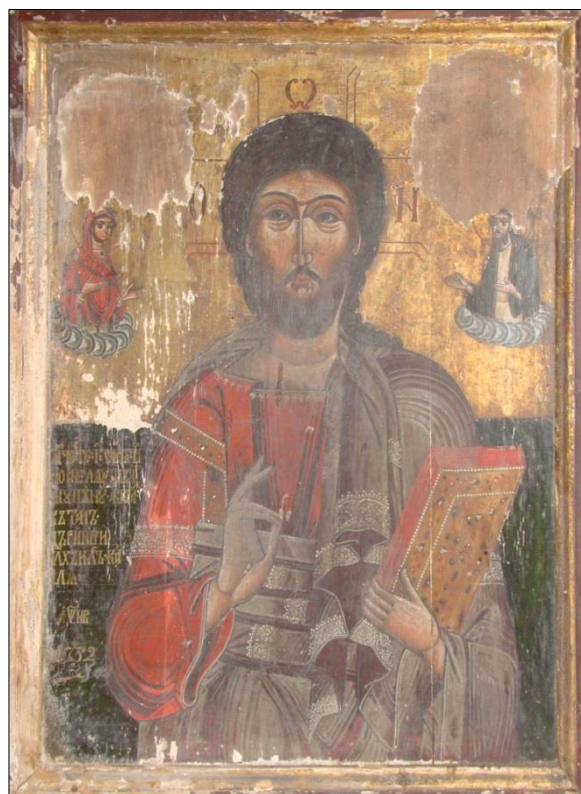


Fig. 403. Popa Ivan, Ohaba Streiului (sat, com. Ohaba Streiului, jud. Hunedoara), 1752



Fig. 404. Popa Ivan, Certege (sat ce aparține administrativ de orașul Câmpeni, jud. Alba), 1720



Fig. 405. Popa Ivan, Blaj, jud. Alba, 1732



Fig. 406. Popa Ivan, Ocna Sibiului, jud. Sibiu, 1723



Fig. 407. Popa Ivan, frescă, Rășinari, jud. Sibiu, 1758



Fig. 408. Popa Ivan, frescă, Rășinari, jud. Sibiu, 1758

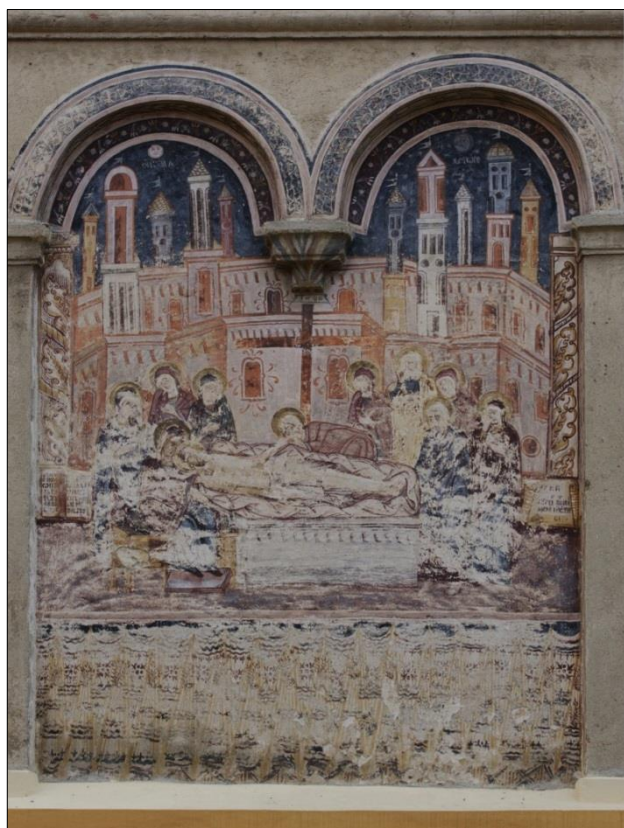
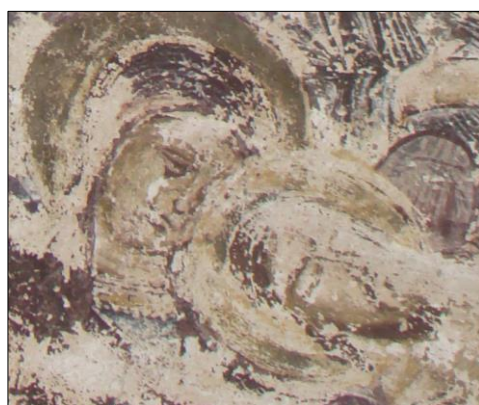


Fig. 409. Popa Ivan, frescă, Rășinari, jud. Sibiu, 1758,



Detaliu în icoana din fig. 409 și semnătură de autor



Fig. 410. Nistor Dascălu, Tău (sat, com. Roșia de Secaș, jud. Alba)



Fig. 411. Nistor Dascălu, Sălciua de Sus, (com. Sălciua de Sus, jud. Alba)

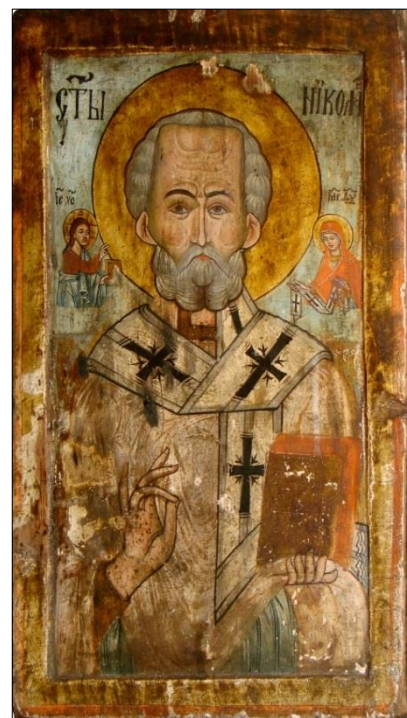


Fig. 412. Nistor Dascălu, Tău (sat, com. Roșia de Secaș, jud. Alba)



Fig. 413. Nistor Dascălu, Certege (sat ce aparține administrativ de orașul Câmpeni, jud. Alba), 1720



Fig. 414. Nistor Dascălu, Certege (sat ce aparține administrativ de orașul Câmpeni, jud. Alba), 1720

Comparații stilistice

Iacov de la Feisa cu Iacov de la Rășinari

Având în vedere asemănarea anatomică a modelelor pentru *Maica Domnului* și *Arhanghelul Mihail*, *Pogorârea Duhului Sfânt* și *Iisus Pantocrator* unde apare proeminent groapa dintre cele două clavicule precum și asemănarea stilistică și tratarea picturală dintre acest grup de icoane zugrăvite pentru bisericile din Frunzeni, Brateiu, Sălciua de Sus, Pietroasa, Sânpetru de Câmpie, Crăciunelu de Sus, Boian, considerăm că sunt zugrăvite de Iacov de la Feisa și sunt total deosebite de grupul de icoane din Șilea, Ciunga, Turda reprezentând pe Maica Domnului, Iisus Împărat, Arhanghelul Mihail, Sfântul Nicolae, icoane semnate și datate aparținând stilistic școlii din sudul munților (Râmnic, prin filiera Rășinari) zugrăvite de Iacov de la Rășinari. Autor care se distinge prin calitatea picturală, somptozitate, bogăție și rafinament, pictarea în tonuri foarte apropiate precum și prin tipologia figurilor total diferite de Iacov de la Feisa.



Iacov de la Feisa, *Arhanghel Mihail*, Frunzeni (sat, com. Lunca, jud. Mureș), 1783



Iacov de la Feisa, *Pogorârea Sf. Duh*, Frunzeni (sat, com. Lunca, jud. Mureș), 1783
Semnată pe spatele blatului icoanei de Iacov Zugraf, Toader și Lica, (datare cu culoare neagră în colțul de jos dreapta)



Iacov de la Feisa, *Maica Domnului cu pruncul*, Frunzeni (sat, com. Lunca, jud. Mureș), 1783



Iacov de la Feisa, *Maica Domnului cu pruncul*, Ludișor (sat, com Voila, jud. Brașov), sf. sec. al XVIII-lea



Iacov de la Feisa, *Arhanghel Mihail*, Crăciunelu de Sus, (sat, com. cetatea de Baltă, jud. Alba), sf. sec. al XVIII-lea



Iacov de la Feisa, *Arhanghel Mihail*, Boian (sat, com. Bazna, jud. Sibiu), sf. sec. al XVIII-lea



Iacov de la Feisa, *Maica Domnului cu pruncul*, Sălciua de Sus (sat, com. Sălciua de Sus, jud. Alba), sf. sec. al XVIII-lea



Iacov de la Feisa, *Arhanghel Mihail*, Pietroasa (sat, com. Moldovenești, jud. Cluj), sf. sec. al XVIII-lea



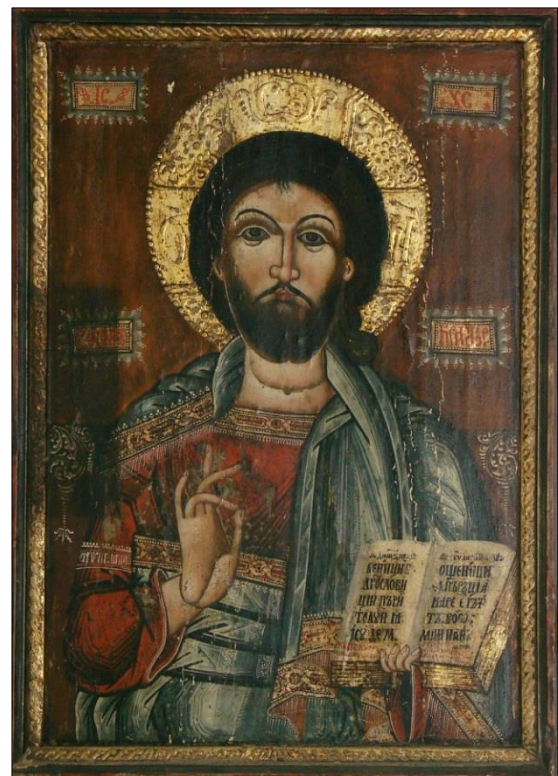
Iacov de la Feisa, *Maica Domnului pe tron*, Brateiu (sat, com. Brateiu, jud. Sibiu), 1754



Iacov de la Feisa, *Sfântul Nicolae*, Cuci (sat, com. Cuci, jud. Mureș)



Iacov de la Feisa, *Arhanghel Mihail*, Cuci (sat, com. Cuci, jud. Mureș), mijl. sec. al XVIII-lea



Iacov de la Feisa, *Iisus Pantocrator*, Cuci (sat, com. Cuci, jud. Mureș), 1753. Pe mâncă dreaptă seamăna cu David de la Curtea de Argeș, 1750



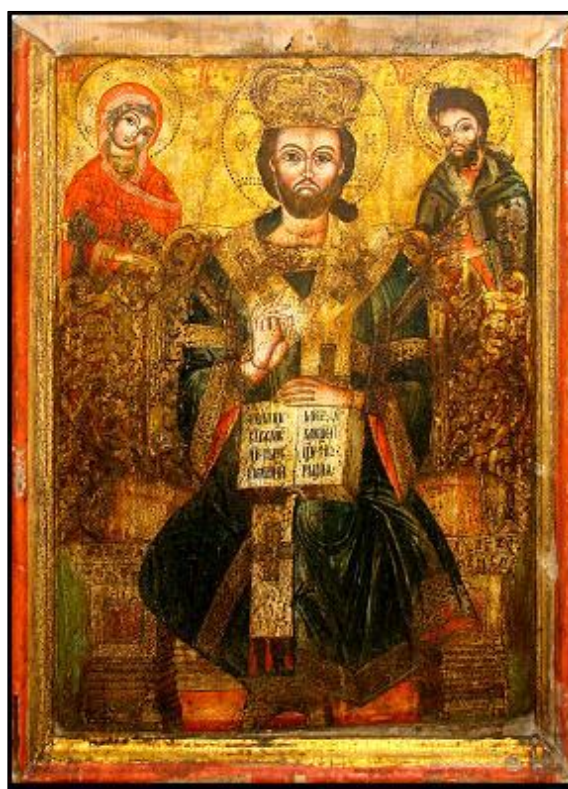
Iacov de la Feisa, *Maica Domnului pe tron*, Sânpetru de Câmpie (sat, com. Sânpetru de Câmpie, jud. Mureș)



Iacov de la Rășinari, *Maica Domnului pe tron*, Șilea (sat, com. Fărău, jud. Alba)



Iacov de la Rășinari, *Deisis*, Șilea (sat, com. Fărău, jud. Alba), 1749, datată pe omofor



Iacov de la Rășinari, *Deisis*, Ciunga (sat, com. Ocna Mureșului, jud. Alba), mij. sec. al XVIII-lea



Iacov de la Rășinari, *Sfântul Nicolae*, Șilea (sat, com. Fărău, jud. Alba), 1746



Iacov de la Rășinari, *Sfântul Nicolae*, Ciunga (sat, com. Ocna Mureșului, jud. Alba), 1746



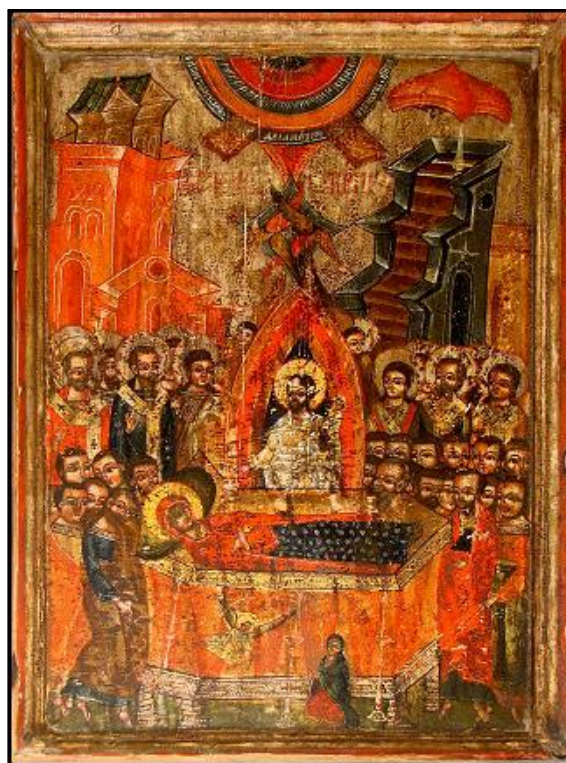
Iacov de la Rășinari, *Arhanghel Mihail*, Șilea (sat, com. Fărău, jud. Alba), 1746



Iacov de la Rășinari, *Arhanghel Mihail*, Ciunga (sat, com. Ocna Mureșului, jud. Alba), 1746



Iacov de la Rășinari, *Sfântul Nicolae*, Turda (Biserica Adormirea Maicii Domnului, jud. Cluj), 9 decembrie 1742



Iacov de la Rășinari, *Adormirea Maicii Domnului*, Ciunga (sat, com. Ocna Mureșului, jud. Alba), 1746

Toader Popovici – aprecieri stilistice

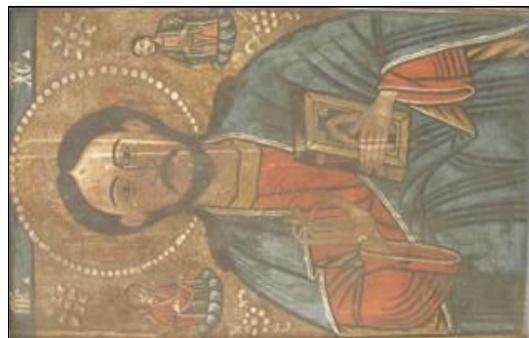
Zugrăvitul pe pată plată și modelarea cu ajutorul liniei repetitive precum și tipologia figurilor și apariția între cele două sprâncene a punctului pentru așezarea acului compasului în vederea trasării cercurilor concentrice proporționale specifice picturii bizantine, precum și cromatica restrânsă la un roșu vermion, ocră și foarte rareori albastru sau auriu mai ales la fonduri, îl caracterizează pe zugrav și îl apropie mai degrabă de Iacov de la Feisa decât de Iacov de la Rășinari. Icoanele zugrăvite pentru bisericile din Țiptelnic, Urisiu de Sus, Urisiu de Jos, Căcuci, Sântandrei, Lăpușna, Glodeni, Lunca, Suseni, Gornești, Păcureni, Mura Mică și Reghin, unele semnate și datate susțin cele afirmate mai sus. Total deosebită dar semnată este icoana *Deisis* (fig. 154) cu busturile apostolilor de la Urisiu de Jos zugrăvită la 1808 luna lui februarie 14, semnată Toader. Această icoană ne arată că zugravul a avut o activitate bogată întinsă în timp pe mai multe decenii. Cât despre caracterul icoanei am putea spune că s-a dorit a fi pandantul icoanei cu *Maica Domnului* de la aceeași biserică zugrăvită la 1539 de un zugrav moldovean și adusă pe umărul său de Pan Luca ot Urisi.

Toader Popovici, *Iisus Hristos*



Căcuci

Urisiu de Jos



Gornești

Urisiu de Sus



Păcureni

Glodeni



Mura Mică

Suseni



Toader popovici, *Maica Domnului*



Căcuți



Sântandrei



Lăpușna



Urisiu de Jos



Lăpușna



Glodeni



Lunca



Suseni

Toader Popovici, Arhanghel Mihail



Protopiat Târgu-Mureș



Urisiu de Jos



Sântandrei



Căcuci



Gomești



Urisiu de Jos



Țiptelnic



Suseni

Toader popovici, *Sfântul Nicolae*



Urisu de Jos



Tiptelnic



Rehin



Tiptelnic



Urisu de Sus



Glodeni



Suseni



Fig. 415. *Deisis*, Urisiu de Jos (sat, com. Chiheru de Jos, jud. Mureș), 14 februarie 1808

Cronologia operelor zugravului Iacov de la Rășinari/Feisa

- 1740 – Iernut împreună cu David Zugravu de la Curtea de Argeș(pierdute): icoana Maria cu Pruncu: „*Să se știe că aceste 4 icoane le-au făcut Iacov și cu David Zugravul*” iar pe icoana Sf. Nicolae „1740”.
- 1742 – Turda, icoane: DEISIS „*Această icoană sa făcut de robul lui Dumnezeu Ioan Roman Murariu cu jupâneasa dumisale*” semnătura pe mâneca tunicii lui Iisus „*Iacov Zugr*”, iar pe icoana Sf. Nicolae: „*Să se știe că aceste două sfinte icoane, chipul Precești și ale lui S(fe)ti Nicolae sau făcut cu toată cheltuiala robului lui Dumnezeu Dumitru Ivașcu. Mes(i)ța dec(embrie) 1 zile 1742 Iacov Zugraf*”.
- 1746 – Pata, jud. Cluj, Icoane, comuna Apahida, Semnate menționate Ștefan Meteș în 1932 azi dispărute.
- 1746 – Ciunga (icoane), sat Comoara de Jos, oraș Oghina Mureș, jud Alba, DEISIS semnată , Maria cu Pruncul pe tron și Sfântul Nicolae semnată și datată, Adormirea Maicii Domnului și Arh. Mihail.
- 1753 – Cuci, icoane, jud. Mureș,icoane Maria cu pruncul și Iisus Hristos semnate și datate
- 1754 – Cuci , Arh. Mihail și Sf. Nicolae atribuite prin analogie.
- 1754 – Sânbenedic, Comuna Fărău, jud. Alba , icoana Maicii domnului cu Pruncul datată.
- 1755 – Tioacu de Jos, jud. Cluj, icoane, com Cornești , icoane împărătești Maria cu Pruncul, și Deisis, semnate și datate.
- 1758 – Fărău, com. Fărău jud. Alba, icoane: Iisus Pantocrator datată și Maria cu Pruncul având pe margini inscripția: „*...mșta octombrie 14 zile în anul 1758 Iacov Zugrav*”.
- 1760 – Alecuș, comuna Șona, jud. Alba, icoane: Deisis semnată datată „1760 Iacov Zugraf” pe epitrafil
- În 1761 Iacov este numit de către episcopul Dionisie Novacovici preot , probabil mîn satul Feisa unde se stabilește la 1764 după însemnarea autografă „pe filcele 208 – 228 se află însemnarea autografă a pictorului rășinărean: „...si am scrie eu Iacov Zugravul din Feisa cu zisa celor ce o au cumpărat la Leat 1764...” lăsată pe „Triodionul” București 1746 de la biserica din Galda de Jos, jud Alba.
- 1761 – septembrie 1, Curtea de Argeș, împreună cu Stan pictează iconostasul, semnează pe fațada de Sud.
- 1769 – Gura Râului, jud Sibiu icoana Maria cu Pruncul cu inscripția „Stan zugrav ibrat ego Iacov. D(u)mn(e)zeu sa ierte 1769 gen(arie)10 în Orăștie
- 1775 – Șilea comuna Fărău jud. Alba , icoana DEISIS... „*Iacov Zugrav i Maria ego 1776*”.
- 1783 – Frunzeni comuna Lunca jud Mureș, icoane: Maria cu Priucul, Arh. Mihail, Pogorârea Dh. Sfânt, ultima având pe spate inscripția „*Iacov zugraf și Toader și Lică 1783*”.

Cronologie operelor zugrafului Iacov de la Rășinari Frate cu Stan și Filip

(tatăl lui Gheorghe și Nicolae)

- 1740 – Iernut, jud. Mureș, pictează icoane împreună cu David Zugravul de la Curtea de Arge, semnate și datate;
- 1742 – Turda, Jud Cluj, pictează icoane, semnate, datate;
- 1745 – Șilea , două icoane Arhanghelul Mihail și Sfântul Nicolae;
- 1746 – Pata jud. Cluj, pictează icoane cu Matei Voileanu;
- 1746 – Mănăstire Cinga, Jud. Alba pictează icoane;
- 1753 – Cuci, jud. Mureș, pictează icoane;
- 1754 – Tiocu de Jos, jud Cluj;
- 1757 – Sânbenedic, Jud. Alba;
- 1758 – Fărău;
- 1760 – Alecuș;
- 1761 – Curtea de Argeș, pictează iconostasul împreună cu fratele său Stan Zugravul;
- 1761 – Chinciuș, pictează icoana cu Iisus Hristos, datată și semnată;
- 1764 – Galda de Jos, jud. Alba, „Triodion” s-a semnat;
- 1769 – Gura Râului jud. Sibiu, Icoana Maicii Domnului cu pruncul semnată împreună cu Stan;
- 1775 – Șilea, icoana DEISIS;
- 1776 – Șilea, Maica Domnului cu pruncul, icoană „Pomenește doamne pe Iacov Zugrav și Maria lui”;
- 1783 – Frunzeni, jud. Mureș, trei icoane (Maria cu pruncul, Pogorârea Duhului Sfânt, Arhanghelul Mihail) „Iacov Zugrav, Toader și Lica”.

Icoane atribuite

– Pictează la Mijlocul sec al 18 icoana Sf. Nicolae, icoană făcătoare de minuni, atribuită de către Ioana Cristache Panait.

– Necrilești, la Mijlocul sec al 18, Pictează icoana lui Iisus Hristos, atribuită de Ioana Cristache Panait.

1753 - Poiana Vadului, pictează icoana Maraiei cu Pruncul atribuită de Ioana Cristache Panait.

Bibliografie

1. Alexandru Bauer, *Două monumente de arhitectură religioasă românească din Târgu-Mureș de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, în *Studii și materiale*, Târgu-Mureș, 1972.
2. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, EIBMBOR, București, 2001.
3. C. Săndulescu Verna, *Erminia picturii bizantine*.
4. Corina Nicolescu, *Icoane vechi românești*, Ed. Meridiane, București, 1971.
5. Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine*, Edit. Shophia, București, 2000.
6. Eugenia Greceanu *Tipologia bisericilor de lemn din zonacentrală a Transilvaniei*, în MI, II, 1969.
7. Eugenia Greceanu *Tipologia Bisericilor de lemn din zona centrală a Transilvaniei*, în MI., III, 1969.
8. E. Toader *Din opera lui Toader Zugrav în județul Mureș* în MR, IX, 1979.
9. Evdochimov Paul, *Arta icoanei o teologie a frumuseții*, Editura Meridiane, 1993.
10. Gelu Hrdălău, *Zugravi din secolul al XVIII-lea și XIX-lea în județul Alba*, în A, XIX, 1981.
11. Ioana Cristache-Panait *Rolul zugravilor de la sud de Carpați în dezvoltarea picturii românești din Transilvania*, în SCIA, tom. 31, 1984.
12. Ioana Cristache-Panait *Biserici de lemn, monumente istorice din episcopia Alba Iulia*, Alba Iulia 1987, pag. 277.
13. Ioana Cristache-Panait, *O breaslă a xilografilor din Transilvania*, în RM, IV, 1967.
14. Ioana Cristache-Panait, *Alte biserici ortodoxe române din raionul Alba Iulia*, în MA, XI, 1966.
15. Ioana Cristache-Panait, *Tipuri sociale și aspecte de critică socială în pictura monumentelor de lemn din centrul și vestul țării*, în RMM, 1984.
16. I. D. Ștefănescu, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, Edit. Meridiane, București, 1973.
17. John Meyendorff, *Teologia Bizantină*, EIBMBR, București, 1996.
18. Leonid Uspensky, *Teologia Icoanei în Biserica Ortodoxă*, Editura Anastasia, București, 1994.

19. Marius Porumb, N. Sabău, *Vechi inscripții românești din județul Mureș (sec. XV-XVIII)*, în MR, VIII, 1978, p. 114–117; E. Todea, *Din opera lui Toader Zugrav în județul Mureș*, în MR, IX, 1979.
20. Marius Porumb, *Breasla pictorilor români fondată la Gherla în anul 1777*, în AMN, XXII-XXIII, 1985–1986.
21. Marius Porumb, *Zugravi și centre românești de pictură din Transilvania secolului al XVIII-lea*, în AIIAC, XIX, 1976.
22. Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, sec XIII-XVIII*. în Editura Academiei Române, București, 1998.
23. Marius Porumb, *Contribuții la cunoașterea unor zugravi din veacul al XVIII-lea din Transilvania*, în AMN, VIII, 1971.
24. Nicolae Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleno și maramureșene*, II, București, 1906.
25. Ștefan Meteș, *Zugravii bisericilor române*, în ACMIT, 1926-1928.
26. *Șematism*, Blaj, 1900.
27. Viktor Lazarev, *Istoria picturii bizantine, vol. I*, Editura Meridiane, București, 1980, traducere de Florin Chirițescu.
28. Ana Dumitran, Elena-Daniela Cucui, *Zugravii de al Feisa*, Editura ALTIP Alba Iulia, 2008.
29. Ana Dumitran, Elena-Daniela Cucui, Elena Mișu, Saveta-Florica Pop, *Iacov Zugravul*, Editura ALTIP Alba Iulia, 2010.
30. Fotografii Marcel Naste, Ilarie Gh. Opreș, Ana Dumitran, Elena-Daniela Cucui, Mihai Lazăr, Saveta-Florica Pop, Liviu Tulbure, Lacrima Rădulescu, Ioana Rustoiu.
31. Elena Mișu și Vasile Mureșan – traduceri din chirilică.

Cuprins

Argumentum.....	5
Generațiile rășinărene.....	8
Imagini Toader zugravul câmpiei Transilvane.....	10
Imagini Toader Pop Aron Pop și Pavel Dumbrăveanu	19
Toader Popovici.....	22
Lunca.....	36
Sărmășel Gară.....	39
Frunzeni.....	58
Țiptelnic.....	60
Urisiu de Jos.....	61
Urisiu de Sus.....	93
Mura Mică.....	112
Căcuciu.....	132
Sângeru de Pădure.....	149
Lăpușna.....	152
Toader zugravul Câmpiei Transilvane-comparații stilistice.....	189
Toader Pop-comparații stilistice.....	190
Toader Popovici-comparații stilistice.....	191
Iacov de la Rășinari.....	195
Comparații între lucrările lui Iacov de la Rășinari și ale lui Toader zugravul Câmpiei Transilvane în încercarea de a demonstra apropierea dintre ei și diferența dintre Iacov de la Rășinari și Iacov de la Feisa.....	196
Popa Nicolae de la Feisa.....	201
Iacov de la Feisa.....	203
Comparații stilistice – Iacov de la Feisa cu Iacov de la Rășinari.....	208
Toader Popovici – aprecieri stilistice	214
Cronologia operelor zugravului Iacov de la Rășinari/Feisa.....	220
Cronologia operelor zugravului Iacov de la Rășinari frate cu Stan și Filip.....	221
Bibliografie	222
Cuprins	224